

EVALUACIJA

AKCIONIH PLANOVA BIH ZA RJEŠAVANJE
PROBLEMA ROMA U OBLASTIMA

- ▶ ZAPOŠLJAVANJA
- ▶ STAMBENOG ZBRINJAVANJA
- ▶ ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

EVALUACIJA

EVALUACIJA

AKCIONOG PLANA BIH ZA RJEŠAVANJE PROBLEMA ROMA U OBLASTIMA

Zapošljavanja
Stambenog zbrinjavanja
Zdravstvene zaštite

Evaluatorica:
LJILJANA KRUNIĆ-ZITA, dipl.iur

Februar/veljača 2010.

IZDAVAČ

BOSPO

LEKTORICA

Zina Lakić

NA ENGLISKI JEZIK PREVELA

Alisa Jogunčić

NA ROMSKI JEZIK PREVEO

Dervo Sejdić

DTP i ŠTAMPA

Harfo-graf, d.o.o. Tuzla

TIRAŽ

1000 primjeraka

Ova publikacija je štamana kroz projekat "Podrška radu Koordinacionog odbora za praćenje provođenja Akcionog plana BiH za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite" kojeg finansira Evropska unija, a implementira BOSPO.

Partner na ovom projektu je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost BOSPO-a i ni u kom slučaju ne predstavlja stanovništva Evropske unije.

European Union

SADRŽAJ

I.	Uvod.....	5
	Cilj.....	5
	Metodologija.....	5
II.	Međunarodni standardi ljudskih prava i nacionalnih manjina	7
III.	UN komitet o primjeni međunarodnih standarda.....	10
IV.	Nacionalni pravni okvir za zaštitu manjina	20
V.	Strateški dokument i izvještaji o napretku.....	22
VI.	Ostvarenje planiranog u rješavanju problema Roma	26
VII.	Podrška provedbi Akcionog plana.....	39
VIII.	Informiranje i uloga medija	45
IX.	Zaključna razmatranja	46
EVALUATION OF THE NATIONAL ACTION PLAN FOR RESOLVING ROMA ISSUES IN AREAS OF EMPLOYMENT, HOUSING AND HEALTH CARE (short version).....		51
EVALUACIJA AKCIJAKO PLANURA PALO PANDIME E ROMENGO PROBLEMURA ANDE OBLAST BUCHARIPE, BEŠIPE THAJ SASTIMASKO ARAKLIPE (skuro)		83

PREDGOVORNA NAPOMENA

Svi zvanični dokumenti koji se tiču akcionih planova i njihove provedbe u 2009. godini dobijeni od Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, Koordinacionog odbora/Nacionalnog koordinatora i Udruženja BOSPO iz Tuzle, do 15. januara 2010. godine, razmatrani su i na njih je referirano u ovoj Evaluaciji. Ukoliko je u međuvremenu došlo do neke izmjene ili dopune tih dokumenata ili su doneseni novi, ali nisu objavljeni u službenim glasilima, ova Evaluacija ih nije obuhvatila i tu činjenicu treba imati u vidu.

Evaluatorica

I. UVOD

Pristupajući Dekadi Roma u septembru 2008. godine, Bosna i Hercegovina je preuzela i obavezu dostavljanja godišnjeg izvještaja o implementaciji Akcionog plana baziranog na analizi objektivno sagledanih relevantnih informacija. Ova Evaluacija akcionih planova BiH za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite (u daljem tekstu: Evaluacija) će moći poslužiti kao dobar osnov u tu svrhu, ali je prevashodno urađena za potrebe Udruženja BOSPO iz Tuzle, kao obaveza iz projekta „Podrška radu državnog Koordinacionog odbora za praćenje provođenja državnog Akcionog plana za rješavanje problema Roma u oblasti zdravstvene zaštite, stambenog zbrinjavanja i zapošljavanja“ koji BOSPO implementira uz finansijsku podršku Delegacije Europske unije u BiH.

1.1. Cilj

Cilj Evaluacije je sveukupno sagledavanje provedbe akcionih planova za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite (u daljem tekstu: akcioni planovi), u skladu sa planiranim operativnim planovima za 2009. godinu. Najegzaktniji pokazatelji bi svakako bili: broj osoba iz romske populacije obuhvaćenih upisom u matične knjige; broj Roma obuhvaćenih zdravstvenom zaštitom; broj zaposlenih Roma; broj Roma čije je stambeno pitanje riješeno i uporedba sa ukupnim brojem Roma i potrebama. Međutim, brožani podaci su se samo djelomično mogli prikazati. Razlozi za to su: što je samo planiranje aktivnosti učinjeno bez tačnih podataka o broju Roma u BiH¹ i potrebama sagledanim sa svih aspekata koje tretiraju akcioni planovi, kao što je realizacija većine planiranih aktivnosti koje su započele tek u drugoj polovini 2009. godine. Navedeno se mora imati u vidu u sagledavanju postignutog, uz napomenu da je pored pitanja koja se odnose na institucionalni okvir za provedbu aktivnosti i provedbu evidencije na kraju 2009. godine, stvorena dobra osnova da se u 2010. godini ubrzanijim i organiziranim radom sustigne propušteno. Razlozi za neprovođenje mogu kao naučena lekcija poslužiti naročito Vijeću ministara BiH (u daljem tekstu: VM BiH), najodgovornijem za ispunjenje preuzetih obaveza pristupanjem Dekadi Roma. Pitanja normativnog i planiranog institucionalnog okvira, i uloga i stvarna snaga ad hoc formiranih tijela Koordinacionog odbora za provedbu Akcionih planova i Nacionalnog koordinatora, su pitanja koja podiže ova Evaluacija.

1.2. Metodologija

Kako bi se što objektivnije dala ocjena urađenog i u odnosu na sve međunarodno preuzete obaveze države BiH, metodologiju su odredili pored akcionih i operativnih planova, ustavno uređenje i zakonodavstvo države u oblastima koje tretiraju problematiku nacionalnih manjina; članstvo države u Vijeću Europe i UN²-u i preporuke UN komiteta o stanju prava nacionalnih manjina, naročito Roma na državna izvještavanja; obaveze u oblasti zaštite ljudskih prava, proistekle za BiH potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (u daljem tekstu: SAP) i s tim u vezi informacije o stanju nacionalnih manjina predstavljenih u Izvještajima o napretku BiH za prethodni period (u 2008. i 2009. god.), Komisije EZ Europskom parlamentu i Vijeću; Izvještaj koji je za univerzalni periodični pregled (UPR) dostavila neformalna koalicija nevladinih organizacija u septembru 2009. godine, te Izvještaj stanja nacionalnih manjina, Vanjskopolitičke inicijative i Monitoring proces europskih integracija BiH za prvu polovinu 2009. godine.

1 Broj od 76 000 Roma je podatak na kojem su u izradi akcionih planova insistirali predstavnici Roma na temelju svojih, a nezvanično evidentiranih podataka

2 Državu su članstva obavezala na preuzimanje i poštivanje određenog standarda u oblasti zaštite ljudskih prava kao i periodično izvještavanje o stanju tih prava i sloboda UN Komitetima

Bilo je nužno spomenuti građanski status i obrazovanje Roma, jer su ta pitanja nerazdvojivo vezana za oblasti koje tretiraju evaluirani akcioni planovi. Zatim, ocijeniti ulogu medija koja je usmjerena na dva jednako važna cilja – upoznavanju i Roma i javnosti o aktivnostima iz akcionih planova, s obzirom na njihov veliki utjecaj na javno mnijenje i razbijanje predrasuda i stereotipa prema Romima, i drugi, kontinuirano podizanje svijesti samih Roma o obavezi upisa djece u matične knjige rođenih, potrebi obrazovanja djece, mogućnostima zaposlenja, ostvarenje zdravstvene zaštite djece redovnih učenika, mogućnosti ostvarenja zdravstvene zaštite korištenjem dječijeg dodatka itd.

Evaluacija je uključila:

- Pregled međunarodnih strateških dokumenata
- Zaključna razmatranja UN komiteta
- Nacionalni pravni okvir za zaštitu nacionalnih manjina
- Strateške dokumente i izvještaje o napretku
- Analizu realizacija ostvarenih zadataka planiranih za 2009. godinu
- Aktivnosti drugih subjekata koje mogu imati utjecaja na sveukupno rješavanje problema Roma: međunarodnih organizacija, romskog nevladinog sektora i savjetodavnih tijela nacionalnih manjina. ulogu medija

Multidisciplinarnost problema ostvarivanja prava Roma zahtijevala je u pripremanju Evaluacije korištenje više različitih metoda. Tako su korištenjem normativnog metoda analizirani međunarodni standardi i nacionalni zakonodavni okvir koji uređuje prava Roma, analiza je korištena za razmatranje strateških dokumenata i akcionih planova, kao i pisanog materijala/dokumenata koje je dostavilo Ministarstvo za ljudska prava³, Nacionalni koordinator⁴, Udruženje BOSPO iz Tuzle⁵ i Romski informativni centar,⁶ Sarajevo.

Obavljeni su intervjui sa članovima Koordinacionog odbora (u daljem tekstu: KO), uposlenicima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice (u daljem tekstu: MLJPI) uključenih direktno i/ili indirektno u provedbu planiranih aktivnosti, Nacionalnim koordinatorom, (u daljem tekstu: NKO), grupne diskusije sa predstavnicima romskog nevladinog sektora, predstavnicima domaćih i međunarodnih organizacija koje su na određeni način, a u skladu sa vlastitim mandatom u BiH uključene ili mogu biti uključene u ostvarivanje pojedinih prava Roma, članovima Odbora za Rome pri Vijeću ministara BiH (u daljem tekstu: OR), članovima Vijeća Roma FBiH (u daljem tekstu: VR FBiH) i Savjeta Roma RS (u daljem tekstu: SR RS) i djelatnicima „BOSPO“-a.

Sve to je dalo kvalitativnu osnovu za dobijanje saznanja o učinjenom, stavovima o napretku, ali i otvorilo ključno pitanje institucionalnog okvira za buduće aktivnosti i potrebu revidiranja nekih aktivnosti.

SWOT analiza koja je pokazala prednosti, slabosti, mogućnosti i prijetnje/strahove vezane za uloge KO, NKO i MLJPI pomogla je u sagledavanju funkcionalnosti angažiranih nacionalnih mehanizama.

Evaluacija i/ ili njena jasno razdvojena poglavlja, može poslužiti svima koji provode neke od aktivnosti vezane za rješavanje problema Roma, a posebno ukoliko žele kroz dalje kritičke rasprave, konsultacije i prijedloge u postupku izrade operativnih planova za 2010. godinu, primijeniti naučene lekcije, odlučni da rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, zdravstvenog i stambenog zbrinjavanja u BiH stvarno i dovedu do krajnjeg rezultata - socijalnog uključenja Roma.

3 Odluka o osnivanju Koordinacionog odbora za praćenje Akcionog plana za rješavanje problema Roma; Obavijest o Zaključku VM BiH o koordinirajućoj ulozi MLJPI, Nacrt Prijedloga utroška sredstava za rješavanje pitanja Roma; Izvještaj o realizaciji aktivnosti zapošljavanja Roma u FBiH i Izvještaj Komisije za selekciju zahtjeva za zapošljavanje Roma u FBiH; Izvještaj o realizaciji projekta „Podrška zapošljavanja Roma u RS-u“; Izvještaj o aktivnostima i finansijski pokazatelji SIDA projekta za stambeno rješavanje Roma, Zapisnici sa sedme i devete sjednice Odbora za Rome, pri Vijeću ministara BiH.

4 Zapisnici sa 8. sjednice Koordinacionog odbora; Poslovnik o radu Koordinacionog odbora, Odluka o imenovanju članova radnih grupa za provođenje akcionih planova; radni tekst Izvještaja o radu Koordinacionog odbora

5 Memorandum o saradnji na projektu “Podrška radu državnog koordinacionog tijela za implementaciju i monitoring Akcionog plana za rješavanje problema Roma iz oblasti zdravstvene zaštite, stanovanja i zapošljavanja“ zaključenog između Udruženja BOSPO iz Tuzle i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice.

6 Arhivski materijal o medijskom plasmanu akcionih planova.

II. MEĐUNARODNI STANDARDI LJUDSKIH PRAVA NACIONALNIH MANJINA

Bosna i Hercegovina je članica Ujedinjenih naroda od maja 1992. godine i Vijeća Europe od aprila 2001. godine. U toj ulozi je pristupila i /ili ratificirala brojne međunarode dokumente značajne za zakonodavno uređenje države. Prihvatanjem ovih dokumenata stvorena je obaveza države da svoje zakonodavstvo uskladi s tim međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava u svim oblastima, uključivo i u oblast zaštite nacionalnih manjina.

Međunarodni standardi za zaštitu nacionalnih manjina imaju poseban značaj za pravno ustrojstvo države, bilo da se izravno primjenjuju snagom ustavne norme, bilo da se moraju harmonizirati sa domaćim zakonima⁷.

2.1. UN standardi i standardi Vijeća Europe

2.1.1. UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA (1948)⁸ je prvi sveobuhvatni instrument o ljudskim pravima Generalne skupštine, sa ogromnim i neupitnim utjecajem na kasnije donesene međunarodne konvencije i unutarnje pravne sisteme država. Deklaracija polazi od toga da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvima i pravima i sadrži odredbe o građanskim, političkim, ekonomskim i socijalnim pravima, uz pretpostavku da ljudsko biće može svoja prva uživati u punoj mjeri samo ukoliko ima pristojan životni standard, određeni stupanj socijalne zaštite i mogućnosti školovanja i kulturnog razvoja. Konkretizacija ove Deklaracije ostvarena je kroz sedam osnovnih međunarodnih instrumenata UN-a, među kojima su za Evaluaciju posebno značajni: **Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima sa opcionim protokolima; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima; Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije i Konvencija o eliminiranju svih oblika diskriminacije žena.**

2.1.2. MEĐUNARODNI PAKT O GRAĐANSKIM I POLITIČKIM PRAVIMA IZ 1966. GODINE I FAKULTATIVNI PROTOKOL⁹ traži registraciju djeteta odmah po rođenju i stjecanje državljanstva, kao uvjete bez kojih dijete ne može biti subjekt socijalne zaštite, te nalaže da se pripadnicima etničkih, vjerskih ili jezičkih manjina ne smije uskratiti pravo na vlastiti kulturni milje, upotrebu svog jezika i vjere.

2.1.3. MEĐUNARODNI PAKT O EKONOMSKIM, SOCIJALNIM I KULTURNIM PRAVIMA OD 1966.¹⁰ polazi od načela - „da samo ako su stvoreni uvjeti prema kojima svako može uživati ekonomska, socijalna, kulturna prava jednako kao i građanska i politička, ljudsko biće može biti slobodno“. U tom smislu **PAKT** priznaje pravo svakoga na socijalnu sigurnost, uključujući osiguranje na životni standard dovoljan za njega/nju i njihovu obitelj; pravo na najvišu mjeru tjelesnog i duševnog zdravlja i obavezuje države na poduzimanje mjera radi smanjenja smrtnosti djece, njihovog zdravog razvitka, poboljšanje vidova higijene, liječenja i suzbijanja epidemičnih, endemičnih i drugih bolesti, te stvaranja uvjeta da se osiguraju liječničke usluge.

2.1.4. KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA I FAKULTATIVNI PROTOKOL O PRODAJI DJECE¹¹, **PROSTITUCIJI I DJEČIJOJ PORNOGRAFIJI** sadrži standarde zaštite prava djece koji obavezuju državu da

⁷ Naročito je odnos prema manjinama i invalidima prepoznat kao “barometar” demokratičnosti društva

⁸ Ova Deklaracija Generalne skupštine UN-a se ne potpisuje, niti ratificira, a prema odluci pravnog odjela UN-a nema razlike između deklaracije i preporuke

⁹ RBiH je sukcesijom 01.09.1993.godine preuzela Pakt koji je naveden i u Anexu ustava BiH

¹⁰ RBiH je sukcesijom 01.09.1993. godine preuzela ovaj pakt koji je naveden u Anexu I Ustava BiH zbog čega njegove odredbe imaju snagu ustavne norme

¹¹ Otvorena za potpisivanje, ratifikaciju i akcesiju rezolucijom Generalne skupštine UN-a, 44/25, 20.11.1989. godine, a stupila na snagu 02.09.1990.godine, nakon ratifikacije 20 država. BiH je notifikacijom o sukcesiji preuzela Konvenciju 23.11.1993. godine, a Protokol je ratificirala 04.09.2002.godine.

poštuje i osigurava utvrđena prava svakog djeteta koje se nalazi pod njenom jurisdikcijom, bez diskriminacije, bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovno stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status djeteta ili njegovog roditelja ili zakonskog skrbnika. Taj sveobuhvatni dokumenat tretira sva prava djeteta temeljna za njegov puni razvoj u duhu vrijednosti koje ga pripremaju za samostalni život u zajednici. Princip zaštite „najboljeg interesa djeteta“ mora uvijek biti od primarnog značaja bez obzira tko provodi aktivnost koja se tiče djeteta – javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela.

2.1.5. EUROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA I OSNOVNIM SLOBODAMA¹² SA PROTOKOLIMA¹³ je obavezujući pravni akt za sve članice Vijeća Europe bez ikakve diskriminacije zasnovane po spolu, rasi, boji kože, jeziku, religiji, političkim ili bilo kojim drugim stavovima, nacionalnom ili društvenom porijeklu, pripadnosti nacionalnoj manjini, imetku, rođenju ili drugoj okolnosti. Protokol 12 uz KONVENCIJU, u članu 1. propisuje da se mora osigurati uživanje svih prava iz KONVENCIJE, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovini, rođenju ili drugom statusu. Ni po jednoj od navedenih osnova nitko ne smije biti diskriminiran od strane javne vlasti.

2.1.6. EUROPSKA SOCIJALNA POVELJA SA SVOJIM PROTOKOLIMA¹⁴ je nakon Europske konvencije o ljudskim pravima i slobodama iz 1950. godine, drugi najvažniji dokument Vijeća Europe. POVELJA definira društvo solidarnosti i socijalne pravde kakvom se teži. Revidirana POVELJA sadrži deset temeljnih prava, među kojima su: prava djece i mladih na posebnu zaštitu od fizičkih i moralnih razlika kojima su izloženi; pravo na socijalnu sigurnost uspostavljanjem sistema socijalne sigurnosti; pravo na socijalnu i medicinsku asistenciju svim osobama kojima je potrebna; pravo obitelji na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu; pravo na zaštitu od siromaštva i socijalnog isključenja itd.

2.1.7. DEKLARACIJA UN O PRAVIMA OSOBA KOJI PRIPADAJU NACIONALNIM ILI ETNIČKIM, VJERSKIM I JEZIČKIM MANJINAMA¹⁵, je donesena kako bi, kako stoji u preambuli, unaprijedila ostvarenje principa iz **POVELJE UN-a**, Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Međunarodne konvencije o eliminaciji svih vrsta rasne diskriminacije, Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencije o pravima djeteta i ostalih relevantnih dokumenata usvojenih na univerzalnoj, regionalnoj razini ili između pojedinih država članica UN-a. Deklaracija proklamira obavezu države da štiti opstanak, te nacionalni ili etnički, kulturni, religijski i jezički identitet manjine i u tom smislu država je obavezna donijeti odgovarajuće zakone i mjere. Svaki pripadnik nacionalne manjine može ostvarivati svoja prava bez diskriminacije, a država će stalno raditi na unapređivanju međusobnog razumijevanja i suradivanja na pitanjima koja se odnose na pripadnike manjina razmjenu informacija i iskustava.

2.1.8. KONVENCIJA O ELIMINACIJI SVIH OBLIKA RASNE DISKRIMINACIJE¹⁶ polazi od svih konvencija i deklaracija usmjerenih protiv bilo koje diskriminacije u odnosu na prava i slobode čovjeka. Rasna diskriminacija je po **KONVENCIJI** svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koje se zasniva na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu. Pored uživanja niza građanskih i političkih prava, **KONVENCIJA** proklamira pravo na zdravlje, liječničku pomoć, socijalno osiguranje i socijalnu zaštitu, te pravo pristupa svim mjestima i službama u institucijama.

12 Od 22.4.2002. godine BiH postala 44. članica Vijeća Europe i pismeno se obavezala ispuniti obaveze sadržane u Mišljenju Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, između ostalih potpisati i ratificirati Europsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, što je učinjeno 12.7.2002. godine

13 Doneseni u Rimu 04.11.2000.

14 Vijeće Europe je 18.10.1961. godine otvorilo za potpisivanje, a stupila je na snagu 1965, revidirana 1996. BiH je ratificirala revidiranu Konvenciju oktobra 2008. Europska socijalna povelja (revidirana) objavljena je u Međunarodnim ugovorima broj 6/08

15 Deklaracija Generalne skupštine UN-a koja se ne potpisuje niti ratificira. Na nju se poziva u preambuli Ustava BiH

16 Republika BiH je sukcesijom 01.09.1993. godine preuzela Pakt, naveden u Anex-u Ustava.

2.1.9. OKVIRNA KONVENCIJA VIJEĆA EVROPE ZA ZAŠTITU NACIONALNIH MANJINA¹⁷. Svjesno da je zaštita prava nacionalnih manjina prijeko potreban elemenat stabilnosti, demokratske sigurnosti i mira, Vijeće Evrope je u Strasburu 10. novembra 1995. usvojilo ovu **KONVENCIJU**¹⁸. Prihvatajući je, države izražavaju voljnu odluku ustanoviti principe za stvarnu zaštitu nacionalnih manjina kroz nacionalno zakonodavstvo i politiku, razvijanje duha tolerancije, interkulturalnog dijaloga i zaštitu od asimilacije pripadnika nacionalnih manjina. Primjenjuje se neposredno i sastavni je dio pravnog sistema naše države.

2.1.10. EVROPSKA POVELJA ZA REGIONALNE JEZIKE I JEZIKE MANJINA¹⁹ pod regionalnim jezicima podrazumijeva jezike koje tradicionalno koriste na državnoj teritoriji osobe, pripadnici brojčanih manjina, koji nisu službeni jezici te države, a kojima se priznaje pravo upotrebe u javnom i privatnom životu. KONVENCIJA obavezuje državu, u cilju priznavanja regionalnih jezika ili jezika manjina, kao izraza kulturnog bogatstva, da djeci učini dostupnim obrazovanje na jeziku manjine kojoj pripadaju, te njihovu upotrebu u medijima i sl.

2.2. Ostali relevantni međunarodni dokumenti

2.2.1. PREPORUKE VIJEĆA EUROPE VAŽNE ZA ZAŠTITU PRAVA ROMA SU:

a) Preporuka Komiteta ministara – Načelne smjernice o obrazovnoj politici romske djece u Europi od 2000.²⁰

b) Preporuka Komiteta ministara o poboljšanju građanskog položaja i zapošljavanja Roma i nomada u Europi²¹- se upućuje vladama zemalja članica kako bi se u provedbi politike poboljšanja ekonomske situacije i zapošljavanja Roma rukovodile principima razrađenim u dodatku preporuke i upoznali sve relevantne organe vlasti i privatni sektor sa sadržajem Preporuke. Neki od osnovnih principa su da vlade moraju promovirati i dugoročno preuzimati obavezu **politike zapošljavanja i ekonomske politike za Rome**; da zakoni protiv diskriminacije trebaju biti djelotvorniji, jer se Romi susreću sa direktnom i indirektnom diskriminacijom, te se u tom smislu treba podržati **besplatna pravna pomoć**; same zajednice i organizacije Roma trebaju biti **uključene** u proces koncipiranja, provođenja i praćenja programa i politika čiji je cilj poboljšavanje ekonomske situacije naročito u oblasti zapošljavanja; **akcioni planovi trebaju pratiti probleme i kretanje tržišta rada**; staviti poseban naglasak na pružanje mogućnosti Romkinjama za ulazak na tržište rada; u programe zapošljavanja uključivati i mogućnost opismenjavanja i prekvalificiranja i sl.

c) Preporuka Komiteta ministara u vezi poboljšanja stambenih uvjeta za Rome i putnike u Europi²²- jedan je od općih principa kojim se očekuje od države članice, u okviru općeg okvira stambenih politika, da utvrde i integriiraju i odgovarajuće **stambene politike usmjere na Rome** i s tim u vezi dodijele odgovarajuća sredstva, sve u svrhu smanjenja siromaštva. U stambenim politikama se treba izbjeći isključenost i stvaranje geta; u okviru zakonodavnog okvira trebaju se **osigurati mehanizmi za pristup svim pravima vezanim za smještaj koja se tiču infrastrukture, obrazovanja, zdravstvene zaštite, socijalne podrške** i sl.; osigurati osnovno ljudsko pravo - pravo na dom - u zaštiti Roma od nezakonite deložacije, maltretiranja i drugih oblika prijetnji, bez obzira gdje stanuju; javni organi trebaju svim sredstvima nastojati riješiti nedefinirani pravni status romskih naselja, kao preduvjet njihovog poboljšanja; država treba osigurati lakši pristup zdravstvenoj zaštiti - infrastrukturi i uslugama, a onima koji su stalno i legalno naseljeni u napuštenim ili nezdravim sredinama pružiti pomoć u cilju poboljšanja zdravstvenih uvjeta u njihovim stambenim objektima; osigurati da javne usluge – zdravstvena zaštita, pristup obrazovanju, pošta, telekomunikacija budu dostupne Romima itd.

d) Preporuke Evropske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti (ECRI)²³

e) Direktiva Vijeća EU²⁴

17 Navedena u Aneksu I Ustava BiH i ima snagu ustavne norme. Ovaj dokument proizlazi iz Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenih protokola, te iz konvencija i deklaracija UN-a. BiH je 2000. godine ratificirala Konvenciju.

18 Konvencija je stupila na snagu 1. februara 1998. godine

19 Vijeće Evrope donijelo ovu Konvenciju kojoj mogu pristupiti i države koje nisu članice Vijeća. Konvencija je navedena u Aneksu I Ustava BiH. BiH je nije ratificirala.

20 Preporuka br. R (2000) 4

21 Preporuku je donio Komitet ministara 27.11.2001. godine

22 Preporuku je usvojio Komitet ministara 23.2.2005. godine

23 Opća strateška Preporuka br. 3. o generalnoj politici djelovanja u borbi protiv rasizma i diskriminacije nad Romima i Preporuka br.1. o specifičnoj politici djelovanja u borbi protiv rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije

24 2000/43/EC od 20.6.2000. godine o provođenju principa jednakog tretmana osoba bez obzira na rasno ili etničko porijeklo.

2.2.2. DEKLARACIJA DEKADE UKLJUČENJA ROMA 2005.-2015²⁵ (u daljem tekstu: DEKADA), definira dva glavna cilja: ubrzanje procesa poboljšavanja socijalnog položaja romske populacije uključivanjem samih Roma u proces donošenja odluka i prezentiranje tog procesa na transparentan i mjerljiv način.

Ova međunarodna inicijativa²⁶ prema svom Programu rada za period 2005.-2015, treba povezati vladin i nevladin sektor u segmentima koji vode ka prioritarnim ciljevima rješavanja problema Roma u oblastima zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvene zaštite i stanovanja. Potpisivanjem **DEKADE**, vlade država članica su preuzele konkretne obaveze i prava. Najvažnije su: **osiguranje finansijskih sredstava**²⁷ za cijeli period **DEKADE**; osiguranje **efikasne i pravovremene provedbe akcionih planova**; osiguranje **efikasnog učešća romskog nevladinog sektora**; razmatranje mogućnosti pomaganja i podržavanja rada romskog konsultanta ili tijela za konsultiranje za **DEKADU**; osiguranje **koordinacije** nadležnih ministarstava i vladinih institucija radi kontinuiteta i povezanosti provedbi akcionih planova; osiguranje transparentnosti informacija; jačanje kapaciteta romskog nevladinog sektora. Međunarodne partnerske organizacije također aktivno mogu učestvovati u procesu **DEKADE** finansijski ili materijalno doprinoseći budžetu **DEKADE**, pomoći romskom civilnom društvu uspostavom zajedničkog mehanizma konsultacija i participacije romskog civilnog društva i sl. Najviše koordinaciono tijelo **DEKADE**, Međunarodni upravni komitet, može u okviru svojih širokih ovlasti u organiziranju i nadgledanju **DEKADE** raspravljati i odlučivati o prioritarnim aktivnostima na međunarodnom nivou, a koje će se finansirati iz Budžeta Deklaracije. U svrhu finansiranja međunarodnih aktivnosti **DEKADE** uspostavljen je Trust Fond Dekade (DTF) iz koga se mogu finansirati međunarodne aktivnosti i tehnička pomoć vladama učesnicama kao što su: prekogranična komunikacija i podizanje svijesti, monitoring, evaluacija, informiranje, dostava informacija i rukovođenje.

Dana 04. septembra 2008.godine u okviru 14. sjednice Međunarodnog upravnog odbora Dekade u Beogradu, Predsjedavajući Vijeća ministara BiH je potpisao Deklaraciju o pristupanju **DEKADI**, kojom prilikom je naglasio da se ovim činom potpisivanja pristupanja **DEKADI** želi pokazati romskoj zajednici u BiH i zemljama članicama **DEKADE** da je **VM BiH** odlučno raditi na ostvarenju njenih ciljeva i da BiH članstvo neće biti deklaratorno, nego suštinsko kako bi se promijenio položaj romske zajednice. Borba protiv siromaštva, isključivanje i diskriminacija Roma, oko koje su se okupile zemlje centralne i istočne Europe, plemenit je cilj, jer Romi to zaslužuju.²⁸ Ovakav stav je u duhu **DEKADE**, kao međunarodnog dokumenta koji se u prvom redu reflektira kao europska pomoć zemljama ovog regiona za inkluziju Roma u društvene tokove, i omogućava više sredstava i volje za provedbu projekata čiji je cilj stvarno, suštinsko rješavanje problema Roma.

III. UN KOMITET O PRIMJENI MEĐUNARODNIH STANDARDA

Bosna i Hercegovina je postala nezavisna država 6. aprila 1992. godine, te je kao država-nasljednica bivše SFRJ automatski postala članicom ugovora o ljudskim pravima ratificiranim od strane bivše SFRJ. Tako je BiH ratificirala glavne međunarodne ugovore ljudskih prava i slijedeći obaveze iz tih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, nadležnim UN tijelima za ljudska prava dostavila svoje prve izvještaje, već razmatrane: Komitet o pravima djeteta razmatrao je Inicijalni izvještaj BiH prema Konvenciji o pravima djeteta u maju 2005. godine; Komitet o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima je razmatrao BiH Inicijalni izvještaj o primjeni Konvencije o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u novembru 2005. godine, kada je od strane Komiteta protiv torture

²⁵ Deklaracija Dekade je potpisana u Sofiji 02.02.2005.godine izgrađena na zaključcima konferencije iz 2003. godine „Romi u Europi koja se širi; Izazovi budućnosti“.

²⁶ Osnivači Dekade su vlade: Bugarske, Hrvatske, Češke, Mađarske, Crne Gore, Rumunjske, Srbije i Slovačke, dok su partnerske organizacije: Svjetska banka, Institut otvorenog društva (OSI), Razvojni programi Ujedinjenih naroda (UNDP), Vijeće Europe (VE), Razvojna banka Vijeća Europe (ceb), Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODHIR) pri OSCE-u, Europski informacijski ured za Rome (ERIO), Europski forum Roma i putnika (ERTF), Europski centar za prava Roma (ERRC) i Fond za obrazovanje Roma (REF)

²⁷ Članice Dekade za provedbu Akcionih planova osim svojih fondova, trebaju koristiti strukturalne i predpristupne fondove EU.

²⁸ Iz obraćanja Nikole Špirića, predsjedavajućeg VM prilikom potpisivanja Deklaracije o pristupanju

bio razmatran i BiH Izvještaj o primjeni Konvencije protiv torture; Izvještaj BiH o primjeni Konvencije o eliminaciji rasne diskriminacije bio je na dnevnom redu nadležnog UN Komiteta u februaru 2006. godine; Izvještaj o primjeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena je pred Komitetom za eliminaciju svih oblika diskriminacije razmatran u maju 2006. godine i Izvještaj BiH o primjeni Pakta o građanskim i političkim pravima je razmatran od strane Komiteta za ljudska prava u novembru 2006. godine.²⁹

Zaključna razmatranja i preporuke UN tijela bila su jedan od elemenata Evaluacije- radi lakšeg pregleda mjera koje je BiH poduzela u cilju unapređenja prava nacionalnih manjina sa posebnim osvrtom na prava Roma, u periodu od izvještavanja do danas.

Svih šest UN komiteta su u svojim zaključnim razmatranjima i preporukama prepoznali problem uživanja prava manjina u BiH, dok su neki komiteti posebno ukazali na prava Roma. Posmatrajući strukturalno zaključna razmatranja UN komiteta može se uočiti jasna podijeljenost preporuka koja se odnose na institucionalni okvir, osiguranje principa ravnopravnosti i nediskriminacije, primjenu zakona, osiguranje uživanja osnovnih prava kao što su pravo na zdravstvenu, socijalnu zaštitu, obrazovanje, stanovanje, pitku vodu i sl. Slijedeći ovu strukturu u nastavku se prezentiraju najznačajnije preporuke koje se odnose na prava manjina, sa posebnim osvrtom na prava Roma.

3.1. Zapažanja komiteta vezano za institucionalni okvir

Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije (u daljem tekstu Komitet ERD) opaža da struktura Ustava BiH daje važnost određenih prava isključivo na etničkoj osnovi, što može potpuno ugroziti sprovođenje Konvencije o eliminaciji rasne diskriminacije.³⁰

Komitet ERD je izrazio zabrinutost u vezi činjenice da državni i entitetski Ustavi daju određene ovlasti i dodjeljuje određena prava isključivo članovima takozvanih "konstitutivnih naroda" (Bošnjaci, Hrvati i Srbi), a da se osobe koje ne pripadaju jednoj od ovih etničkih grupa formalno svrstavaju kao "ostali", te je stoga **naložio državi članici da osigura da su sva zakonski predviđena prava data, i po zakonu i stvarno, svim osobama na teritoriji države članice, bez obzira na rasnu ili etničku pripadnost.** Komitet je čvrsto predložio da **država članica pregleda i odstrani diskriminatorski jezik iz Ustava države ili entiteta, kao i iz svih zakonodavnih i drugih domaćih zakonskih tekstova, posebno uključujući, ali ne ograničavajući se samo na to, razlikovanje između takozvanih "konstitutivnih naroda" i "ostalih".**³¹

Komitet ERD je izrazio duboku zabrinutost u vezi činjenice da se po članu IV i V državnog Ustava, samo osobe koje pripadaju grupi koja se zakonom smatra jednim od bosanskohercegovačkih "konstitutivnih naroda" (Bošnjaci, Hrvati i Srbi), grupa koja također čini dominantnu većinu na području entiteta u kojem osoba ima boravište (tj. Bošnjaci i Hrvati na teritoriji Federacije Bosne i Hercegovine, i Srbi na teritoriji Republike Srpske) mogu biti birani u Dom naroda, odnosno tročlano Predsjedništvo Bosne i Hercegovine. **Ova postojeća pravna struktura stoga isključuje iz Doma naroda i Predsjedništva sve osobe koje se izjašnjavaju kao "ostali", odnosno osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama ili etničkim grupama koje nisu Bošnjaci, Hrvati ili Srbi.** Iako je trojna struktura osnovnih političkih institucija države članice možda opravdana, ili čak inicijalno potrebna kako bi se uspostavio mir nakon oružanog sukoba na teritoriji države članice, **Komitet je zabilježio da zakonsko razlikovanje koje favorizira i daje posebne privilegije i prednosti određenim etničkim grupama nije u saglasnosti sa članovima 1. i 5(c) Konvencije.** Komitet je dalje zabilježio da je ovo posebno istinito kada je nestala potreba zbog koje su posebne privilegije i prednosti poduzete, zbog čega Komitet **"nalaže državi članici da nastavi sa izmjenama relevantnih odredaba državnog Ustava i Izbornog zakona, s ciljem osiguranja jednakog uživanja prava glasa i kandidature svim građanima bez obzira na etničku pripadnost."**³²

Komitet ERD je izrazio zabrinutost zbog odsustva sveobuhvatnog anti-diskriminacijskog zakonodavstva, posebno uključujući zakone i odredbe u domenu građanskog i upravnog prava, koji čine nezakonitim djela rasne diskriminacije koja ne mogu predstavljati krivične prekršaje, te predložio državi članici **da propiše sveobuhvatne**

29 Ured rezidentnog koordinatora za BiH i Ured Visokog komesarijata za ljudska prava u BiH, Kompilacija preporuka UN tijela, decembar 2006. godine

30 CERD/C/BIH/CO/6 Zaključna razmatranja Komiteta ERD, tačka 4.

31 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 12.

32 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 11.

upravne, građanske i/ili krivične anti-diskriminacijske zakone, koji zabranjuju djela rasne diskriminacije prilikom zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja, zdravstvene zaštite, socijalnog osiguranja (uključujući penzije), obrazovanja i javnog smještaja.³³ Nadalje, Komitet ERD je predložio državi "da nastavi sa nastojanjima u prikupljanju neprikupljenih statističkih podataka u vezi etničkog sastava stanovništva, te da uspostavi odgovarajuće mehanizme monitoringa (praćenja) etnički motivirane diskriminacije i nasilja među različitim etničkim grupama."³⁴

Potrebno je istaći i da je **Komitet ERD** istakao zabrinutost u vezi činjenice da popis ljudskih prava i osnovnih sloboda sadržanih u članu II (3) Ustava Bosne i Hercegovine, a koja su pokrivena zabranom diskriminacije u članu II (4), ne uključuje sva građanska, kulturna, ekonomska, politička i socijalna prava zaštićena po članu 5. Konvencije (član 2 (1) (c), te je predložio **da država članica poduzme potrebne zakonodavne mjere kako bi osigurala da se zabrana etničke diskriminacije iz člana II (4) Ustava Bosne i Hercegovine primjenjuje u odnosu na uživanje svih prava i sloboda iz člana 5. Konvencije.**³⁵

Komitet ERD je izrazio svoju duboku zabrinutost oko daljih etničkih podjela unutar društva države članice, što pojačava strukturalnu diskriminaciju i institucionalnu pristrasnost i netoleranciju, zbog čega je Komitet ohrabrio državu članicu **da aktivno podrži programe koji podstiču međureligijski dijalog, i ističu toleranciju i razumijevanje sa poštivanjem kulture i istorije različitih etničkih grupa unutar Bosne i Hercegovine.** Komitet je isto tako ohrabrio državu članicu da promovira takve projekte u javnom obrazovnom sektoru, političkim i medijskim simpozijima, u smislu podsticanja većeg poštivanja i priznavanja uloge različitosti u izgradnji jačeg osjećaja za nacionalno jedinstvo u kontekstu zajedničkog, multietničkog koncepta bosanskog državljanstva.³⁶

Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava (u daljem tekstu: ESKP) je zabilježio da ustavni okvir za Bosnu i Hercegovinu, koji je nametnuo Dejtonski mirovni sporazum, a koji dijeli državu članicu na dva entiteta (decentraliziranu Federaciju BiH, koju čini 10 kantona, i centraliziranu Republiku Srpsku), te na jedan distrikt (Brčko Distrikt), daje ograničenu odgovornost i ovlasti Vladi na državnom nivou, posebno u području ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, te stvara složenu administrativnu strukturu, koja često rezultira nepostojanjem usklađenosti i implementacije zakona i politika koji se odnose na jednako uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava za stanovnike dva entiteta, kantona u Federaciji BiH i općina istog ili različitih entiteta.³⁷

Komitet za ljudska prava je također istakao svoju zabrinutost da nakon odbijanja relevantnih ustavnih amandmana 26. aprila 2006. godine, državni Ustav i Izborni zakon i dalje isključuju "ostale", odnosno, osobe koje ne pripadaju jednom od "konstitutivnih naroda" države članice (Bošnjaci, Hrvati, Srbi), i njihov izbor u Dom naroda i tročlano Predsjedništvo Bosne i Hercegovine (članovi 2., 25, i 26.), te preporučio **da država članica treba ponovo započeti razgovore o ustavnim promjenama na transparentan način i na širokim osnovama participiranja uključiti sve činioce, sa ciljem usvajanja izbornog sistema koji garantira jednako uživanje prava svim građanima prema članu 25. Pakta, bez obzira na njihovu nacionalnost.**³⁸

3.2. Zapažanja vezana za nacionalni mehanizam za zaštitu ljudskih prava

Jedan od faktora procjene efikasnosti zaštite prava manjina u jednoj državi je funkcionalnost nacionalnog mehanizma za zaštitu ljudskih prava. U BiH nacionalni mehanizam je Ured ombudsmena za ljudska prava BiH i njegova funkcionalnost se direktno odražava na stepen zaštite prava manjina. U tom svjetlu treba posmatrati i preporuku Komiteta ESKP koji je preporučio državi članici **da osigura nezavisnost i nepristrasnost Ureda državnog ombudsmena, te da usvoji jedan zajednički pristup ljudskim pravima za državu članicu.**³⁹

Komitet o pravima djeteta (u daljem tekstu: KPD) je preporučio podršku uredima ombudsmena u cilju podizanja javne svijesti o ovom mehanizmu za zaštitu prava djeteta i poticanje tehničke suradnje sa UNICEF-om i UNHCR-om⁴⁰

33 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, 13.

34 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 8.

35 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 10.

36 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 24.

37 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 8.

38 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 8.

39 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima tačka 30.

40 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 15.

3.3. Zapažanja vezana za statističke baze

Za praćenje uživanja prava veoma je značajno da su uspostavljene baze podataka i statističke evidencije, a na što obavezuju i međunarodni standardi kojima se propisuju određena prava. Na ovu činjenicu su ukazali i UN komiteti. Tako je **Komitet ESKP zatražio od države članice da uključi ažurirane statističke podatke, razvrstane po dobi, etničkoj grupi, socijalnom i drugom relevantnom statusu, o zastupljenosti žena u društvenom i privatnom sektoru zapošljavanja, kao i o plaćama koje žene primaju u usporedbi sa muškarcima za isti rad.**⁴¹

CEDAW Komitet je zahtijevao da država uspostavi prioritete u prikupljanju podataka i uključi opsežne statističke podatke razvrstane po spolu u svoj sljedeći izvještaj, kako bi se mogla prikazati prava slika de facto uživanja ljudskih prava od strane žena. Preporuka CEDAW-a je da kaznene mjere za nepoštivanje predviđene u članu 18. Zakona o ravnopravnosti spolova budu primijenjene.⁴²

KPD je preporučio hitan popis stanovništva u cilju utvrđivanja tačnih podataka o djeci mlađoj od 18 godina i njihovom razvrstavanju radi pružanja zaštite⁴³.

3.4. Zapažanja Komiteta vezano za osiguranje ravnopravnosti i nediskriminacije

U pogledu položaja Roma, **Komitet ERD** je istaknuo svoju zabrinutost u vezi informacija da Vijeće za Rome, koje je osnovano 2002. godine i sastavljeno od nevladinih organizacija koje predstavljaju interese romske populacije, nema dovoljno finansijske potpore i sredstava kako bi ispunilo svoj mandat, te da je rijetko konsultirano od strane Vijeća Ministara Bosne i Hercegovine (član 2(1)(e)), zbog čega je Komitet predložio da **država članica ojača ulogu Vijeća za Rome time što će im dodijeliti dovoljno sredstava kako bi djelotvornije ispunili mandat, te da Vijeće bude konsultirano u vezi bilo kojeg procesa donošenja odluka koje utiču na prava i interese romske populacije, u skladu sa Općim preporukama Komiteta br. 27.**⁴⁴

Komitet ERD je također sa zabrinutošću zabilježio da Nacionalna strategija za Rome navodno nije uspjela identificirati posebne mjere, dodijeliti dovoljno sredstava, ili identificirati kompetentne organe kojima je dodijeljena odgovornost za implementaciju strategije (Član 2(2)), te predložio da **država članica izvrši pregled Nacionalne strategije za Rome, kako bi osigurala identificiranje posebnih mjera, uspostavljanje odgovarajuće raspodjele budžeta, i identificiranje tijela odgovornih za implementaciju.**⁴⁵ Sa zabrinutošću je zabilježio i nedostatak djelotvorne implementacije odredaba krivičnog zakona, kao što su članovi 145. i 146. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, koji kažnjavaju djela rasne diskriminacije (Član 4(a) i 6), zbog čega je naložio državi članici da **osigura djelotvornu implementaciju svih zakonskih odredbi koje eliminišu rasnu diskriminaciju**, te da osigura u svom sljedećem izvještaju ažurirane informacije o provedbi odredbi koje kažnjavaju rasnu diskriminaciju od strane sudova unutar Bosne i Hercegovine, a posebno članova 145. i 146. Krivičnog zakona BiH. Takve informacije bi trebale uključiti broj i prirodu podignutih slučajeva, donesene presude i kazne, i bilo kakvu restituciju ili druge pravne lijekove date žrtvama takvih djela.⁴⁶

Komitet za ljudska prava je zabrinut u vezi sa izvještajima o diskriminaciji i nasilju počinjenom nad Romima i bilježi da izvještaj države članice ne sadrži informacije o mogućnostima Roma da dobiju instrukcije na romskom jeziku o svom jeziku i kulturi, zbog čega Komitet smatra da **država članica treba intenzivno poduzimati programe javnog informiranja kako bi spriječila predrasude o Romima u društvu.** Također treba uključiti u svoj sljedeći periodični izvještaj detaljne informacije o poduzetim mjerama u smislu sprovođenja lingvističkih i obrazovnih prava Roma koji su zaštićeni prema Zakonu o zaštiti prava osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama, djelotvornosti takvih mjera, broju romske djece koji dobivaju nastavu na svom jeziku i o svojoj kulturi, razvrstanih po spolu, starosti, mjestu prebivališta, kao i o broju nastavnih sati po sedmici.⁴⁷

41 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima tačka 33.

42 CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 18.

43 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 19.

44 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 14.

45 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 15.

46 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 16.

47 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 24.

KPD je također preporučio državi članici da **poduzme efikasne mjere kako bi se osiguralo da djeca koja pripadaju etničkim manjinama u potpunosti uživaju prava iz Konvencije**, te da poduzme posebne mjere u cilju podsticanja procesa pomirenja i izgradnje povjerenja, što bi uključilo i pokretanje širokih kampanja za edukaciju i podizanje svijesti. 48

3.5. Zapažanja vezana za osiguranje ravnopravnosti na bazi spola

S obzirom da veći dio populacije manjina u BiH čine žene, značajno je ukazati i na preporuke UN komiteta vezano za osiguranje ravnopravnosti spolova. Tako je **Komitet ESKP** preporučio državi da izmijeni i dopuni postojeću legislativu kako bi se implementirao Zakon o ravnopravnosti spolova iz 2003. godine i time djelotvornije kontrolirala i borila se protiv diskriminacije spolova na području ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava⁴⁹

Komitet za ljudska prava smatra **nužnim harmonizirati sistem kvota u Izbornom zakonu sa propisima iz Zakona o ravnopravnosti spolova** i u tom smislu poboljšati zastupljenost žena u svim zakonodavnim i izvršnim tijelima⁵⁰.

CEDAW Komitet je zahtijevao da država članica **harmonizira Izborni zakon sa Zakonom o ravnopravnosti spolova** i pojača mjere za veću zastupljenost žena u izabranim tijelima i funkcijama⁵¹.

KPD je preporučio državi članici da **pažljivo i redovno evaluira postojeće nejednakosti u stepenu uživanja dječijih prava od strane same djece**, i da na osnovu te evaluacije poduzme neophodne korake u cilju sprječavanja i borbe protiv svih diskriminatorskih nejednakosti. Komitet je također preporučio državi članici **da ojača svoje administrativne i sudske mjere u cilju sprječavanja i otklanjanja de facto diskriminacije djece, naročito djece sa invaliditetom, romske djece i djece koja pripadaju etničkim i/ili vjerskim manjinama ili su druge nacionalnosti**. Država članica se podstiče da u konsultacijama sa medijima izradi kodeks ponašanja koji bi pomogao da se otklone stereotipi i stigmatizacija manjinskih i/ili etničkih grupa u medijima.⁵²

3.6. Zapažanja Komiteta vezano za osiguranje vladavine prava

3.6.1. DIREKTNA PRIMJENA KONVENCIJA

Komitet ESKP je apelirao na državu članicu da **osigura primjenu prava iz Pakta na domaćim sudovima i skreće pažnju na Opći komentar br. 9 o domaćoj primjeni Pakta**. Komitet je pozvao državu članicu da u drugi periodični izvještaj uključi informacije u vezi sa precedentnim pravom u primjeni Pakta.⁵³

Komitet za ljudska prava je iskazao zabrinutost zbog činjenice da Pakt o političkim i građanskim pravima nije preveden na zvanične jezike države članice te da sudije, tužitelji i pravnici nisu potpuno upoznati o direktnoj primjenjivosti odredaba Pakta (član 2.), zbog čega bi **država članica trebala dati veliki publicitet odredbama Pakta, inter alia, prevođenjem istog na zvanične jezike Bosne i Hercegovine, i poboljšavajući obuku za sudije, tužitelje i pravnike o primjeni Pakta**.⁵⁴

CEDAW Komitet zahtijeva od države osiguranje sudske primjenjivosti prava iz Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena u svim državnim mehanizmima, te podizanju svijesti o mogućnosti zaštite u slučaju kršenja prava⁵⁵

3.6.2. ZAKONODAVSTVO

Komitet ERD je iskazao duboku zabrinutost za teškoće sa kojima se susreću pripadnici romske populacije pri vađenju osobnih dokumenata, uključujući rodne listove, lične karte, pasoše i druge dokumente koji se tiču zdravstvenog osiguranja i socijalnih beneficija, te je naložio državi članici **da poduzme hitne korake tj. uklanjanja**

48 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 76.

49 E7C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, t. 34.

50 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 11.

51 CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 30.

52 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 26.

53 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 31.

54 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 9.

55 CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 14.

administrativne prepreke, kako bi osigurali da svi Romi imaju pravo pristupa osobnim dokumentima, a koji su im neophodni u uživanju, inter alia, njihovih ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava kao što su zaposlenje, stanovanje, zdravstvena zaštita, socijalna sigurnost i obrazovanje.⁵⁶

Komitet za ljudska prava, naglašava da država članica treba ukloniti administrativne prepreke i naknade kako bi osigurala da svi Romi imaju pristup osobnim dokumentima, uključujući i rodne listove, koji su im potrebni kako bi imali zdravstveno osiguranje, socijalnu zaštitu, obrazovanje i druga osnovna prava.⁵⁷

KPD je zahtijevao od države članice da, kao stvar od prioritetnog značaja, nastavi i jača napore na uspostavljanju sistema koji će obezbijediti upis u matične knjige rođenih za svu djecu koja se rode na njezinoj teritoriji – bez obzira na nacionalnost ili status djetetovih roditelja – kao i za svu djecu koja su rođena u inostranstvu, a čiji su roditelji državljani države članice, te da poduzme konkretne korake kako bi se obezbijedio upis romske djece u matične knjige rođenih.⁵⁸ Komitet je preporučio dalje napore, uz traženje međunarodne pomoći za podizanje svijesti o minama i pokretanju programa deminiranja kao prioritetnih u pružanju psihološke i socijalne pomoći nastradaloj djeci⁵⁹.

Komitet o pravima djeteta je preporučio državi članici i da ojača napore kako bi opće načelo najboljih interesa djeteta bilo shvaćeno, te na odgovarajući način ugrađeno i implementirano u sve zakonske odredbe, sudske i administrativne odluke, te projekte, programe i usluge koji utiču na djecu.⁶⁰

3.6.2.1. Zakoni i strategije o radu

Komitet ERD je zabilježio sa zabrinutošću da zahtjevi mnogih radnika koji pripadaju manjinskim grupama, a koji su tokom oružanog sukoba otpušteni sa svojih radnih mjesta/ili stavljeni na liste čekanja zbog svoje etničke pripadnosti, još uvijek nisu riješeni. Radnicima čiji su slučajevi riješeni od entitetskih i kantonalnih komisija, uspostavljenih po osnovu člana 152. Zakona o radu Republike Srpske i člana 143. Federacije Bosne i Hercegovine, vrlo često nije dodijeljena nikakva kompenzacija (član 5(e) i (i)), zbog čega je Komitet naložio državi članici da osigura da svi zahtjevi svih radnika koji su otpušteni sa svojih radnih mjesta ili stavljeni na liste čekanja tokom oružanog sukoba zbog svoje etničke pripadnosti budu ekspeditivno riješeni, te da se preporuke entitetskih i kantonalnih komisija promptno i u dobroj volji implementiraju. Komitet je također izrazio zabrinutost zbog male zastupljenosti etničkih manjina, posebno Roma, na tržištu rada (član 5(e)(i)), zbog čega je preporučio državi članici da poboljša upošljavanje etničkih manjina, uključujući posebno Rome, u javnom i privatnom sektoru, kroz implementiranje strategija koje će obučavati i kvalificirati takve osobe za poslove na tržištu rada, dajući podsticaj poslodavcima za upošljavanje takvih osoba, i uspostavljanje nezavisnog mehanizma na državnom nivou kako bi se adresirala diskriminacija pri upošljavanju i promociji u javnom i privatnom sektoru zapošljavanja/rada.⁶¹

Komitet je apelirao da država pojača napore u borbi protiv nezaposlenosti kroz posebno ciljane programe, uključujući programe usmjerene ka smanjenju nezaposlenosti među mladima, ženama, posebno nositeljicama domaćinstva, kao i nezaposlenosti među siromašnim i marginaliziranim grupama.⁶² Komitet je preporučio da država poduzme djelotvorne mjere kako bi poslodavci poštovali ugovorne obaveze prema svojim uposlenicima, te da inspeksijske službe djelotvorno djeluju protiv zloupotebe radničkih prava.⁶³ Komitet je preporučio i ukidanje sankcija osobama koje rade u neformalnom sektoru, tj. ukidanje prijavljivanja na biro za zapošljavanje na rok od 12 mjeseci.⁶⁴

CEDAW Komitet je zatražio od države da sprovede relevantne dijelove Zakona o ravnopravnosti spolova i u tom smislu osigura odgovornost državnih i privatnih preduzeća pred sudovima zbog kršenja ovog Zakona u oblasti rada, sve u cilju eliminiranja profesionalne segregacije i između ostalog da osigura ženama pristup strukovnom obrazovanju⁶⁵.

56 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 17.

57 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 22.

58 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 33.

59 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 64.

60 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 29.

61 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 18. i 19.

62 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 35.

63 E/C.12./BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 36.

64 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 37.

65 CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 34.

3.6.2.2.Primjena zakona o imovini

Komitet ERD je izrazio zabrinutost što mnogi ljudi različitih nacionalnosti, posebno Romi, nisu u mogućnosti vratiti se u svoje prijeratne domove zbog nedostatka dokaza o vlasništvu ili zbog propusta vlasti da deložiraju ili kazne privremene korisnike koji često prije napuštanja unište ili opljačkaju imovinu. Komitet je također izrazio zabrinutost zbog izvještaja da su mnoga privremena naselja u kojima su živjeli Romi prije rata uništena, te da se Romi i dalje deložiraju iz njihovih privremenih naselja, bez dodjeljivanja adekvatnog alternativnog smještaja, a s obzirom na činjenicu da Romi često nisu u mogućnosti iznajmiti privatni smještaj zbog rasne diskriminacije/ ili siromaštva (član 5(e)(iii)). Imajući u vidu Opću preporuku br. 27⁶⁶, **Komitet ERD** je zatražio da država članica **omogući povratak svih ljudi različitih etničkih pripadnosti, posebno Roma, u njihove prijeratne domove, osigura mogućnost da zakonski zauzmu i sigurno žive u nezvaničnim romskim naseljima, a gdje je to potrebno, osigura adekvatan alternativni smještaj ili naknadu za raseljene Rome, uključujući i prijeratne korisnike koji su iseljeni iz svojih naselja ili čiji su domovi uništeni.**⁶⁷

Komitet ESKP je apelirao na državu članicu **da osigura pravo Romima na povrat svoje predratne imovine, garantira prava zadržavanja stana u zakupu stanovnicima romskih naselja, te osigura odgovarajući alternativni smještaj ili kompenzaciju Romima i predratnim stanarima** koji su deložirani iz svojih naselja i domova, u skladu sa Općim komentarom Komiteta br.7.⁶⁸

3.6.2.3.Primjena zakona o obrazovanju

Komitet ERD je naložio državi članici da djelotvorno implementira preporuke sadržane u Planu Akcije za obrazovne potrebe Roma i drugih nacionalnih manjina (2004) i da iskorijeni diskriminaciju romske djece i djece koja pripadaju drugim etničkim manjinskim grupama od strane učitelja, školskih vlasti i učenika i njihovih porodica.⁶⁹

Komitet ESKP je apelirao da se osigura zaustavljanje prakse "dvije škole pod jednim krovom" i gradnjom odvojenih škola za djecu pripadnike različitih etničkih skupina, kao i da država spoji i podučava jedan plan i program u svim razredima bez obzira na etničko porijeklo i izvještavanje o postignutom⁷⁰

Komitet ESKP je apelirao na državu članicu **da promovira jednak pristup romske djece osnovnom, srednjem i tercijarnom obrazovanju**, npr. kroz dodjelu stipendija i refundiranje troškova za udžbenike i troškove putovanja u školu, te da pažljivo kontrolira pohađanje škole od strane romske djece.⁷¹

Preporuka je **CEDAW Komiteta da se nastavi s procesom reforme kako bi se osigurala konzistentnost u obrazovnim mogućnostima za oba spola u oba entiteta Bosne i Hercegovine, uključujući ruralna područja, kao i marginalizirane grupe žena i djevojčica**, posebno one koje pripadaju romskoj manjini. Preporuka Komiteta je, također, da država članica podstiče raznolikost obrazovnih i profesionalnih izbora za žene i muškarce.⁷²

CEDAW Komitet je zatražio da država distribuirala informacije o Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena u obrazovnim programima, uključujući edukaciju o ljudskim pravima i gender obuku, sa naglaskom da se mijenjaju stereotipi o ulogama žena i muškaraca u društvu u smislu njihovog jednakog položaja i odgovornosti i u javnoj i u privatnoj sferi.⁷³

KPD je također preporučio državi članici da:

- a) **ojača napore u procesu usklađivanja zakona o obrazovanju** i obezbijedi njihovu efikasnu i jedinstvenu implementaciju u cijeloj zemlji;
- b) **poduzme sve neophodne mjere u pravcu pune implementacije članova 28. i 29. Konvencije**, naročito kada su u pitanju djeca koja pripadaju najugroženijim grupama (tj. manjinske grupe, djeca koja žive u siromaštvu, djeca izbjeglice i povratnici, romska djeca, djeca sa invaliditetom, itd.);
- c) **poboljša efikasnost obrazovnog sistema**, sa naročitim naglaskom na visok procenat djece koja napuštaju školovanje;
- d) **obezbijedi dostupnost predškolskog obrazovanja u cijeloj zemlji**, uključujući i u ruralnim područjima;

66 CERD, 57 sesija (2000), Opće preporuke broj 27., Diskriminacija protiv Roma, stav 31.

67 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 20.

68 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 47.

69 CERD/C/BIH/CO/6, Zaključna razmatranja Komiteta o eliminaciji rasne diskriminacije, tačka 22.

70 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 23.

71 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 51.

72 CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 32.

73 CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 24.

- e) **poveća dostupnost programa strukovnog obrazovanja za mlade**, u cilju olakšavanja njihovog pristupa tržištu rada;
- f) u kontekstu člana 29. Konvencije koji se bavi ciljevima obrazovanja, **usklađi obrazovni sistem u cijeloj zemlji, eliminiira tzv. sistem "dvije škole pod jednim krovom"** i uspostavi odgovarajuće programe i aktivnosti u cilju stvaranja okruženja u kojem će među svom djecom vladati tolerancija, mir i razumijevanje kulturnih raznolikosti, kako bi se spriječili netrpeljivost, nasilje među djecom i diskriminacija u školi i društvu u cjelini;
- g) **djeci obezbijedi odgovarajući prostor i objekte za odmor i slobodno vrijeme**, kao i za rekreativne i kulturne aktivnosti; **zatraži tehničku pomoć od UNESCO-a i UNICEF-a.**⁷⁴

3.7. Zapažanja komiteta vezana za standard življenja

3.7.1. ZAPAŽANJA VEZANA ZA SIROMAŠTVO

Komitet ESKP je apelirao na državu članicu da u rješavanju pitanja siromaštva **prioritetno osigura pružanje odgovarajuće socijalne pomoći pojedincima i grupama koji žive ispod linije siromaštva; da se učinak zakona i politika na ekonomska, socijalna i kulturna prava takvih pojedinaca i grupa procjenjuje na osnovu redovno ažuriranih podataka, razvrstanih po spolu, starosti, etničkoj pripadnosti, socijalnom statusu i drugim relevantnim kriterijima, te da se s tim ciljem usvoje i provedu djelotvorni kontrolni mehanizmi.** U tom pogledu Komitet je uputio državu članicu na izjavu koju je Komitet usvojio 4. maja 2001. godine o Siromaštvu i Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.⁷⁵

CEDAW Komitet je zatražio da država članica osigura da svi državni programi za ublažavanje siromaštva, a koji su razvijeni u okviru Srednjoročne razvojne strategije za smanjivanje siromaštva, i implementirani od strane ministarstava, u potpunosti služe ženama, posebno marginaliziranim grupama žena, u skladu sa njihovim potrebama i okolnostima, te da informacije o poduzetim mjerama i njihovim rezultatima budu sadržane u narednom periodičnom izvještaju.⁷⁶

KPD je preporučio državi članici da poduzme sve neophodne mjere za pružanje podrške i materijalne pomoći porodicama koje žive u oskudici, kao i da izradi programe namijenjene najsiromašnijim porodicama, kako bi se svoj djeci zagarantiralo pravo na odgovarajući nivo životnog standarda.⁷⁷

3.7.2. ZAPAŽANJA VEZANA ZA ADEKVATNE USLOVE STANOVANJA

Komitet ESKP je preporučio državi članici **da usvoji na državnom nivou stambeni zakon i državnu stambenu strategiju kojima bi se rješavale stambene potrebe stanovništva.** Komitet je također preporučio državi članici **da dodijeli dovoljna sredstva za osiguravanje socijalnih stanova, posebno za osobe sa nižim primanjima, siromašne i marginalizirane grupe.**⁷⁸

Prema Komitetu za ljudska prava, država članica **treba ponovo razmotriti plan izmještanja romskog naselja u Butmiru, uzimajući u obzir prava stanovnika naselja koje postoji preko 40 godina, kao i alternativna rješenja kako bi spriječila zagađenje opskrbe vodom.** Komitet je podsjetio državu članicu da **bilo kakvo izmještanje mora biti izvršeno na nediskriminirajući način i mora biti u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava, uključujući i prava pojedinaca na pravni lijek, kompenzaciju, kao i dodjelu alternativnih stambenih jedinica.**⁷⁹

3.7.3. ZAPAŽANJA VEZANA ZA PRAVA NA PENZIJU I ZDRAVSTVENO OSIGURANJE

Komitet ESKP je zatražio od države da promovira usvajanje međuentitetskog sporazuma o penzionim pravima, te osigura provođenje međuentitetskog sporazuma o zdravstvenom osiguranju s ciljem garantiranja pristupa penzijama i zdravstvenoj zaštiti povratnika iz jednog u drugi entitet.⁸⁰

74 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 59.

75 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 45.

76 CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 40.

77 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 55.

78 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 46.

79 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 23.

80 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 42.

CEDAW Komitet je zatražio da država članica nastavi sa svojim naporima koji se odnose na harmoniziranje i poboljšanje regulative iz oblasti zdravstva i zdravstvenih usluga u zemlji i na integriranje gender perspektive u sve reforme zdravstva, kako bi žene na cijeloj teritoriji mogle imati jednak pristup odgovarajućim i adekvatnim zdravstvenim uslugama, a posebno, kako bi se smanjio stepen smrtnosti porodilja. Preporuka Komiteta, također, je da se poduzmu mjere koje će garantirati uspješan pristup žena i djevojčica informacijama i uslugama koje se odnose na seksualno i reproduktivno zdravlje, kako bi se spriječilo pribjegavanje abortusu i zaštitile žene od negativnih posljedica po zdravlje od takvih poduhvata. Nadalje, preporuka Komiteta je da se usvoje programi i politike za povećanje dostupnosti i znanja o kontraceptivnim metodama, na način da se razvija razumijevanje da planiranje porodice predstavlja odgovornost oba partnera.⁸¹

KPD je preporučio državi članici da poduzme sve neophodne mjere kako bi se svoj djeci obezbijedio jednak pristup i uravnotežen kvalitet zdravstvenih usluga, uz posvećivanje naročite pažnje djeci iz ugroženih grupa, naročito Romima. Komitet je nadalje preporučio državi članici da ojača napore u pravcu poboljšanja zdravstvenog stanja djece u državi članici:

- a) jačanjem napora za obezbjeđivanje dostupnosti osnovnih usluga zdravstvene zaštite svoj djeci;
- b) jačanjem programa vakcinacije;
- c) poboljšanjem nutritivnog statusa djece;
- d) promoviranjem isključivog dojenja tokom prvih šest mjeseci života uz dodavanje odgovarajuće ishrane nakon tog perioda;
- e) zahtijevanjem tehničke pomoći u vezi sa tim pitanjima od UNICEF-a i Svjetske zdravstvene organizacije (WHO), između ostalih.

Nadalje, Komitet je preporučio državi članici da pojača mjere za rješavanje problema povećane konzumacije alkohola i duhana među djecom, da poboljša programe za promociju zdravog načina života i da uspostavi usluge savjetovanja za mentalno i reproduktivno zdravlje namijenjene adolescentima.⁸²

KPD je državi članici preporučio da:

- a) ojača napore u oblasti sprečavanja širenja HIV/AIDS-a, imajući u vidu Opći komentar Komiteta br. 3 o HIV/AIDS-u i pravima djeteta i Međunarodne smjernice za HIV/AIDS i ljudska prava (E/CN.4/1997/37);
- b) pokrene kampanje i programe za podizanje svijesti o HIV/AIDS-u među adolescentima, naročito među onima koji spadaju u ugrožene grupe, kao i među širom populacijom, u cilju smanjenja diskriminacije djece koja su zaražena i pogođena HIV/AIDS-om;
- c) zatraži daljnju tehničku pomoć od UN-ovog Zajedničkog programa za HIV/AIDS i UNICEF-a.⁸³

3.7.4. ZAPAŽANJA VEZANA ZA SOCIJALNA PRAVA

Komitet ESKP je apelirao da se osiguraju sredstva iz cjelokupnih resursa entiteta, kantona, općina i dodijele centrima za socijalnu zaštitu, te da se povećaju njihovi kapaciteti kako bi se bolje odgovorilo na potrebe djece bez roditeljskog staranja, nositeljica domaćinstva, osoba sa invaliditetom i žrtava trgovine ljudima, posebno žena i djece⁸⁴.

KPD je preporučio državi članici da se smještaj djece bez roditeljskog staranja u institucije koristi samo u krajnjoj nuždi, tj. samo kada je to preporučeno od strane stručnjaka i u najboljem interesu djeteta. Državi članici se preporučuje da vrši sistematične periodične provjere smještaja djeteta u skladu sa članom 25. Konvencije. Komitet je također preporučio državi članici da izradi kvalitetne standarde za hraniteljstvo i da u znatnoj mjeri smanji vrijeme koje djeca bez roditeljskog staranja provode u institucijama. Komitet je nadalje preporučio izdvajanje dovoljnih sredstava za ispravno funkcioniranje i monitoring starateljskih institucija i hraniteljskog smještaja.⁸⁵

Nadalje, KPD je preporučio državi članici da centrima za socijalni rad obezbijedi odgovarajuće ljudske i finansijske resurse i sistematičnu obuku osoblja, kao i da poduzme sve druge neophodne mjere kojima bi se zagarantirali kvalitet, efikasnost i transparentnost svih aktivnosti ovih institucija.⁸⁶

81 CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 36.

82 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 49. i 51.

83 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 53.

84 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 38

85 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 39. i 41.

86 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 37.

3.7.5. ZAPAŽANJA VEZANA ZA OSTVARIVANJE PRAVA NA PITKU VODU

Komitet ESKP je podsjetio državu i na obavezu pristupa sigurnosti pitke vode u ili neposrednoj blizini svakog domaćinstva, te da u sljedećem izvještaju uključi informacije o pravu na vodu.⁸⁷

3.7.6. ZAPAŽANJA VEZANA ZA PRAVO NA POVRATAK

Komitet ESKP je pozvao državu da pojača svoje napore na osiguranju održivog povratka izbjeglica u svoje domove, osiguravajući im jednako uživanje prava iz pakta, posebno u područjima socijalne, zdravstvene zaštite i obrazovanja⁸⁸.

Komitet za ljudska prava je preporučio državi da poveća napore za kreiranje uslova održivog povratka kroz borbu protiv diskriminacije manjinskih povratnika, osiguranje njihove socijalne integracije, jednak pristup zaposlenju, obrazovanju, socijalnim uslugama, javnim uslugama, kao što su voda, struja, te deminiranje terena gdje se vrši povratak⁸⁹. Osim toga, Komitet je iskazao zabrinutost zbog oskudnih uslova u kolektivnim centrima i preporučio nastavljanje ukidanja tih centara i osiguranje alternativnih ustanova za osobe iz centara.⁹⁰

3.7.7. ZAŠTITA OD NASILJA

Komitet za ljudska prava je stajališta da država članica treba osigurati djelotvorno gonjenje počinitelja djela trgovine ljudima, obučenost svih koji primjenjuju standarde borbe protiv trgovine ljudima, osiguranje fondova državnog budžeta za programe pomoći žrtvama i svjedocima, te poduzimanje djelotvornih mjera za borbu protiv eksploatacije djece, posebno romske i druge manjinske nacionalnosti u svrhu uličnog prosjačenja i drugih vidova prisilnog rada.⁹¹ Komitet je stajališta da država treba osigurati djelotvorno sprovođenje zakona o suzbijanju porodičnog nasilja, intenzivnu obuku svih koji su po zakonu dužni učestvovati u rješavanju nasilja i njegovog suzbijanja, te poboljšanju programa pomoći žrtvi i pristup djelotvornom pravnom lijeku⁹².

CEDAW Komitet zahtijeva da država članica intenzivira svoje napore u borbi protiv trgovine ženama i djevojčicama. Preporuka Komiteta je da se jačaju mjere koje imaju za cilj poboljšanje ekonomskog položaja žena i podizanja svijesti, kako bi se eliminirala njihova podložnost onima koji se bave trgovinom, kao i da se pojača socijalna pomoć, te mjere rehabilitacije i reintegracije žena i djevojčica koje su bile žrtve trgovine.

Preporuka Komiteta je da se **takvom zaštitom obuhvate i žene državljanke Bosne i Hercegovine kojima se trguje unutar zemlje, kao i one koje su žrtve trgovine u druge svrhe koje ne uključuju prostituciju.** Komitet je pozvao Vladu da osigura korištenje maksimalnih zakonskih mogućnosti u kažnjavanju trgovaca, kao i da osigura da žene i djevojčice žrtve trgovine dobiju potrebnu pomoć u procedurama, prije, u toku i nakon postupka, kako bi svjedočile protiv trgovaca.

Komitet zahtijeva da država članica u narednom izvještaju dostavi opsežne informacije i podatke o trgovini ženama i djevojčicama, kao i analize o oblicima trgovine ženama u Bosni i Hercegovini i poduzetim mjerama za suzbijanje ovih novih trendova.⁹³

KPD je preporučio državi članici da:

- a) **nastavi ulagati napore u cilju bezbjednog povratka izbjeglice i raseljene djece i njihovih roditelja** i da što je više moguće radi na sprečavanju nasilnih napada na povratnike i raseljena lica i/ili njihovu imovinu;
- b) **zadovoljava posebne potrebe i štiti prava izbjeglice i raseljene djece**, naročito u cilju obezbjeđivanja odgovarajućih smještajnih aranžmana za ovu djecu, te socijalne i profesionalne reintegracije njihovih roditelja;
- c) **uskladi entitetske zakone sa državnim zakonima koji se tiču izbjeglica;**
- d) **istraži problem djece čiji roditelji traže azil ili im je odobren privremeni ostanak ili imaju status izbjeglice u situaciji u kojoj ni roditelji ni dijete nemaju odgovarajuću dokumentaciju**, te da im obezbijedi nesmetan pristup pravima koja su propisana za ovu kategoriju lica;
- e) **nastavi da traži tehničku suradnju od UNHCR-a po ovom pitanju.**⁹⁴

87 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 49.

88 E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 32.

89 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 20.

90 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 21.

91 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 16.

92 CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 12.

93 CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 28.

94 CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 62.

CEDAW Komitet je iskazao zabrinutost zbog različitih tekstova entitetskih zakona o zaštiti od nasilja u porodici i mogućnosti različitog postupanja u postupku zaštite, zbog čega je preporučeno da država požuri sa uspostavljanjem relevantnih struktura i institucija potrebnih za implementaciju zaštite.⁹⁵

KPD je državi članici preporučio da:

- a) **poduzmesveobuhvatno istraživanje na nivou cijele države kojim bi se došlo do broja, sastava i karakteristika radne djece i djece koja žive i rade na ulicama u cilju osmišljavanja i implementacije sveobuhvatnih strategija i politika za sprječavanje i eliminaciju ekonomske eksploatacije ove kategorije djece;**
- b) **se pobrine da se ovoj kategoriji djece obezbijedi odgovarajuća ishrana, odjeća, stambeni smještaj, zdravstvena zaštita i mogućnosti za obrazovanje, uključujući strukovno obrazovanje i edukaciju u oblasti životnih vještina, u cilju pružanja podrške njihovom punom razvoju;**
- c) **se pobrine da implementacija zakona bude u punoj saglasnosti sa članom 32. Konvencije i ILO Konvencijama 138. (iz 1973. godine) i 182. (iz 1999. godine);**
- d) **zatraži pomoć od Međunarodnog programa za eliminaciju dječijeg rada (IPEC) i UNICEF-a, između ostalih.**⁹⁶

KPD, je preporučio državi članici da:

- a) **se pobrine da se zakonske mjere koje su u toku (novi Zakon o porodici i novi Zakon o zaštiti od porodičnog nasilja) što prije usvoje i implementiraju u oba entiteta;**
- b) **izradi sveobuhvatnu studiju o nasilju nad djecom, naročito o seksualnom zlostavljanju djece, kako bi se procijenili obim, uzroci, raširenost i priroda tog fenomena;**
- c) **izričito zabrani fizičko kažnjavanje djece u porodici i u institucijama;**
- d) **uključivanjem djece ojačaju kampanje podizanja svijesti i edukacije sa ciljem sprečavanja i eliminacije nasilja nad djecom i promocije pozitivnih, nenasilnih oblika discipline i poštivanja dječijeg mišljenja, istovremeno radeći na podizanju svijesti o negativnim posljedicama fizičkog kažnjavanja;**
- e) **evaluiira rad postojećih struktura i obezbijedi obuku stručnog osoblja koje je uključeno u ovu vrstu slučajeva;**
- f) **ojača mjere kako bi se podstaklo prijavljivanje slučajeva nasilja nad djecom te da ojača mjere za krivično gonjenje počinitelaca takvih djela;**
- g) **obezbijedi staranje te puni fizički i psihološki oporavak i reintegraciju djece koja su bila žrtve nasilja.**⁹⁷

IV. NACIONALNI PRAVNI OKVIR ZA ZAŠTITU MANJINA

U ovom poglavlju se pored Ustava BiH/Statuta Brčko Distrikta BiH (u daljem tekstu: BD BiH) i Zakona o zabrani diskriminacije, navode samo *lex specialis* zakoni koji se tiču zaštite prava pripadnika nacionalnih manjina, jer se ostali zakoni, značajni za ostvarenje prava vezano za oblasti iz Akcionih planova – stanovanje, zapošljavanje, zdravstvena zaštita, obrazovanje kao i upisi u matične knjige rođenih, odnose na sve građane, stoga su oni evidentirani u aneksu Evaluacije.

4.1. USTAV BiH

Bosna i Hercegovina i oba entiteta su dužna osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda⁹⁸. Ustav BiH daje direktnu primjenu Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i koja ima prioritet nad svim ostalim zakonima⁹⁹, koji uključuju odredbe o nediskriminaciji¹⁰⁰ i otjelovljuju

⁹⁵ CEDAW/C/BIH/CO/3, Zaključni komentari Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena, tačka 25. i 26.

⁹⁶ CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 66.

⁹⁷ CRC/C/15/Add.260, Zaključna razmatranja Komiteta o pravima djeteta, tačka 43.

⁹⁸ Član II(1) Ustava Bosne i Hercegovine

⁹⁹ Član II(2) Ustava Bosne i Hercegovine.

¹⁰⁰ Član II(4) Ustava Bosne i Hercegovine.

brojne druge instrumente međunarodnog prava o ljudskim pravima. Bez obzira na to, određene odredbe kako Ustava BiH, tako i ustava dva entiteta, vrše prima facie diskriminaciju Roma i drugih nekonstitutivnih naroda kršeći obvezujuće odredbe međunarodnih ugovora o ljudskim pravima. BiH je jedina zemlja u Evropi u kojoj pripadnici nacionalnih manjina još uvijek nemaju mogućnost da obnašaju visoke političke funkcije, uključujući Predsjedništvo, jer se to pravo Ustavom dalo samo pripadnicima tri konstitutivna naroda¹⁰¹.

Ne navode se posebno ustavi entiteta i kantona koji sadrže odredbe obvezujuće za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ali se u aneksu Evaluacije u pregledu propisa navode službeni listovi i gdje su objavljeni.

4.2. STATUT BD BiH¹⁰²

propisuje da svatko ima pravo uživati prava i slobode zagarantirane Ustavom BiH i zakonima BiH, posebno Europskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

4.3. ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE¹⁰³

definira diskriminaciju kao svako različito postupanje, uključujući isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti, utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovnim pravima bilo kojoj osobi ili grupi osoba na osnovu **rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla**, a koje bi za svrhu, ili posljedicu imalo onemogućavanje ili ugrožavanje priznavanja, uživanja ili ostvarivanja na ravnopravnoj osnovi prava i sloboda u svim oblastima javnog života. Ova zabrana diskriminacije se odnosi na sve **javne organe**, kao i sve **fizičke i pravne osobe u javnom i privatnom sektoru u svim oblastima**, a naočito u **oblasti zaposlenja, obrazovanja, stanovanja, zdravstva i socijalne zaštite**.

U izvještavanju, pripremi zakona, izradi strategija i drugih planova koji se tiču stanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, sve nadležne institucije obavezne su surađivati sa organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom i promoviranjem ljudskih prava osoba ili grupa osoba izloženih visokom riziku od diskriminacije¹⁰⁴.

4.4. ZAKON O ZAŠTITI PRAVA NACIONALNIH MANJINA BIH¹⁰⁵

definira nacionalnu manjinu kao dio stanovništva - državljana BiH koje ne pripadaju niti jednom od tri konstitutivna naroda, a sačinjavaju je ljudi istog ili sličnog etničkog porijekla, iste ili slične tradicije, običaja, vjerovanja, jezika, kulture i duhovnosti i bliske ili srodne povijesti i drugih obilježja. Zakon propisuje da se Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina u BiH primjenjuje neposredno. Zakon također taksativno navodi 17 nacionalnih manjina i među njima Rome. Pripadnicima nacionalnih manjina daje se pravo na zaposlenje u organima uprave i javnim službama na svim nivoima, srazmjerno procentu njihovog učešća u broju stanovnika prema posljednjem popisu stanovnika BiH, s tim da se nadležnim vlastima svih nivoa daje mogućnost da svojim propisima privremeno uredi i veće kvote za zapošljavanje pripadnika nacionalnih manjina, te poduzimaju odgovarajuće mjere za postizanje brže i potpunije ravnopravnosti pripadnika nacionalnih manjina¹⁰⁶. Zakonom je propisano da će Parlamentarna skupština BiH osnovati Vijeće nacionalnih manjina, kao posebno savjetodavno tijelo, te da će i Parlament FBiH/ Narodna skupština RS formirati svoja vijeća nacionalnih manjina, čiji će se djelokrug rada urediti entitetskim propisima¹⁰⁷. U mandatu je Vijeća nacionalnih manjina davanje mišljenja, savjeta i prijedloga Parlamentarnoj skupštini BiH o svim pitanjima koja se tiču prava, položaja i interesa nacionalnih manjina.

101 Presuda Europskog suda za ljudska prava u Strazburu u slučaju Finci i Sejdić protiv BiH se tek treba provesti, a to znači izmjenu Ustava

102 Sl.glasnik BD BiH 17/08-revidiran tekst

103 Sl.glasnik BiH broj 59/09

104 Ibid čl.2 i čl.10

105 Sl.glasnik BiH broj 12/03, 93/08

106 Ibid čl. 3 i čl. 8 Izmjena

107 Ibid čl. 21 i čl. 22).

4.5. ZAKON O ZAŠTITI PRAVA NACIONALNIH MANJINA FBiH ¹⁰⁸

propisuje osnivanje Savjeta/vijeća nacionalnih manjina, kao savjetodavnog tijela Parlamenta Federacije BiH, te broj i način biranja članova. U Vijeće je moguće delegirati najviše pet članova, predstavnika svake nacionalne manjine izuzev Roma, kojih bi trebalo biti sedam. Ovo Vijeće može povremeno delegirati predstavnike u Komisiju za ustavna pitanja, ljudska prava i slobode i druge komisije i radna tijela oba doma Parlamenta FBiH¹⁰⁹.

4.6. ZAKON O ZAŠTITI PRAVA NACIONALNIH MANJINA RS ¹¹⁰

je preuzeo definiciju nacionalnih manjina iz državnog zakona navodeći pojedinačno 17 nacionalnih manjina, među kojima i Rome. Također je predvidio da Narodna skupština RS osniva Savjet nacionalnih manjina, kao posebno savjetodavno tijelo, ali nije propisao i način njihovog biranja niti odredio njihov broj¹¹¹. Činjenica da Zakon ne navodi da se Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina neposredno primjenjuje, nije zapreka za njenu primjenu jer je to propisao Zakon na nivou države.

V. STRATEŠKI DOKUMENTI I IZVJEŠTAJI O NAPRETKU

5.1. STRATEGIJA BiH ZA RJEŠAVANJE PROBLEMA ROMA ¹¹²

(u daljem tekstu: STRATEGIJA)

naglašava da su Romi, iako najbrojnija nacionalna manjina u oba entiteta, istovremeno najugroženiji, i da je njihov socijalni položaj težak i problematičan više od položaja i stanja bilo koje nacionalne manjine u Bosni i Hercegovini. STRATEGIJA se poziva na najvažnije međunarodne instrumente za zaštitu ljudskih prava, te obaveznu suradnju sa nevladinim romskim i neromskim organizacijama koje se bave nekim aspektom romskih pitanja u BiH¹¹³.

Relevantne životne oblasti definirane u STRATEGIJI i značajne za ovu Evaluaciju su: **obrazovanje**,¹¹⁴ **zapošljavanje**, **stanovanje**, **zdravstvena zaštita**, **socijalna zaštita**, **upis u matične knjige rođenih**, **popis stanovništva**, **informiranje** itd.

U oblasti **zapošljavanja** STRATEGIJA konstatira da su Romi najnezaposlenija nacionalna zajednica u BiH, za što su **razlozi**:

- slab odziv na poziv na javne oglase,
- nerijetko otvorena diskriminacija Roma,
- zanemarljiv broj privatnog biznisa koji bi mogao zaposliti Rome,
- gdje postoji privatni biznis uglavnom je to društvo jednog lica i ne zahtijevaju se drugi uposlenici ili ako se i zahtijevaju sami Romi nerado zapošljavaju Rome.

108 Sl.novine FBiH broj 56/08

109 Ibid članovi od 16 do 18

110 Sl.glasnik RS broj 2/05

111 Ibid čl.2 i čl.17

112 Usvojena od strane Vijeće ministara BiH 21.7.2005. godine i objavljena u Sl.glasnik BiH broj 67/05.

113 STRATEGIJA ukazuje na nužnost da BiH vlasti svih nivoa poduzmu aktivnosti i mjere sa ciljem radikalne promjene i popravljanja statusa Roma, po načelima pozitivne diskriminacije (neodgovarajući termin, jer je diskriminacija sama po sebi negativna-primjedba ev.)

114 Za oblast **obrazovanja**, je u vrijeme izrade Strategije već bio donesen Akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma i pripadnika ostalih nacionalnih manjina u BiH (početak 2004), a u vrijeme pisanja Evaluacije se radio revidirani tekst Akcionog plana.

U oblasti **stanovanja Roma**, **STRATEGIJA** konstatira da je problem prisutan dugi niz godina, a **razlozi** su:

- samo djelomično uzrokovani nomadskim načinom života Roma,
- nedostatkom sredstava za izgradnju objekata,
- postojanje bespravno izgrađenih objekata na terenu bez izgrađene infrastrukture,
- što su u toku rata Romi, kao i drugi stanovnici u BiH, napuštali svoje domove, a kada su se vratili oni su često bili uništeni, a tereni uzurpirani ili iskorišteni u druge svrhe, te postojanje neočišćenih minskih polja u okolini tih naselja /objekata.

U oblasti **zdravstvene zaštite** Roma, **STRATEGIJA** ukazuje na vrlo ozbiljan problem, jer najveći dio populacije nema zdravstvenu zaštitu/osiguranje, zato predviđa da se svim Romima koji nemaju zdravstveno osiguranje izdaju zdravstvene knjižice na duži period, čime bi se osigurala njihova primarna zdravstvena zaštita i lijekovi. **Razlozi** zbog kojih Romi nemaju zdravstveno osiguranje iz razloga što:

- su nezaposleni,
- nisu prijavljeni zavodima za zapošljavanje,
- ne pohađaju školu,
- ne ostvaruju dječiji dodatak jer ne mogu dostaviti tražene dokumente (nisu upisani u matične knjige i sl.), ili u kantonu gdje žive se dječiji dodatak niti ne isplaćuje.¹¹⁵

U oblasti **upisa u matične knjige** i dobijanja drugih identifikacionih dokumenata **STRATEGIJA** konstatira da je to izuzetno ozbiljan i složen problem koji traži hitno rješavanje. **Zašto** se nisu vršili upisi, problem je, ali koji se multiplicira time što:

- sami roditelji najčešće nemaju uredne dokumente,
- zbog nedostatka novca za plaćanje poroda u bolnicama koriste se tuđi dokumenti, koji usložavaju situaciju, jer je u prijavi navedeno da se porodila osoba koja to nije,
- brojni porodi se dešavaju izvan bolnica.

Popis stanovništva je značajan i u tijesnoj je vezi sa upisom u matične knjige rođenih, stambenim zbrinjavanjem, zdravstvenom zaštitom, zapošljavanjem, obrazovanjem itd. Zvanični podaci¹¹⁶ govore da postoji razlika između zvaničnih podataka i podataka koje iznose nevladine organizacije¹¹⁷.

STRATEGIJA snagu za rješavanje problema Roma vidi u:

- Vijeću ministara BiH
- Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice
- Ministarstvu civilnih poslova i putem njega relevantne organe nižih nivoa
- Relevantnim entitetskim/kantonalnim organima i institucijama
- PIO/MIO
- Relevantnim općinskim organima
- NVO-ima
- Odboru za Rome pri Vijeću ministara
- Medijima

STRATEGIJA prepoznaje vlasti BiH svih nivoa kao mehanizme osiguranja **finansijskih sredstava**, uz Razvojnu banku Vijeća Europe i ostale komercijalne banke, a **rokovi su**- kraj 2005. i 2006. godine.

5.1.1. AKCIONI PLANovi ZA RJEŠAVANJE PROBLEMA ROMA U OBLASTIMA ZAPOŠLJAVANJA, STAMBENOG ZBRINJAVANJA I ZDRAVSTVENE ZAŠTITE, čije je donošenje prethodilo pristupanju Dekadi

115 (npr. Tuzlanski ili Hercegovačko-neretvanski kanton)

116 Prema popisu iz 1991. godine u BiH je živjelo 8864 Roma. Ovaj podatak je nepotpun jer se mnogi Romi nisu tako izjašnjavali, nego kao pripadnici drugih nacionalnosti, za što ima više razloga, a jedan je što u popisu Romi nisu bili izdvojeni kao etnicitet

117 Očekuje se da će upravo završeno evidentiranje podataka o Romima i prije zvaničnog popisa stanovništva u BiH, omogućiti bazu podataka korisnu za sve organe i institucije kojima je zadatak rješavanje problema Roma

Roma¹¹⁸, sa trajanjem do kraja Dekade 2015., postavili su ciljeve koji trebaju slijediti **STRATEGIJU** i osigurati implementaciju međunarodnih standarda u pogledu zaštite nacionalnih manjina, već navedenim u poglavlju II.

5.1.2. AKCIONI PLAN BIH ZA ZADOVOLJAVANJE OBRAZOVNIH POTREBA ROMA I PRIPADNIKA OSTALIH MANJINA usvojen je 2004. godine, a od 2009. godine je u procesu revidiranja.

5.2. STRATEGIJA INTEGRIRANJA BIH U EU¹¹⁹ navodi da su ustavne odredbe među "ostale" u BiH ubrojale Rome kao najveću grupu, koja se dugo vremena suočavala sa teškoćama i problemom isključenosti iz društva. Zakon o pravima nacionalnih manjina, kao i osnivanje Odbora za Rome pri kabinetu predsjedavajućeg VM BiH, kao konsultativnog foruma, tijela za zaštitu prava Roma, treba olakšati političko učešće i zaštitu manjina. Evropska unija, pored vladavine prava, tržišne ekonomije i parlamentarne demokratije, postavlja i **zaštitu prava manjina kao jedan od tri kriterija iz Kopenhagena za pristupanje Evropskoj uniji**. Stupanjem na snagu Ugovora iz Amsterdama 1999., te uvrštavanjem antidiskriminacione odredbe u članu 13. proširilo se primarno zakonodavstvo EU u oblasti zaštite prava manjina. Prema članu 13. Ugovora, Evropska unija se obavezuje da će preduzeti sve mjere neophodne za sprečavanje diskriminacije na osnovu spola, rasnog i nacionalnog porijekla. Direktiva EU o jednakom postupanju, bez obzira na rasno ili nacionalno porijeklo iz 2000., sekundarni je izvor prava Zajednice kojim se EU obavezala na promoviranje jednakih mogućnosti za pripadnike različitih etničkih grupa, ali i na suzbijanje rasne diskriminacije. Tokom procesa pristupanja novih država kandidata EU¹²⁰, uspostavljaju se **mehanizmi praćenja ostvarivanja prava Roma** u formi godišnjih izvještaja. Vodeće institucije EU posebnu pažnju posvećuju pitanjima rasne, etničke i spolne diskriminacije kao i zaštiti prava žena. Budući kandidati za članstvo u EU, a BiH je, nakon potpisivanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (u daljem tekstu: SAP¹²¹), na tom putu, moraju osigurati punu zaštitu od svih oblika diskriminacije, s posebnom pažnjom na zaštitu od rasne, etničke, vjerske i spolne diskriminacije.

5.2.1. IZVJEŠTAJ O NAPRETKU BIH ZA 2008¹²² godinu daje pregled sposobnosti BiH da sprovodi europske standarde i usklađuje svoje zakonodavstvo i politike sa *acquis-em* u skladu sa SAP i prioritetima Evropskog partnerstva, obuhvatio je period od 1.10.2007. do 10.2008. godine i zasniva se na mnogim izvorima - izvještajima institucija BiH, organizacija međunarodnih i domaćih nevladinih organizacija i Evropskog parlamenta. Evropsko partnerstvo sa BiH ažurirano je u februaru 2008. godine. U poglavlju *Ljudska prava i zaštita manjina*¹²³ zaključuje se da je BiH postigla ograničen napredak u poboljšanju međunarodnog zakonodavstva o ljudskim pravima što nužno zahtijeva povećanje napora za osiguranje primjene i zaštite ljudskih prava. U pogledu manjina konstatira se da je službeno priznato 17 manjina i da su Romi najugroženija manjina, te da se u septembru 2008. godine BiH priključila **Dekadi** uključenja Roma 2005.-2015, a VM BiH donijelo Odluku o uspostavljanju Koordinacionog odbora (u daljem tekstu: KO) za praćenje provedbe Akcionih planova. **Konstatira se da nema sistemske pomoći za rješavanje stambenih problema Roma, a da je provedba Akcionih planova za obrazovanje Roma i pripadnika drugih nacionalnih manjina iz 2004. godine veoma slaba zbog nedostatka finansijskih resursa i neraspodijeljene nadležnosti za njihovu provedbu.** Razlog slabe uključenosti u obrazovni sistem je u prvom redu opće veliko siromaštvo. U školskoj 2007/2008. godini dodijeljena finansijska sredstva za nabavku udžbenika za Rome neke kantonalne i općinske vlasti nisu uspjele niti podijeliti, iako je to bilo najavljivano.

5.2.2. IZVJEŠTAJ O NAPRETKU BIH ZA 2009¹²⁴ godinu naglašava da postoji zakonski okvir za zaštitu manjinskih prava, ali da njihovu provedbu treba poboljšati. BiH je potpisnica Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe, međutim, nije ratificirala Evropsku povelju o regionalnim i manjinskim jezicima. Provođenje zakona o nacionalnim manjinama se mora poboljšati posebno radi osiguranja prava pristupa

118 Usvojeni u julu 2008. godine

119 Strategija integriranja BiH u EU str. 39/40.

120 „Rješavanje uključivanja Roma zahtijeva snažnu političku podršku svih nivoa. To je most prema zemljama kandidatima za ulazak u EU“, Joachim OTT iz Evropske komisije

121 SAP potpisan u julu 2008. godine

122 Brisel 5.11.2008. godine

123 Izvještaj o napretku BiH u 2008. godini odjeljak 2.2. strana 16. i 20.

124 Brisel 14.10.2009. godine

pripadnicima nacionalnih manjina na obrazovanje i zapošljavanje. Reforma Ustava nije provedena i manjine su i dalje isključene iz Doma naroda i Predsjedništva. Izmjenama Izbornog zakona iz 2008. godine¹²⁵ omogućeno je da manjine imaju svoju vlastitu listu predstavnika, ali su Izmjene usvojene kasno, zbog čega više od tri četvrtine općina¹²⁶ nije promijenilo statute, što bi omogućilo učešće pripadnika nacionalnih manjina na lokalnim izborima na posebnoj listi, a ne kao članova političkih stranaka. U pogledu stereotipa i predrasuda o Romima i drugim manjinama učinjen je izvjestan napredak zahvaljujući dobroj praksi koja je propisana Kodeksom o emitiranju RTV programa¹²⁷, iako je pitanje predstavljanja i zastupljenosti nacionalnih manjina u medijima i dalje neujednačeno.

5.3. IZVJEŠTAJ ZA UNIVERZALNI PERIODIČNI PREGLED (UPR)

neformalne koalicije nevladinih organizacija iz septembra 2009. godine¹²⁸ navodi da BiH još uvijek nije ratificirala Europsku povelju o regionalnim jezicima manjina, te da se Zakon o zaštiti pripadnika nacionalnih manjina ne primjenjuje iz dva razloga – **nepostojanja potrebnih podzakonskih akata i nedostataka političke volje**. Što se tiče Roma, oni, iako najbrojnija nacionalna manjina, su u velikom broju žrtve etničke diskriminacije. Njihov položaj je naročito težak kada su u pitanju zapošljavanje, ekonomski položaj i stanovanje. Samo je 15% Roma zaposleno u odnosu na prijeratni period kada je taj procenat bio 50%. Značajan broj Roma nije ostvario pravo na povratak u prijeratne kuće i stanove, a najčešće žive u vlažnim kućama bez sanitarija, tekuće vode i struje. Veliki broj Roma nema zdravstveno osiguranje, a svega 15% romske djece završava obavezno osmogodišnje školovanje. BiH je potpisala Deklaraciju o pristupanju „Dekadi Romskog uključenja 2005.-2015.“ tek 04.09.2008. godine čime je iskazala političku volju da značajno smanji diskriminaciju prema Romima i utječe na poboljšanje njihovog socioekonomskog statusa. S tim u vezi su sačinjeni Akcioni planovi u oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja, zdravstvene zaštite i obrazovanja, ali se ne primjenjuju u praksi¹²⁹

5.4. MONITORING PROCES EUROPSKIH INTEGRACIJA BiH¹³⁰,

navodi da je BiH usvojila strateški plan – deceniju uključenja Roma 2005.-2015., a da je VM BiH usvojilo Akcioni plan i osiguralo 3.000.000 KM za rješavanje pitanja stanovanja, zdravstvene usluge i zapošljavanja Roma, te uspostavilo KO za praćenje njihove provedbe. Konstatira nadalje ograničene rezultate u implementaciji i to samo u području upisa u matične knjige i obrazovanja.¹³¹

125 Izborni zakona BiH (Sl.glasnik BiH 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 24/06, 33/08, 37/08)

126 U 31 općini, 18 u FBiH, 12 u RS i Brčko Distriktu BiH, svega je 9 nezavisnih predstavnika nacionalnih manjina ušlo u općinska vijeća u Zenici, Banovićima, Bosanskom Novom, Doboju, Brčko Distriktu, Jablanici, Kaknju, Modriči i Prnjavoru, (4 predstavnika su Romi sa nezavisne liste).

127 Kodeks o emitiranju RTV programa (Sl.glasnik BiH broj 20/08)

128 Izvještaj je dostavljen Uredu visokog komesara za ljudska prava kao prilog 30 ngo videnju stanja ljudskih prava u BiH

129 Ibid str. 8-11

130 Izvještaj Vanjskopolitičke inicijative BiH za prvi polugodišnji izvještaj za 2009. godine

131 Ibid str. 9.

VI. OSTVARENJE PLANIRANOG U RJEŠAVANJU PROBLEMA ROMA

U ovom poglavlju se prezentiraju informacije najznačajnije za ovu Evaluaciju- šta je to u 2009. godini učinjeno u odnosu na planirano? Stoga ovo poglavlje uključuje informacije o Akcionom planu, Metodologiji, operativnim planovima za pojedine oblasti, odluke značajne za provedbu aktivnosti, egzaktni pokazatelje izvršenog, i konačno ocjenu funkcionalnosti institucija i tijela kojima je značajnu ulogu u provedbi učinjenog dalo VM BiH.

ODLUKE ZNAČAJNE ZA IMPLEMENTACIJU DEKADE/ AKCIONIH PLANOVA U BiH:

- a) Odluka o osnivanju KO za praćenje provedbe Akcionih planova¹³² i Rješenje o imenovanju Nacionalnog koordinatora¹³³,
- b) Zaključak VM BiH kojim se Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice zadužuje kao koordinator aktivnosti u provedbi Akcionih planova¹³⁴,
- c) Odluka Vijeća ministara BiH o rasporedu proračunskih sredstava za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja, zdravstvene zaštite i programa evidencije i uspostave baze podataka o Romima¹³⁵,
- d) Odluka o imenovanju članova radne grupe za praćenje provođenja Akcionih planova za rješavanje problema Roma iz oblasti stambenog zbrinjavanja, zapošljavanja i zdravstvene zaštite za period januar 2009. - decembar 2009. godine,
- e) Odluka o osnivanju i imenovanju članova Vijeća nacionalnih manjina FBiH¹³⁶,
- f) Odluka o formiranju Odbora za Rome pri Vijeću ministara, kao stalnog savjetodavnog tijela tog najvišeg organa izvršne vlasti u BiH¹³⁷.

6.1. AKCIONI PLAN BiH ZA RJEŠAVANJE PROBLEMA ROMA U OBLASTIMA STAMBENOG ZBRINJAVANJA, ZAPOŠLJAVANJA I ZDRAVSTVENE ZAŠTITE (u daljem tekstu: Akcioni planovi)

Akcioni plan je baziran na nezvaničnom podatku da u BiH živi 76 000 romskih građana¹³⁸.

Već u naslovu Akcioni planovi¹³⁹ ukazuju na oblasti koje obuhvataju – zapošljavanje, stambeno rješavanje i zdravstvenu zaštitu Roma. Akcioni planovi nezaobilazno obuhvataju i sa prethodnim vezane oblasti - upisa u matične knjige rođenih, odnosno osiguranje identifikacionih dokumenata i obrazovanje. U sklopu svih navedenih oblasti predviđen je i segment edukacije i romske populacije i sveukupne javnosti. Tako je, primjera radi, edukacija u segmentu zdravstvene zaštite usmjerena na informiranje o preventivnim mjerama u oblasti zdravlja, važnosti

132 Sl.glasnik BiH broj 73/08

133 Sl. Glasnik BiH broj 5/09

134 Obavijest o Zaključku broj 05-07-1930-15/08 od 07.07.2008. godine

135 Objavljena u Sl.glasniku BiH broj 55/09

136 Odluka se navodi iako u vrijeme izrade ove Evaluacije još nije bio imenovan predstavnik Roma, zbog čega je Ministarstvo pravde FBiH ponovilo poziv udruženjima Roma, ali i Nijemaca, Rumunja, Rusa, Slovaka i Ukrajinaca, koji također nisu izabrali svog predstavnika.

137 Zvanično započeo sa aktivnostima sredinom 2002. godine, aktualan sastav izabran u decembru 2007. godine.

138 U vrijeme izrade Akcionih planova prihvaćeni su podaci romskog nevladinog sektora o broju Roma u BiH, s tim što je planirana evidencija Roma koja bi dala tačan podatak o njihovom broju.

139 Akcioni planovi uključuju rješavanje domicilnih Roma, a ne i Roma koji su u BiH došli za vrijeme ili neposredno nakon rata i u postupku su rješavanja svog statusa ili čak nisu, ali i dalje bez riješenog statusa žive u BiH.

emancipacije pripadnika romske nacionalne manjine u BiH u pogledu zaštite prava žena i djevojčica napuštanjem tradicije ranih udaja, velikih preranih poroda i pobačaja i sl., u oblasti stambenog zbrinjavanja odnos prema zaštiti životne sredine i kultura stanovanja u skladu sa određenim standardima življenja, dok je edukacija javnosti usmjerena na razbijanje predrasuda i stereotipa o Romima kroz informaciju da država provodi programe sa ciljem potpune društvene integracije Roma i da su getoizacija i stigmatizacija Roma u demokratskom društvu nedopustivi.

Za postizanje ciljeva određene su **mjere, očekivani rezultati, indikatori, nadležne institucije**¹⁴⁰, **subjekti monitoringa, vremenski okvir izvršenja aktivnosti**¹⁴¹, **financijska sredstva** i kod nekih stavki izvori za njihovo ostvarenje¹⁴².

6.1.1. METODOLOGIJA I PLAN REALIZACIJE SREDSTAVA NAMIJENJENIH ZA IMPLEMENTACIJU AKCIONOG PLANA BiH ZA RJEŠAVANJE PROBLEMA ROMA IZ OBLASTI STAMBENOG ZBRINJAVANJA, ZAPOŠLJAVANJA I ZDRAVSTVENE ZAŠTITE, EVIDENTIRANJA I USPOSTAVE BAZE PODATAKA O ROMIMA (u daljem tekstu: Metodologija)¹⁴³ je dokument izrađen sa ciljem da olakša realiziranje svih aktivnosti predviđenih Akcionim planovima, zbog čega je dopunjen segmentom „evidentiranje i uspostava baze podataka“ koji Akcioni plan ne sadrži. Metodologiju čine:

- 1- Odluka i raspored budžetskih sredstava za rješavanje problema Roma, uključujući i realizacije programa evidentiranja i uspostave baze podataka o Romima u BiH,
- 2- Za oblast stambenog zbrinjavanja Memorandum o razumijevanju između MLJPI sa jedne, i Ministarstva za prostorno uređenje FBiH sa druge strane, kriterij za korištenje sredstava, način objavljivanja javnog poziva i obrasce za projektne prijedloge, Odluku o imenovanju komisije za odabir projekata i Odluku o izboru prioriternih projekata u 2009. godini.
- 3- Za oblast zapošljavanje Memorandum o razumijevanju između MLJPI, sa jedne strane, i Federalnog zavoda za zapošljavanje, Zavoda za zapošljavanje RS i Zavoda za zapošljavanje BD BiH sa druge strane, i Odluku o raspodjeli sredstava za zapošljavanje po zavodima.
- 4- Za oblast zdravstvene zaštite Memorandum o razumijevanju između MLJPI sa jedne strane i Zavoda za javno zdravstvo FBiH, Instituta za zaštitu zdravlja RS i Odjela za zdravstvo BD BiH sa druge strane; i Odluka o dodjeli i rasporedu sredstava između institucija u zdravstvenoj oblasti.
- 5- Za evidentiranje Roma i način uspostave baze podataka Odluku o sadržaju i načinu provođenja programa evidentiranja i načina uspostave baze; obrasce za evidenciju (0, 1a, 1b, 1c,2) kao i instrukciju za popunjavanje obrazaca, raspored finansijskih sredstava i shematski prikaz organizacije timova za evidentiranje.

6.1.2. KOORDINACIONI ODBOR ZA PRAĆENJE PROVEDBE AKCIONIH PLANOVA

KO je kao ad hoc tijelo osnovano Odlukom VM BiH 03.07.2008. godine i isključivo je vezano za provedbu Akcionih planova. Odlukom su određeni zadaci, sastav (ukupno 19 članova), tko je nadležan za imenovanje članova, njihov mandat, te **da stručnu i administrativnu pomoć KO pruža MLJPI**¹⁴⁴. Naknada za rad **KO** ostavljena je da se riješi posebnim aktom u skladu sa Odlukom o načinu formiranja stručnih komisija i drugih tijela i utvrđivanja kriterija za novčane naknade osobama angažiranim u komisijama i drugim radnim tijelima.¹⁴⁵ Navedenom Odlukom je određen način obračuna rada u komisijama kojima naknadu za rad može obustaviti Vijeće ministara, nakon razmatranja tromjesečnog izvještaja o radu.¹⁴⁶

140 U nekim aktivnostima su iste nadležne institucije i subjekti monitoringa, što objektivno može dovesti u pitanje njihovu objektivnost u ocjeni postignutog, dok je stvarno nadležnom državnom organu neopravdano data marginalna uloga u implementaciji, pitanje institucionalnog okvira će biti postavljeno i u zaključnim razmatranjima Evaluacije.

141 Sve aktivnosti započinju odmah po usvajanju Akcionih planova, ali im je vremensko trajanje do okončanja, ovisno o aktivnosti

142 Iznosi nisu u svim stavkama definitivno određeni, nego su referirani na redovna sredstva nadležnih institucija ili posebne budžete vlada svih nivoa

143 Dokument je izrađen u suradnji članova KO, djelatnika MLJPI, i predstavnika romskih udruženja, a finansijski su pomogli Udruženje BOSPO iz Tuzle i SIDA Kraljevine Švedske.

144 Odluka o osnivanju Koordinacionog tijela za praćenje Sankcionog plana član 2. i 9.

145 Objavljena u Sl.glasniku BiH broj 81/07

146 Ibid član 5

Najvažniji zadaci ovog ad hoc formiranog tijela su:

- sistematski pratiti i koordinirati provođenje akcionih planova,
- donijeti operativne planove za njihovu realizaciju,
- predlagati mjere za unapređenje provođenja programa
- pripremati izvještaje vezane za njihovo provođenje,
- predlaganje izmjena, dopuna i usklađivanja tih programa,
- inicirati aktivnosti na osiguranju sredstava u budžetima i pratiti utrošak,
- formirati po potrebi ekspertske grupe za provedbu aktivnosti,
- koordinirati rad entitetskih, kantonalnih i općinskih organa i drugih institucija
- pripremiti godišnji/kvartalni izvještaj o svom radu i podnijeti VM BiH,
- donijeti Poslovnik o radu

KO je donio Poslovnik o radu, koji je preuzeo odredbe o nadležnosti i sastavu iz Odluke o svom osnivanju, te predvidio prava i dužnosti članova i ulogu **predsjedavajućeg** KO vezano za način vođenja sjednica¹⁴⁷. KO je održao ukupno 8 sjednica, tri u 2008., a pet u 2009. godini, kojima su osim većine članova KO (uglavnom su izostajali/bili prisutni isti članovi) prisustvovali predstavnici EUROPSKE KOMISIJE, BOSPO-a, UNHCR-a, BOSPO, WORLD VISION, OSCE-a, predstavnika MLJPI-a i RIC-a.

Najvažniji zaključci¹⁴⁸ KO su:

- usvajanje operativnih planova za sve oblasti iz akcionih planova, formiranje tri radne grupe po oblastima (po 5 članova - 4 iz sastava KO i 1 iz MLJPI-a)
- Iniciranje revizije Akcionog plana za obrazovanje Roma
- članovima-predstavnicima Ministarstva financija FBiH i RS dat je zadatak da pripreme informaciju o planiranim sredstvima u budžetima, te da se od World Vision (u daljem tekstu WV) i Europske komisije (u daljem tekstu EK) pribave informacije o donatorskim sredstvima
- od lokalnih zajednica zatražiti planiranje sredstava u budžetu za 2009. godinu
- od Ministarstva finansija i trezora tražiti da imenuje predstavnike u KO
- uputiti poziv svim međunarodnim organizacijama da planirane aktivnosti za romsku populaciju koordiniraju sa MLJPI i KO
- dostaviti operativne planove za 2009. godinu svim članovima KO radi eventualne dopune;
- da svaki sektor u nadležnim ministarstvima na entitetskom nivou dostavi informacije o Akcionim planovima načelnicima općina odgovarajućih sektora
- da se pripremi pregled aktivnosti na osnovu donatorskih sredstava
- da se organizira regionalna konferencija radi razmjene iskustava sa zemljama u regionu i predstave aktivnosti BiH
- da se Ministru za ljudska prava i izbjeglice uputi zahtjev za formiranjem Odjeljenja za Dekadu
- da se načelnicima općina u kojima živi romska populacija uputi zahtjev za izdvajanje sredstava za aktivnosti iz akcionih planova uz dostavljanje brošura sa njihovim sadržajem;
- napraviti anketni upitnik za prikupljanje podataka za bazu
- organizirati sastanak sa međunarodnim organizacijama i predstavnicima ambasada u cilju informiranja o aktivnostima na implementaciji akcionih planova; da se od OSCE-a i Vijeća za Rome FBiH zatraže podaci o istraživanju vezanom za romsku populaciju te dostavi MLJPI-u.
- da se planirana sredstva od 3.000.000 KM, imaju utrošiti: za stambeno zbrinjavanje 2.070.000,00 KM, zapošljavanje 780.000,00 KM i zdravstvenu zaštitu 150.000,00 KM i da se od te sume 300.000,00 KM ima preusmjeriti na troškove registracije Roma; da se troše transparentno, po principu ravnomjernog utroška sredstava na cijeloj teritoriji BiH,
- da se iznos od 135.000 KM namijenjen za zdravstvenu zaštitu podijeli - Federaciji BiH 62,66%, RS-u 31, 33 i BD BiH 6% te da će se način utroška sredstava definirati nakon konsultacije sa zdravstvenim ustanovama putem članica KO iz resornih ministarstava zdravstva.

¹⁴⁷ Član 7. Poslovnika

¹⁴⁸ Prema zapisnicima iz arhive KO i MLJP

- tražiti od ministra za ljudska prava i izbjeglice da se izravno obrati budžetskim institucijama svih nivoa radi njihovog budžetskog planiranja sredstava za implementaciju akcionih planova;
- da NKO¹⁴⁹ uputi zahtjev Ministarstvu financija i trezora BiH i Odboru za Rome za određivanje njihovog predstavnika u KO
- da se od VM BiH zatraži da NKO ima ovlasti preuzimati obaveze u ime države;
- da MLJPI pruži pomoć u organiziranju sastanka romske mreže; kao i da dostavi formu izvještaja koji će izraditi KO; da izvještaje o svojim aktivnostima urade i nosioci radnih grupa i MLJPI, koji će svi biti objedinjeni u konačan izvještaj i usvojen do 15. septembra 2009. godine.
- da se suradnja Odbora za Rome i KO poboljša, kako bi se izbjegao paralelizam njihovog rada
- da se sredstva namijenjena akcionim planovima ne mogu koristiti za rad KO.

KO je izradio radni materijal **Izvještaja o radu KO za period novembar 2008. - oktobar 2009. godine** koji je razmatran na sjednici održanoj 15.09.2009. godine¹⁵⁰, ali nije kao konačan prosljeđen VM BiH.

6.1.2.1. PREPOSTAVLJENI NACIONALNI INSTITUCIONALNI MEHANIZAM I PROCJENA FUNKCIONIRANJA ANGAŽIRANOG INSTITUCIONALNOG MEHANIZMA U PROVEDBI AKCIONIH PLANOVA

Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave BiH¹⁵¹ utvrđeno je da:

Ministarstvo civilnih poslova ima nadležnost za poslove državljanstva, upisa i evidencije građana, zaštitu ličnih podataka, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, obrazovanje, rad i zapošljavanje¹⁵². U okviru ovog Ministarstva su organizacione jedinice: Sektor za državljanstvo i putne isprave¹⁵³, Sektor za zdravstvo¹⁵⁴, Sektor za rad i zapošljavanje, socijalnu zaštitu i penzije (i u njemu Odsjek za rad i zapošljavanje)¹⁵⁵, a Ministar je član Konferencije ministara zdravstva¹⁵⁶; u njegovom sastavu je i upravna organizacija Agencija za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka¹⁵⁷.

149 Imenovan u međuvremenu od strane predsjedavajućeg VM BiH

150 Sa oznakom radni materijal, nacrt, dat je na uvid za potrebe evaluacije

151 Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave BiH (Sl.glasnik BiH broj 5/03,42/03,26/04, 42/04,45/06,88/07, 35 /09,59/09, 103/09)

152 Ibid član 15.

153 U Sektoru se obavljaju upravni i drugi stručni poslovi koji se odnose na prijem u državljanstvo Bosne i Hercegovine, odricanje od državljanstva Bosne i Hercegovine, naknadni upis u matične knjige rođenih...

154 U Sektoru za zdravstvo obavljaju se poslovi: pripremanje i izvršavanje propisa, poslovi i zadaci koji su u nadležnosti Bosne i Hercegovine i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordinacije aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definisanje strategije na međunarodnom planu u oblasti zdravstva, a naročito u pogledu izrade strategija za sektor zdravstvene zaštite u BiH u saradnji sa entitetima i Brčko Distriktom BiH; planiranja poslovne politike, njenog praćenja i koordinacije; identifikiranja okvira mreže zdravstvene zaštite u BiH i planiranja kapaciteta, uspostavljanja okvirnih standarda koji će pokrivati zdravstveni sistem u BiH uključujući utvrđivanje osnovnog paketa beneficija i uspostavljanje sistema za univerzalnu pokrivenost zdravstvenog osiguranja u BiH; izrade srednjoročnog plana potrošnje za zdravstveni sektor na nivou BiH, sudjelovanja u planiranju, koordinaciji i praćenju raspodjele sredstava prioritetnim sektorima (prevencija/promocija, primarna zdravstvena zaštita, sekundarna i tercijarna zdravstvena zaštita) u BiH; razvijanja strategije upravljanja ljudskim resursima za zdravstveni sektor u BiH; međusektorske koordinacije i sudjelovanja u postavljanju okvirnih standarda za potrebna znanja i kvalifikacije, kao i nastavne planove i programe za obrazovanje medicinskih radnika; praćenje rada zdravstvenog sektora u BiH; praćenja rada ustanova i organizacija u zdravstvenom sektoru na nivou države;

155 U Sektoru za rad, zapošljavanje, socijalnu zaštitu i penzije obavljaju se poslovi: pripremanje i izvršavanje propisa, poslovi i zadaci koji su u nadležnosti Bosne i Hercegovine i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordinacije aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u područjima rada, zapošljavanja, socijalne zaštite..... koordinira rad entitetskih tijela na izradi izvještaja o sprovođenju međunarodnih ugovora o socijalnom osiguranju, koordinira aktivnosti sa nadležnim entitetskim organima u cilju ispunjavanja međunarodnih obaveza.

156 Ministrima je najbolje poznato koji su usvojeni projekti i fondovi za zdravstvo u BiH, (npr. projekti o HIV-u /AIDS-u ili Fond solidarnosti FBiH za čije je korištenje donesen kriterij – Sl.list FBH 22/08) čiji bi transparentan pregled dao mogućnost kvalitetnijeg rješavanja problema zdravstvene zaštite i Roma i drugih građana. Zaključak je same Konferencije da se treba učiniti napor za dodatno ojačanje suradnja između Ministarstva civilnih poslova i entitetskih ministarstava, odnosno Odjela za zdravstvo Distrikta Brčko, te posebna pažnja posveti potrebama siromašnih i potencijalno ranjivih grupa. Pogledati na web stranici www.mcp.gov.ba/vijesti/?id=649

157 Agencija surađuje sa nadležnim organima u BiH koji su izvorni organi, te drugim organima koji koriste usluge Agencije - član 3. stav 2 Zakona o Agenciji za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka BiH (Sl.glasnik BiH broj 56 /08,)

Nadalje, **Agencija za rad i zapošljavanje**¹⁵⁸ je samostalna upravna organizacija, u okviru institucija Bosne i Hercegovine i njena zakonom propisana nadležnost¹⁵⁹ je da uz obaveze u području zapošljavanja **suraduje sa nadležnim entitetskim zavodima i zavodom BD BiH.**

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je nadležno naročito za provedbu međunarodnih konvencija i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda; promoviranje i zaštitu ličnih i kolektivnih ljudskih prava i sloboda; koordinaciju i pripremu izvještaja nadležnim domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama o provedbi obaveza iz međunarodnih konvencija i dokumenata; suradnju sa nacionalnim manjinama i njihovim udruženjima; suradnja sa Društvom crvenog križa/krst; suradnju sa nevladinim sektorom po pitanjima iz nadležnosti ministarstva.

U provedenim aktivnostima Ministarstvo civilnih poslova nije bilo uključeno kako je to Zakon predvidio, a MLJPI-u je data istovremeno uloga i stručnog i administrativnog tijela i koordinirajuće aktivnosti.

S obzirom na izneseno, predstavljaju se rezultati SWOT analize koja daje ocjenu funkcioniranja institucionalnog okvira koji je Odlukama i Zaključkom odredilo VM BiH a to su: KO, MLJP i NKO. U analizi su učestvovali pojedinačno članovi KO, NKO i zajednički djelatnici MLJP. Svi njihovi odgovori su sumirani u skupine kako slijedi.

Snaga KO

- osnovan Odlukom VM BiH
- Odlukom VM BiH određena njegova struktura i nadležnost¹⁶⁰
- imao značajnu ulogu u donošenju akcionih/operativnih planova zbog čega članovi dobro poznaju problem
- uključeni predstavnici resornih ministarstava/stručni/profesionalci što je pretpostavka autoriteta njihovih stavova
- u instrumentima i mjerama kojima raspolažu institucije/tijela iz kojih su delegirani članovi
- uključeni i krajnji korisnici-Romi, jer „ništa za Rome bez Roma“, što naročito pogoduje podizanju svijesti o zajedničkim naporima za uključivanje u sistem
- sastancima se redovito odazivaju predstavnici OSCE-a, UNHCR-a, EK u BiH, WV-a, BOSPO-a, koji pokazuju određenu spremnost za pomaganje u rješavanju problema Roma, ovisno o njihovim planiranim zadacima

Slabosti KO

- nije jasno definirana uloga – da li je KO, koordinator aktivnosti, implementator, subjekt monitoringa ili samo treba osiguravati donatorska sredstva za implementaciju aktivnosti (sredstva dodatno osigurana samo u Ministarstvu prostornog uređenja FBiH i niti u jednom drugom budžetu)
- preglomazan - 19 članova
- nisu za njegov rad unaprijed osigurana sredstva
- radi se o socijalnim programima i nije se, trebao sastajati po dva dana na skupim mjestima (Jahorina zimi i Neum ljeti) jer su sastanci plaćani iz donacija
- nisu svi članovi KO aktivno učestvovali u raspravama i aktivnostima svojih institucija koje bi se trebale provoditi u skladu sa Akcionim planovima, neki članovi su najčešće izostajali i nisu imali zvaničnu zamjenu
- neki članovi su bili samo statisti, jer ministarstva iz kojih su delegirani nisu imala aktivnu ulogu u provedbi planova, a neki članovi su redovito izostajali, jer im nadležni u institucijama iz kojih su delegirani¹⁶¹ nisu dali odobrenje za put npr. Ministarstvo zdravlja i soc. zaštite RS-a
- paralelizam u aktivnostima sa OR
- izostala puna suradnja sa MLJPI, naročito u provođenju odluka KO, što smatraju smetnjom za provođenje akcionih planova

158 Zakona o agenciji za zapošljavanje BiH (Sl.glasnik BiH broj 21/03, 43/09)

159 Ibid član 6. Agencija koordinira aktivnosti u domaćim i međunarodnim projektima u području zapošljavanja koji su od interesa za BiH i suraduje sa entitetskim zavodima i BD BiH; prati, analizira i istražuje gospodarska, društvena i druga kretanja, podatke o zaposlenosti i nezaposlenosti te njihov međusobni utjecaj i u suradnji sa entitetskim zavodima i BD BiH predlaže potrebne mjere i aktivnosti na unapređenju zapošljavanja; obavljanje potrebnih analiza i izvještaja iz područja zapošljavanja, izradu nacerta, prijedloga i radnih materijala dokumenata koje usvajaju tijela vlasti BiH po zahtjevu VM BiH i resornog ministarstva BiH; predlaže VM BiH dugoročno, srednjoročno i godišnjeg plana o smjernicama politika tržišta rada i aktivnim mjerama zapošljavanja u BiH zajedno sa entitetskim ministarstvima i BD BiH. Posebno bi bila razjašnjena pitanja kontrole provedbe ugovora o zapošljavanju kako bi se isključila zloupotreba od strane poslodavaca, i osiguralo besplatno savjetovanje novih pravnih subjekata samozapošljavanjem.

160 i način njegovog financiranja, što se nije provodilo, nego su se koristila sredstva iz donacije- primjedba evaluatorice

161 Same institucije su imenovalе svoje predstavnike u KO što je objavljeno i u službenim glasilima

Mogućnosti KO

- njegov angažman, dokaz da su aktivnosti od značaja za državu i da najviši organi vlasti stoje iza tih naloga
- ako se podijeli u manje forme- prema oblastima Akcionih planova-može biti učinkovitiji
- ako se profesionalizira u smislu da su predstavnici institucija sa nespornim stručnim autoritetom
- ako u njemu učestvuju obrazovani, ambiciozni i u zajednicama po određenim konkretnim oblastima angažirani, predstavnici Roma

Prijetnje/strahovi KO

- ako se ne reorganizira i ako članovi ne budu imali stvarni autoritet institucija iz kojih su delegirani, neće biti dovoljno učinkovit u narednom periodu,
- ako neće imati sredstva i uvjete za normalan rad uloga će biti samo formalna
- da tijela iz kojih su delegirani predstavnici nisu ozbiljno shvatila Dekadu, niti svoju obavezu u ostvarivanju postavljenih ciljeva, zbog čega će se sami članovi KO tražiti da ih se razriješi
- da će se predstavnici Roma povući iz članstva ukoliko MLJPI ne bude provodilo odluke KO
- da će se iz članstva povući i predstavnici nekih entitetskih ministarstava, jer smatraju nedovoljno definiranom svoju ulogu i ulogu ministarstva iz kojeg su delegirani

Snaga NKO

- imenovan rješenjem Predsjedavajućeg VM BiH
- iz činjenice imenovanja od strane najviše pozicije vlasti **treba** proizlaziti: obaveza redovnog informiranja najviših organa o aktivnostima i time iniciranje njihovog angažmana u rješavanju važnih pitanja, naročito punog uključivanja državnih, entitetskih/kantonálnih/lokalnih organa i osiguranju sredstava za provedbu aktivnosti
- svaka država Dekade ima ustanovljenu ovu značajnu poziciju nacionalnog ili državnog koordinatora sa autoritetom i ovlastima najviših državnih organa
- obaveza koordiniranja aktivnosti, surađivanja sa svim akterima iz vladinog i nevladinog sektora uključenim u realizaciju aktivnosti, i prisustvo sjednicama Dekade, jednom riječju potpuni uvid u sve predviđene i (ne) ostvarene aktivnosti, kao i sve eventualne probleme u njihovoj realizaciji,
- uključenost još u pripremnoj fazi za pristupanje Dekadi Roma i dobra suradnja sa romskom populacijom

Slabosti NKO

- nema radne uvjete – prostor i logistiku za svakodnevni rad
- iako imenovan Rješenjem Predsjedavajućeg VM BiH, nije dobio i stvarne ovlasti da može samostalno odlučivati, nastupati u ime vlasti, preuzimati obaveze, direktno nalagati izvršenje aktivnosti i sl.
- nema odgovarajuću suradnju sa osobljem MLJPI
- nije radno angažiran u nekom državnom organu

Mogućnosti NKO

- imenovanje i povjerenje od strane najvišeg organa u državi
- veliko radno iskustvo i dobro poznavanje problema
- dobra suradnja i autoritet u romskoj populaciji

Prijetnje/strahovi NKO

- da neće imati radni prostor
- da neće imati stvarni utjecaj koji ta pozicija mora nositi
- da neće imati dobru suradnju sa MLJPI

Snaga MLJPI

- iniciralo i vodilo poslove u izradi akcionih planova, bilo predlagač pristupanja Dekadi
- zaključkom VM BiH određena uloga koordinatora aktivnosti
- odlukom VM BiH o rasporedu budžetskih sredstava za rješavanje problema Roma, obavezno da realizira njihov utrošak kroz kriterije i memorandume o razumijevanju zaključene sa zavodima za zapošljavanje i zavodima/institutima za zdravstvenu zaštitu oba entiteta i BD BiH i Ministarstvom prostornog uređenja FBiH,
- državni organ čiji je mandat vezan za zaštitu ljudskih prava i posebno nacionalnih manjina i u toj ulozi upoznat sa svim međunarodnim standardima za njihovu zaštitu, kao i zaključnim razmatranjima UN Komitet-a na državne izvještaje

- u njemu rade profesionalci
- imaju mogućnost organiziranja ekspertnih timova za rješavanje pojedinih pitanja, uključivo i stručni nadzor nad konkretnim realiziranjem aktivnosti, npr. stanogradnje

Slabosti MLJPI

- pored svog svakodnevnog posla profesionalci dodatno opterećeni radom na implementiranju planova, ne samo administriranjem za KO, nego suštinskom provedbom aktivnosti
- ne provodi odluke KO
- ne surađuje u potrebnoj mjeri sa NKO

Mogućnosti MLJPI

- profesionalci i u 2009. godini sagledali vlastite kapacitete za rad u ovoj oblasti
- upoznati sa svim aspektima vezanim za rješavanje problema Roma
- rade na programu jedinstvene baze podataka o stanju i stvarnim potrebama romske populacije, čime će se objektivnije planirati buduće aktivnosti
- planiraju reorganiziranje Sektora za ljudska prava i odvajanje aktivnosti koje se odnose na vjerske zajednice od nacionalnih manjina (što je sada uključeno u jedan referat), što bi, smatraju, dodatno povećalo kvalitetu aktivnosti rada MLJPI-a

Prijetnje/strahovi MLJPI

- da će samo MLJP nositi teret realizacije Akcionih planova, iako je jasno da su drugi državni organi/institucije sa direktnim mandatom za provođenje brojnih aktivnosti,
- da se resorni državni/entitetski i ostali organi neće dovoljno angažirati na provedbi planova, naročito u pogledu osiguranja finansijskih resursa
- da predstavnici romskih organizacija neće između sebe pravovremeno određivati predstavnike u tijela za provedbu planova
- da se neće angažirati najbolji predstavnici Roma (obrazovani i moralno kvalitetni posvećeni u potpunosti konkretnim aktivnostima, koji sami poštuju zakone države naročito, u pogledu bračnosti i zaštite prava djece) zbog čega neće biti moguće puno učešće romske zajednice u provedbi Akcionih planova.

Uspostavljeni institucionalni mehanizam za provedbu aktivnosti i potpuno nejasno postavljena uloga koordiniranja, doveli su do izostanka nužne i očekivane međusobne suradnje. To se neminovno odrazilo na umanjene snage djelovanja i čak prijetnje povlačenjem iz članstva, što je potvrdila i SWOT analiza.

6.2. OSIGURANJE PRAVA ROMA OBUHVAĆENIH AKCIONIM PLANOVIMA

6.2.1. OBLAST ZDRAVSTVENE ZAŠTITA ROMA

Pitanje zdravstvene zaštite Roma, posebno djece otvarale su brojne organizacije i o tome izvještavale BiH i međunarodne institucije.¹⁶² Stoga se pri izradi akcionih planova pitanje zdravstvene zaštite nužno sveobuhvatno postavilo / pitanje prava na primarnu zaštitu, posebne programe, edukacija i sl/.

U tom smislu određeni su:

-CILJEVI-

I to tri cilja: 1. osigurati pravo na zdravstvenu zaštitu pripadnika romske nacionalne manjine; 2. podizati svijest iz oblasti zaštite zdravlja i 3. osigurati i provoditi preventivne mjere u cilju poboljšanja zdravstvenog stanja pripadnika romske nacionalne manjine.

¹⁶² Evropski centar za prava Roma iz Budimpešte, UNDP „Regionalni izvještaj o razvitku ljudske zajednice“, UNHCR-ov Izvještaj „Vide nas, ali nas ne vide“. Sva izvještavanja imaju zajedničke konstatacije da su: Romi ekstremno siromašni što ih već stavlja u rizičnu zdravstvenu grupu; da su djeca pothranjena što ostavlja posljedice na njihovo zdravlje i sposobnost učenja i dalje ih ostavlja u začaranom krugu siromaštva i na marginama društva; da se usljed istog razloga kombiniranim sa kulturološkim šablonom djeca rađaju u ranoj dobi njihovih majki/djece, te da su i porodi i pobačaji mnogobrojni; da su najčešće bez osobnih dokumenata što ih onemogućava i u formalnom obraćanju za pomoć; da u državnim službama često vladaju predrasude i negativan stereotip o njima, zbog čega se uglavnom niti ne javljaju javnim službama.

-FINANCIRANJE-

Sredstva namijenjena za rješavanje problema zdravstvene zaštite Roma u 2009. godini izdvojena iz državnog budžeta iznose 135.000,00 KM od tog iznosa za FBiH 84.500,00 KM, RS 42.300,00 KM i BD BiH 8.200,00 KM.

-INSTITUCIONALNI OKVIR-

Predviđene **nadležne institucije** za provedbu su: VIJEĆE MINISTARA, VLADE NA NIVOU ENTITETA i BD BiH, MINISTARSTVO LOKALNE UPRAVE I SAMOUPRAVE I/ILI SLUŽBE U MINISTARSTVU PRAVDE ENTITETA, MATIČNI UREDI, PORODILIŠTA, MINISTARSTVO CIVILNIH POSLOVA-SEKTOR ZA ZDRAVSTVO, MINISTARSTVA ZDRAVSTVA SVIH NIVOA, MINISTARSTVO OBRAZOVANJA SVIH NIVOA, INSTITUT/ZAVOD ZDRAVSTVENE ZAŠTITE, ZDRAVSTVENE USTANOVE, ZAVODI I AGENCIJE ZA STATISTIKU, AGENCIJA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA I DRUGE AGENCIJE, DRUŠTVO CRVENOG KRIŽA/KRSTA BiH, PARLAMENTI NA SVIM NIVOIMA, DONATORI, SAVEZ ROMA RS, VIJEĆE ROMA FBiH, RESORNI CENTRI, ROMSKE NVO.

Ovako širok krug nadležnih institucija, bez jasno preciziranog jednog nositelja za određenu aktivnost, objektivno stvara nedoumicu o tome koja je institucija na državnoj razini najpozvanija za provođenje ovih aktivnosti, odnosno koja mora biti nositelj posla a koje su njezini partneri. Određivanje jednog nositelja čije se aktivnosti mogu prirodno umrežiti sa partnerima čija je aktivnost u korelaciji sa nositeljevom ne može biti smetnja za uspostavljanje mreže vertikalno i horizontalno uvezanih organa/organizacija iz oblasti vladinog i nevladinog sektora.

Operativni plan za period januar-decembar 2009 jeste suzio krug nadležnih institucija u odnosu na postavljeni akcionim planom, te uključio KO, ali je i dalje naveo niz institucija nadležnih za implementaciju i monitoring. Tako su u provedbi planirani da učestvuju: Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS, Ministarstvo zdravlja FBiH, Institut za zaštitu zdravlja RS, Zavod za javno zdravstvo FBiH, Odjel za zdravstvo BD BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, mediji. MCP nije uključeno u ovaj suženi krug.¹⁶³

6.2.1.1. Realizacija planiranog u oblasti zdravstvene zaštite

- Izrađena Analiza propisa iz oblasti registracije u matične knjige rođenih, sa preporukama za izmjenu propisa i u skladu sa preporukama Analize pokrenuta inicijativa za izmjenu propisa u oblasti registracije u matične knjige rođenih. Propisi će se mijenjati u procedurama entiteta.
- Donesena Odluka o osnovnom paketu zdravstvene zaštite 164 kojom se utvrđuje minimum prava obaveznog zdravstvenog osiguranja. Odlukom se obuhvataju i neosigurane osobe u Federaciji BiH koje mogu biti osobe do 18 godina starosti (đaci i studenti na redovnom školovanju do 26 godine života) i stariji od 18 godina u taksativno nabrojanim slučajevima – od hitne medicinske pomoći u stanju ugroženosti života, liječenja teških zaraznih oboljenja, zdravstvena zaštita tokom trudnoće, te komplikacija nakon poroda u periodu od 6 mjeseci, slučajevi kroničnih oboljenja itd.¹⁶⁵ čime je prema Odluci moguće da budu obuhvaćeni i Romi bez zdravstvenog osiguranja. Primjena ove Odluke je po mišljenju evaluatorice sasvim neizvjesna, jer je direktno ovisna o osiguranju sredstava u proračunima kantona i općina, te od donošenja uputa o uvjetima i načinu ostvarivanja prava neosiguranih osoba na zdravstvenu zaštitu iz paketa zdravstvenih prava.¹⁶⁶
- Zavod za javno zdravstvo FBiH je u okviru programa zdravstvene zaštite Roma, proveo pilot ispitivanje u Hercegovačko-neretvanskom kantonu u MZ Kralupi i evidentirao broj djece obveznika cijepjenja te utvrdio njihov cijepni status. Isto je urađeno i sa djecom čije obitelji nisu stalno nastanjene u toj MZ, nego povremeno borave u toj MZ, međutim, toj populaciji se zbog te mobilnosti mora posvetiti posebna pažnja.
- Provedena evidencija Roma daje podatke o zdravstveno neosiguranim osobama iz romske populacije što je osnova za ustrojavanje podataka koji ne postoje u Federalnom zavodu za javno zdravstvo niti u nekoj drugoj instituciji (domovima zdravlja, Agenciji za statistiku BiH i sl.)
- Oba Ministarstva zdravstva ističu neetičnim smatrati da zdravstveni radnici imaju predrasude prema Romima, s obzirom da su profesionalci pod Hipokratovom zakletvom, te planiranu aktivnost - anketiranja

163 Vidjeti poglavlje 6.1.2.1. vezano za institucionalni okvir

164 Odluka objavljena u Sl. novine FBiH broj 21/09

165 Tačka XI Odluke

166 Zaključak se nameće iz odredbe Tačke XVIII Odluke

stavova medicinskih radnika o odnosu prema romskoj populaciji smatraju suvišnom i/ili već ostvarenom aktivnošću¹⁶⁷.

- U Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite RS, smatraju u cijelosti provedenom i aktivnost vezanu za provedbu preventivnih programa zdravstvene zaštite po tematskim oblastima (od reproduktivnog zdravlja do programa za unapređenje zdravlja) jer je sve to već urađeno u okviru aktivnosti Global Fonda,¹⁶⁸ te je time bilo nepotrebno uopće predviđati takvu aktivnost. Međutim, Institut za zaštitu zdravlja RS je ipak sam proveo istraživanje vezano za znanje, stavove i ponašanja romske populacije o tuberkulozi i drugim zaraznim bolestima, što smatraju osnovom za provedbu preventivnih programa, neovisno o programima provedenim od strane Global Fonda.¹⁶⁹
- Imunizacija djece u RS se redovito provodi prema svoj djeci, a evidencija djece se ne vodi po nacionalnoj strukturi, zbog čega u Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite smatraju da su romska djeca uključena u imunizaciju. Rezerva je iskazana samo utoliko što je obaveza roditelja dovesti dijete na imunizaciju, te je moguće da poneki nesavjesni roditelj to propusti, što smatraju odgovornošću sistema. Za razliku od Ministarstva, Institut za zaštitu zdravlja RS je u okviru redovne kampanje Europska nedjelja imunizacije, vršio kampanjsku imunizaciju romske populacije o čemu vodi i evidenciju. Također je u 2009. godini sa domovima zdravlja koordinirao aktivnost na pojačanoj evidenciji i registraciji romske populacije direktno u naseljima procjenjujući zdravstveno stanje populacije uzrasta od 0 do 15 godina, evidenciju vakcinalnog stanja radi uvođenja u kalendar obavezne imunizacije, kampanjsku imunizaciju naročito rizične populacije u skladu sa procjenom zdravstvenog stanja, te evidenciju oboljenja i stanja ostale romske populacije. Cilj je uvođenje evidencije, radi praćenja i provođenja preventivnih zdravstvenih mjera kod romske populacije. Sa istim ciljem Institut za zaštitu zdravlja RS je organizirao radne sastanke sa predstavnicima domova zdravlja u 9 gradova, radi pojačane imunizacije Roma, sve u cilju trajnog praćenja imunizacije romske populacije.
- U BD BiH započela imunizacija djece iz romske populacije u naselju Prutače, najbrojnijoj romskoj zajednici¹⁷⁰.
- U pogledu usklađivanja zakonodavne legislative kako bi romska populacija bila uključena u sistem zdravstvene zaštite i osiguranja u Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite i Institutu za zaštitu zdravlja RS, smatraju aktivnost već provedenu u 2001. godini, kada je data mogućnost da sve osobe prijavljene na zavodu za zapošljavanje kao i članovi njihovih obitelji imaju zdravstveno osiguranje¹⁷¹.
- Nadalje, u Pravilniku Fonda zdravstvenog osiguranja ugrađena je preporuka Ombudsmana Republike Srpske prema kojoj sva djeca do 15 godine života, bez obzira na status osiguranika njihovih roditelja/staratelja imaju pravo na besplatno zdravstveno osiguranje.
- Aktivnosti provođenja informativnih kampanja vezanih za zdravstvenu zaštitu, u Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite RS smatraju da se već duže vrijeme kontinuirano provode kroz letke o načinu korištenja zdravstvene zaštite¹⁷².
- Provođenje medijske kampanje iz oblasti zdravstva i ostalih oblasti obrađeno je u dijelu Evaluacije pod naslovom **Informiranje i uloga medija**.
- Aktivnost vezana za uspostavljanje baze podataka je navedeno u mjeri u kojoj su prezentirani podaci za vrijeme evaluiranja bili dostupni s obzirom da je postupak evidencije Roma u BiH završen sredinom januara 2010. i podaci prezentirani u sada dostupnim kratkom informacijom su dati u paragrafu pod naslovom **Proces evidentiranja Roma i uspostavljanje baze podataka**.

167 Osparavano je evidentirano istraživanjem WV o čemu je izvještaj dostupan zainteresiranim. Bilo bi uputno objaviti ga u medijima- primjedba evaluatorice

168 Global Fond je kroz UNDP kao primatelja sredstava i implementatora projekta WV proveo aktivnost vezanu za prevenciju HIV/AIDS, reproduktivnog zdravlja i spolno prenosivih bolesti u romskim zajednicama. Aktivnost je obuhvatala edukaciju terenskih koordinatora za rad u romskim zajednicama, podjelu promotivnog materijala na romskom jeziku o prevenciji, te u radu na terenu kreirane liste nevakcinisane romske djece. Sve te aktivnosti su se odvijale u 2008. godini, a dokumentacija se nalazi i u romskoj NVO „Bolja budućnost“ iz Tuzle koja je bila partner WV-a u implementaciji projekta

169 Ovakve i brojne druge neusuglašenosti u stavovima profesionalaca prevazišla bi aktivna uloga MCP

170 O tome je pismeno evaluatoricu izvijestila član KO iz BD BiH, pisani Izvještaju šef resornog Odjela BD BiH Ministarstvu nije dostavljen

171 Član 10.tačka 7. Zakona o zdravstvenom osiguranju RS

172 Nisu na romskom jeziku

U 2009. godini nisu provedene određene aktivnosti čiji je početak predviđen odmah po usvajanju Akcionih planova. **Konstatira se:**

- Nije uspostavljena radna grupa za izradu analize zakonodavstva u oblasti zdravstvene zaštite i osiguranja za cijelu BiH.
- Nisu izrađene metodološke upute i programi za provedbu Odluke o osnovnom paketu zdravstvene zaštite, a nadležni kantonalni organi nisu usuglasili svoje propise sa navedenom Odlukom¹⁷³.
- U RS-u nisu na romski jezik prevedeni leci o načinu korištenja zdravstvene zaštite.
- Nisu započete aktivnosti vezane za uspostavljanje Fonda za stipendiranje Roma za medicinski kadar.
- Nije započeta edukacija romskih edukatora¹⁷⁴

Zavod/Institut predlažu da se u kratkom roku uradi sljedeće :

- da Federalni zavod za javno zdravstvo provede terensku kampanju o potrebi cijepljenja i da se uspostave „Kartoteke obveznika cijepljenja“ u zdravstvenim ustanovama, sve u roku od tri mjeseca¹⁷⁵, te definišu mobilni timovi sastavljeni od liječnika, medicinskih sestara, predstavnika romske populacije kao pomagača i vozača, što bi se provelo kroz kampanju „Otvoreni dan cijepljenja“
- da Federalni zavod za javno zdravstvo pripremiti promotivno-edukativni materijal za fokus skupine-roditelje male djece i trudnice.
- RS Institut za zaštitu zdravlja RS će na osnovu provedenih aktivnosti i mjera u 2009. godini predložiti konkretne mjere za povećan obuhvat romske populacije imunizacijom i specifičnim promotivnim programima u cilju unapređenja zdravstvene zaštite Roma.

6.2.2. OBLAST ZAPOŠLJAVANJA ROMA

U nastojanju da se otklone problemi nezaposlenosti Roma, od kojih se neki mogu objasniti očiglednom diskriminacijom na tržištu rada, ali i posljedicom dugogodišnjeg ograničenog pristupa obrazovanju¹⁷⁶ zbog siromaštva ove populacije¹⁷⁷, Akcioni plan je u ovoj oblasti postavio konkretne ciljeve.

-CILJEVI-

Pet ciljeva u oblasti rješavanja problema zapošljavanja su: **1.** definiranje-ažuriranje baze podataka; **2.** kreiranje poticajnih program; **3.** izmjene i dopune zakonske regulative i njeno provođenje; **4.** obrazovanje, dokvalifikacija i prekvalifikacija Roma; **5.** podizanje svijesti i informiranje.

-FINANCIRANJE-

U pogledu finansiranja za zapošljavanja Roma, Odlukom VM BiH je određeno o njihovom rasporedu, te je predviđeno 702.000,00 KM, od čega u FBiH 440.000,00 KM, u RS 220.000,00 KM i BD BiH 42.000,00 KM.

Sume za samozapošljavanje i zapošljavanje kod poslodavaca nisu iste u FBiH, RS-u i BD BiH i određene su prema procjeni entitetskih zavoda i Zavoda BD BiH.

-INSTITUCIONALNI OKVIR-

Predviđene nadležne institucije za provedbu su:VIJEĆE MINISTARA, ENTITETSKE VLADE, I VLADA BD BiH, AGENCIJA ZA RAD I ZAPOŠLJAVANJE BiH, ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE FBiH, ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE RS, ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE BD BiH, OPĆINSKI BIROI ZA ZAPOŠLJAVANJE, LOKALNE I REGIONALNE AGENCIJE ZA RAZVOJ I PODUZETNIŠTVO, NADLEŽNE INSPEKCIJE, AGENCIJA I ZAVODI ZA STATISTIKU U BiH¹⁷⁸, CIPS-MCP, ZAKONODAVNA

173 Tačke XVI I XVII Odluke.

174 Međutim, educirani su edukatori u okviru Global Fonda koji se mogu pod određenim uvjetima mobilizirati.

175 U prijedlogu nisu naveli od kada teče rok, za pretpostaviti je od vremena izvještavanja tj. januara 2010.godine.

176 Iz „Regionalnog izvještaja UNDP-a o razvitku ljudske zajednice“

177 Iz dugogodišnjeg rada na slučajevima zaštite prava djece, evaluatorici je poznato da neka romska djeca ne idu u školu jer su gladna, jer nemaju odjeću i obuću, jer nemaju JMB u rodnom listu, jer je problem vezan za roditeljske dokumente zbog čega ih škola neopravdano odbija uključiti u obrazovni sistem, jer im se druga djeca rugaju, jer ih roditelji/staratelji tjeraju da rade i školu ne shvataju kao svakodnevnu obavezu.

178 Agencija za statistiku BiH i zavodi za statistiku ne evidentiraju podatke o nezaposlenim Romima, jer se evidencija ne vodi po etničkoj ili nacionalnoj pripadnosti, ali je značajan doprinos AGENCIJE u izradi anketnih upitnika za evidentiranje Roma.

Konstatacija o širokom krugu nadležnih institucija iznesena u prethodnom poglavlju koje se odnosi na oblast zdravstvene zaštite može se nažalost primijeniti i za oblast stambenog zbrinjavanja. Akcioni plan u ovoj oblasti također ne definiira odgovornog nositelja za pojedinu aktivnost, odnosno ne definiiraju državni organ koji je u skladu sa svojim mandatom najpozvaniji voditi i odgovarati za provedeno.

Prema Operativnom planu za provedbu aktivnosti u 2009. godini trebaju direktno učestvovati: Zavod za zapošljavanje FBIH, Zavod za zapošljavanje RS, Zavod za zapošljavanje BD BiH, RIC u suradnji sa NVO, obučeni predstavnici romskih NVO-a.

6.2.2.1. Realizacija planiranog u oblasti zapošljavanja

- ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE FBIH¹⁷⁹ je u skladu sa potpisanim Memorandumom objavio 17.8.2009. godine javni poziv za učešće Roma u programu zapošljavanja i samozapošljavanja u dnevnom novinama¹⁸⁰. Odlukom o odobravanju sredstava za zapošljavanje za sada su odobrena sredstva za zapošljavanje 64 Roma, 33 za samozapošljavanje i 31 za zapošljavanje kod poslodavca, dok će se ostatak sredstava rasporediti nakon okončane procedure po drugom javnom pozivu objavljenom 06.11.2009. godine. U Izveštaju o ocjeni podnesenih zahtjeva po programu zapošljavanja i samozapošljavanja koji je dostavila Komisija za selekciju, vrednovanje i ocjenu podnesenih zahtjeva, u čijem sastavu je bio i predstavnik romske populacije, analitički je prikazan za sada parcijalni rezultat javnog poziva. Pregled je dat po kantonima, djelatnostima kojima se bave Romi i rasporedu dodijeljenih sredstava.
- ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE RS¹⁸¹ Na evidenciji ima 309 nezaposlenih pripadnika romske populacije (3 osobe sa završenom srednjom školom i 276 bez ikakvih kvalifikacija). U skladu sa preuzetom obavezom, Zavod je objavio javni poziv za zapošljavanje¹⁸², po kojemu nisu raspoređena sva raspoloživa sredstva za zapošljavanje Roma, te je objavljen drugi javni poziv 07.10.2009. koji će biti otvoren do utroška sredstava. Procedura se provodi u skladu sa Pravilnikom o korištenju sredstava Zavoda za zapošljavanje RS. U Komisiji za ocjenu i obradu programa rada bio je pored tri uposlenika Zavoda i predstavnik iz romske populacije. Prema dostavljenom Izveštaju odobreno je zapošljavanje 71 radnika, od toga su dvije osobe već dobile sredstva za samozapošljavanje, a 9 osoba je zaposleno kod poslodavca, dok se za ostale osobe trebaju okončati procedure vezane za zaključenje ugovora o radu.
- ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE BD BiH¹⁸³ nije dostavio više puta traženi Izveštaj, ali je usmeno od strane direktora Zavoda rečeno da je odlučeno da se zaposli 19 Roma u Komunalnom poduzeću u Brčkom, te da su procedure oko zaključenja ugovora o radu između poslodavca i uposlenika u toku. Članica KO za BD BiH je dostavila pismenu informaciju da je „zaposleno preko 10 radnika u J.P. Komunalno, Brčko“

Konstatira se da u 2009. godini nisu provedene ili nisu dovoljno dobro provedene sljedeće aktivnosti:

- U Zavodu za zapošljavanje FBIH nisu dostavili podatak da li imaju evidenciju nezaposlenih Roma, odnosno ako imaju da li je vode po spolu i obrazovnoj strukturi.
- Ni u jednom od tri zavoda nije izrađen program za zapošljavanje Roma koji obuhvata potrebe tržišta, pregled obrazovane strukture nezaposlenih Roma koji bi se mogao prilagoditi potrebama tržišta, tako da nisu niti mogle biti vršene prekvalifikacije/dokvalifikacije Roma, uz napomenu da u Zavodu za zapošljavanje RS-a nije niti bilo predviđeno da se u okviru ovih aktivnosti i sredstava vrši prekvalifikacija, jer to imaju u drugim programima.
- U filijalama/biroima za zapošljavanje nije uposlena po jedna osoba romske nacionalnosti, čiji bi zadatak bio direktno vezan za aktivnosti iz Akcionog plana za zapošljavanje Roma. To je bilo planirano, jer bi već samo zapošljavanje Roma stvorilo povjerenje u aktivnost.

179 <http://www.fzzz.ba/>

180 *Objavljeno u Oslobođenju, Dnevnom avazu, Dnevnom listu i Sanu, tei web stranici Zavoda*

181 <http://www.zzrs.org/>

182 <http://www.zzrs.org/pozivi/PROMI09Pon/index.asp>

183 <http://www.bdcentral.net/Members/zzaposljavanje>

- Evidentno da Romi aktivisti u FBiH nisu dovoljno informirani o procesu zapošljavanja i uvjetima zapošljavanja Roma kod poslodavaca, ili nisu dovoljno dobro razumjeli mehanizam kontrole ispunjenja ugovora koji se zaključuje u svakom pojedinom slučaju zapošljavanja. Naime, Romi su direktno upozoravani da se oni koji su na evidenciji Zavoda za zapošljavanje ne javljaju na pozive zbog opasnosti da bi njihovo zapošljavanje moglo biti kratkotrajno, a ponovno vraćanje na evidenciju Zavoda ne bi dalo beneficije koje su, kao prijavljeni već koristili (zdravstveno osiguranje za sebe i porodicu, neki i novčanu naknadu zbog nezaposlenosti). Stoga se opravdano može zaključiti da je slab odaziv na javni poziv u FBiH uzrokovan i zbog izravnog upozorenja romskih aktivista, (npr. iz Resornog centra u Kaknju, NVO- u Mostaru, Zavidovićima ...)
- Nije provedena reforma zakona o radu u skladu sa preporukama UN Komiteta, u dijelu koji se odnosi na prava radnika na zaštitu od samovoljnog ponašanja poslodavaca i njihovu redovnu kontrolu/inspekciju.,

Predloženo da se uradi:

- Zbog slabog odziva na javni poziv Zavoda za zapošljavanje RS-a je poduzeo aktivnosti u ostvarivanju direktnog kontakta sa poslodavcima za koje procjenjuje da mogu uposliti nove radnike; sa predstavnicima romskih udruženja u cilju zajedničkog angažmana na upošljavanju Roma i kontaktima sa načelnicima općina sa najvećom romskom populacijom sa istim ciljem.

6.2.3.STAMBENO ZBRINJAVANJE ROMA

Stambeni problemi Roma po nekim izvještajima pokazuje da između 50% i 70% Roma u BiH živi u nesigurnim smještajnim objektima, (kolibice sa jednom prostorijom bez sanitarija ili čak ruševine 184). Prevazilaženje takvog stanja je planirano kroz doneseni Akcioni plan.

-CILJEVI-

Akcioni plan je u ovoj oblasti postavio **tri cilja**: 1. urbanizacija romskih naselja i legalizacija individualnih stambenih objekata; 2. edukacija i podizanje svijesti društva i romske populacije o rješavanju stambenih problema, pravnoj regulativi, kulturi stanovanja i dr. 3. planiranje i izgradnja novih stambenih objekata kroz socijalne, donatorske i kreditne programe;

-FINANCIRANJE-

Za stambeno zbrinjavanje Roma u 2009 godini iz državnog budžeta je izdvojeno 1.863.000,00 KM, za potrebe Roma u FBiH 1.167.000,00 KM, u RS-u 583.000,00 i u BD BiH 113.000,00 KM.

Ministarstvo prostornog uređenja FBiH je izdvojilo 400.000,00 KM, što je ukupno izdvojeno za FBiH 1.567.000,00 KM, a donator, Švedska Agencija za razvoj SIDA naknadno je odobrila sredstva u iznosu od 10.500.000,00 SEK ili 2.015.000,00 KM. Ta sredstva će se angažirati za realizaciju još 6 projekata čime će se realizirati svih 15 projekata koji su zadovoljili kriterije javnog konkursa.

-INSTITUCIONALNI OKVIR-

Predviđene nadležne institucije za provedbu su: VIJEĆE MINISTARA, MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE PUTEM RADNE GRUPE, MINISTARSTVO PROSTORNOG UREĐENJA FIH, MINISTARSTVO ZA PROSTORNO UREĐENJE, GRAĐEVINARSTVO I EKOLOGIJU RS, OPĆINE, OBRAZOVNE INSTITUCIJE, ROMSKI NGO, ZAKONODAVNA TIJELA SVIH NIVOVA, KOMERCIJALNE BANKE, DONATORI

U provedbi su učestvovali: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, nadležni entitetski i općinski organi i službe, romske NVO, RIC.

184 Europske komisije protiv rasizma i nesnošljivosti (ECRI) "Izvještaj o Bosni Hercegovini" Romi izbjeglice su po povratku u BiH suočeni sa problemom gubitka lokacija na kojima su prije rata imali nelegalizirano izgrađene objekte na državnom zemljištu (prije rata društvenom) koji su nakon ratnog razaranja promijenili namjenu u skladu sa drugim interesima. Nipoštojanje dokumenata kojima bi se dokazalo barem korištenje ranijeg smještaja, neslaganje podataka u zemljišnim knjigama sa podacima kojima raspolažu tražioci prava, jer nisu vođene ostavine i na taj način prenesno vlasništvo. Poseban je problem žena koje u pravilu imovinu niti posjeduju niti su suvlasnici, a nasljeđuju iza smrti supruga u slučaju potpuno sredene dokumentacije što je rijedak slučaj. S obzirom na nizak obrazovni nivo Romkinja teško je vjerovati da će pravovremeno osigurati svoja imovinska prava. Nisu rijetki slučajevi da su Romi nastanjivali neko područje više od stotinu godina, pa ipak za to nemaju nikakav dokaz o čemu govori „Regionalni izvještaj UNDP-a o razvitku ljudske zajednice“.

6.2.3.1. Realizacija planiranog u oblasti stambenog zbrinjavanja Roma

- MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE je objavilo 23.06.2009.godine Javni poziv za podnošenje projekata za stambeno zbrinjavanje Roma. Komisija za odabir projekata¹⁸⁵ je konstatala da su dostavljena ukupno 34 projekta od kojih uz 19 projekata nije dostavljena kompletna dokumentacija, te nisu niti mogli biti razmatrani. Od 15 projekata koji su ispunili tražene kriterije Komisija je odabrala 9 za rekonstrukciju 103 stambena objekta u 11 općina BiH (5 u FBH, 4 u RS i 1 u BD BiH), s obzirom da je raspolagala ograničenim financijama. Naknadno je, zahvaljujući Švedskoj agenciji za razvoj- SIDA, i preostalih 6 projekata koji su zadovoljili tražene kriterije uključeno u realizaciju. Time će se u 2010. godini implementirati projekti za stambeno zbrinjavanje Roma ukupno u 17 općina BiH.¹⁸⁶
- MINISTARSTVO PROSTORNOG UREĐENJA FIH, osiguralo je dio sredstava iz vlastitog budžeta.
- MLJPI je u suradnji sa „BOSPO“-om organizirao referalni sastanak u sklopu projekta „Podrška radu KO za praćenje provođenja Akcionog plana BiH za rješavanje problema Roma iz oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite“ na koji su pozvani: međunarodne organizacije, institucije BiH, entiteta/ BDBiH, kantona, općina, nevladinih organizacija, radi informiranja o Akcionim planovima, Metodologiji i planu realizacije aktivnosti¹⁸⁷.

Nije provedeno:

- NEKE LOKALNE ZAJEDNICE sa velikim brojem romske populacije nisu niti prijavile projekte npr. Tuzla, ili su dostavile nepotpunu dokumentaciju npr. Mostar¹⁸⁸, Kakanj, Visoko itd. što je nedopustivo, jer se radi o mogućnosti rješavanja problema dobijanjem sredstava uz malo ulaganje lokalne zajednice.

6.3. PROCES EVIDENTIRANJA ROMA I USPOSTAVLJANJE BAZE PODATAKA

Ova aktivnost nije bila obuhvaćena Akcionim planom za rješavanje problema Roma, ali je uključena naknadno i prezentirana u METODOLOGIJI, za šta su naknadno raspodijeljena sredstva zaključkom KO. Objektivni razlog za ovu aktivnost je što pruža podatke o ukupnom broju Roma u BiH, spolnoj, obrazovnoj strukturi, potrebama u pogledu stambenog zbrinjavanja i zapošljavanja ne postoje. Podaci koji su isticale romske organizacije i lokalne zajednice u kojima žive se značajno se razlikuju. Popis stanovništva iz 1991. godine nije relevantan, kako je ranije napisano, a gotovo je nemoguće utvrditi točan broj Roma prema npr. evidenciji povratka izbjeglica, jer se samo mali broj vratio u prijeratna prebivališta. Prema postojećim procjenama, veći broj Roma živi u FBiH¹⁸⁹.

Naprijed izneseno ukazuje da se evidencija morala provesti u vrijeme priprema, kao podloga za izradu akcionih ili najkasnije operativnih planova.

Dakle, cilj evidencije je utvrđivanje tačnih podataka o broju Roma i ona pretpostavlja da će se kroz sakupljene podatke o građanskom statusu, socijalnoj zaštiti, obrazovnoj strukturi, zaposlenosti, stanovanju, moći izraditi odgovarajuća baza koja će dalje poslužiti za potrebe provedbe aktivnosti iz akcionih planova kao i drugih organa posebno službi socijalne zaštite ili npr. DEP-a u njihovim aktivnostima.

-FINANCIRANJE-

Za potrebe evidentiranja i uspostavljanja baze podataka o Romima u BiH iz budžeta države je izdvojeno 300.000,00 KM.

185 Komisiju imenovao Ministar MLJP i njen sastav su ušli predstavnici dva predstavnika Roma iz SR i VR

186 U izvješčaju Komisije za odabir projekata iz oblasti stambenog zbrinjavanja Roma nije navedeno koliki broj Roma će se izgradnjom ovih objekata stambeno trajno zbrinuti.

187 Skup održan 22.06.2009.godine u Sali Parlamentarne skupštine BiH. Prema zapisniku prisutno je bilo 90 učesnika, uključivo predstavnike ambasada i NGO.

188 U Mostaru je Institucija ombudsmana FBiH, Odjel za prava djeteta još u 2003 godine inicirao rješavanje stambenog problema Roma, zajedno sa OSCE-om tražeći kod gradskih vlasti lokaciju i odobrenje za građenje. Iako ideja posebnih naselja/getoizacija nije u duhu stavova ombudsmana, tako je rađeno po zahtjevu samih Roma. Od vremena podnošenja zahtjeva do danas više puta je navodno od strane gradskih vlasti odlučivano o lokaciji i čak davano uvjerenje da je proces okončan prema postavljenom zahtjevu.

189 ECRI „Izvještaj o Bosni i Hercegovini“ izvještaj sa pregledom za 2004. godinu i pitanje je relevantnosti i tog podatka.

-INSTITUCIONALNI OKVIR-

MLJPI je trebalo donijeti: **1** - Odluku o sadržaju i načinu provedbe Programa evidentiranja i načinu uspostave baze; **2** - dizajnirati i utvrditi sadržaj evidencijskih obrazaca i istrukcija za popunjavanje; **3** - utvrditi program evidentiranja i način uspostave baze podataka i budžetski plan; **4** - pripremiti shematski prikaz organizacije timova.

6.3.1. Realizacija aktivnosti na evidentiranju Roma

- **MINISTARSTVO ZA LJUDSKA PRAVA I IZBJEGLICE** je u skladu sa Odlukom o sadržaju i načinu provođenja Programa evidentiranja organiziralo, provelo i pratilo evidenciju Roma u BiH. U evidentiranju su učestvovali Centralni tim i lokalni operativni timovi koje su činili popisivači - radnici službi socijalne zaštite na terenu i predstavnici romskog nevladinog sektora.
- Evidencijski obrasci su sačinjeni u konsultaciji sa Agencijom za statistiku BiH
- Postupak evidencije Roma je zvanično okončan u januaru 2010. godine, ali proces naknadnih pojedinačnih prijava ostaje trajno otvoren¹⁹⁰.
- Prikupljene informacije kroz analitičku bazu će se koristiti za bazu podataka koja će objektivizirati potrebe i neophodna sredstva za provedbu svih Akcionih planova, kao i pristupa ličim dokumentima
- Podaci dobijeni evidentiranjem dostavit će se DEP-u za potrebe razvojnih strategija, kao i službama socijalne zaštite radi aktivnosti u raspodjeli pomoći.

Nisu provedene ili ne u dovoljnoj mjeri:

- Informacija o procesu evidentiranja Roma nije dovoljno plasirana kroz medije, na Hayat-u samo jednom ujutru, nešto više na lokalnim el.medijima u Tuzli, Bijeljini, ali generalno nedovoljno. Obavijest na oglasnim pločama u službama socijalne zaštite, nije Romima bila dovoljno dostupna.
- U TK radnici centra socijalne zaštite nisu željeli ići na teren u romska naselja, nego su pozivali Rome da sami dođu u centar. Posljedica koju su moguće uzrokovali je da evidencija ne bude potpuna.
- Iz romskog NVO sektora data je primjedba da u nekim slučajevima popisivači nisu dobro objasnili o kakvoj se to evidenciji radi, pa se izvjestan broj osoba nije htio izjasniti kao pripadnik/ca romske populacije
- Pripadnici romskog nevladinog sektora koji su i sami pratili popisivače su istakli da se neki popisivači nisu trudili ili nisu znali dobro objasniti Romima pitanja koja se tiču vlasništva njihovih kuća (nisu tražili dokaz o vlasništvu) pa su dobili odgovor da su vlasnici objekata.
- Nisu evidentirani Romi koji trenutno ne žive u BiH, a što su tražili članovi njihovih obitelji koje su evidentirane, ističući da su te osobe izvan BiH upravo iz razloga što nemaju zaposlenje i stambeno rješenje.

VII. PODRŠKA PROVEDBI AKCIONOG PLANA

7.1. Uloga međunarodnih i domaćih organizacija

EUROPSKA UNIJA podržava ciljeve Dekade uključenja Roma, kroz projekte vezane za pitanja Roma kao što su projekti „Podrška radu državnog Koordinacionog odbora za praćenje provođenja državnog Akcionog plana za rješavanje problema Roma u oblasti zdravstvene zaštite, stambenog zbrinjavanja i zapošljavanja“ i “Unapređenje ljudskih prava pripadnika romske manjine u BiH“.

Zemlje, koje su kao i BiH na putu ka EU integracijama trebaju slijediti dokumente EU (preporuke i direktive Vijeća EU) vezane za antidiskriminacijsku politiku Unije, stoga Delegacija EU u BiH finansijski podržava aktivnosti koje imaju efekte na provedbu akcionih planova, sve u skladu s napomenom u Programu rada Dekade. Predstavnici

¹⁹⁰ U vrijeme izrade Evaluacije postupak sređivanja podataka je bio u toku i nisu objavljeni zvanični podaci o broju Roma i potrebama u skladu sa oblastima i planovima.

Delegacije EU u BiH učestvovali su kao promatrači na sastancima Koordinacionog odbora kao i dugim relevantnim sastancima vezanim za Dekadu.

VISOKOM KOMESARIJATU UN ZA IZBJEGLICE (u daljem tekstu: UNHCR) je povjeren mandat osiguranja međunarodne zaštite izbjeglica u BiH, čime je postala vodeća agencija u BiH za provedbu Aneksa 7. sa ciljem olakšanja povratka i reintegraciju BiH izbjeglica i interno raseljenih osoba. Izvjestan broj izbjeglica, raseljenih osoba i tražitelja azila su nakon raspada SFRJ bili Romi kojima, zajedno sa ostalim osobama sličnog statusa UNHCR od 2004. godine do danas pruža besplatnu pravnu pomoć. Direktna veza UNHCR-a BiH u rješavanje problema Roma je proširena kada je u junu 2006. godine UNHCR inicirao organiziranje Konferencije o Romima zajedno sa MLJP i uz podršku Vijeća Europe. Konferencija je održana 20. juna, na »Svjetski dan izbjeglica«, u znak priznanja za hrabrost izbjeglica i drugih raseljenih osoba u svijetu, te da bi se skrenula pažnja na njihove probleme. Tema »Svjetskog dana izbjeglica« bila je »nada«, što se tematski uklopilo u temu konferencije - izrada akcionih planova za implementaciju BiH Strategije o Romima. Učesnici konferencije, od lokalnih do državnih dužnosnika, romskih udruga i članova međunarodne zajednice su bezrezervno donijeli zaključke da se pristupi izradi akcionih planova u oblasti stambenog zbrinjavanja, zapošljavanja i zdravstvene zaštite¹⁹¹. Paralelno sa pripremama za izradu Akcionih planova, UNHCR, World Vision, Švedska agencija za razvoj SIDA, Europska Komisija u BiH i Španski sekretarijat za Rome su pozvani da na njima odgovarajući način pomognu izradu i provedbu ovih dokumenata. UNHCR se aktivno uljučio na više načina. To je bilo direktno jačanje kapaciteta KO kroz financiranje izdataka za putovanja na sjednice Dekade, ustupanje na korištenje automobila za potrebe implementacije Akcionih planova na terenu te uključenost u edukaciju osoblja, timova za anketiranje u okviru provedbe aktivnosti uspostave baze podataka o Romima.

Od 2008. godine u okviru projekta Sprečavanja apatridije i prikupljanja dokumentacije za ugrožene Rome koji na terenu provode „VAŠA PRAVA“ uz pomoć i drugih donatora u BiH¹⁹², sa ciljem osiguranja **besplatne pravne pomoći Romima** za upis u matične knjige i pribavljanje dokumentacije (lična stanja, MK, državljanstvo, JMB, prebivalište, LK), te za pristup ostalim pravima (zdravstveno osiguranje, socijalna zaštita itd.). Tokom 2009, u okviru navadne aktivnosti **546 Roma** je dobilo besplatnu pravnu pomoć, od čega je **205 Roma** naknadno upisano u MKR. Romski medijatori, angažirani od strane UNHCR-a su također potpomogli radeći na terenu, i inicirali brojne upise u matične knjige.

UNICEF je podržao aktivnosti vezane za zdravstvo u periodu pripreme akcionih planova financiranje dva sastanka radne grupe, a zatim se preorijentirao na aktivnost vezanu za upis djece u matične knjige – aktivnost koja je bila vezana za dio Akcionog plana – zdravstvo. U ranijem periodu su bili uključeni u izradu Akcionog plana za obrazovanje, odnosno sada njegovo revidiranje, opet sa dijelom koji se tiče upisa u matične knjige. U tom smislu su financirali aktivnost izrade Analize zakonodavstva koje se tiče registracije, dokument ustupljen MLJPI za daljnju realizaciju prema preporukama iz dokumenta.

ORGANIZACIJA ZA SIGURNOST I SURADNJU U EUROPI (u daljem tekstu: OSCE) je preliminarno, prije pristupanja BiH Dekadi Roma, na terenu istraživala uvjete stanovanja Roma u BiH i ustanovila da su naselja Roma uglavnom bespravno izgrađena, da su tokom rata uništena i da se Romi nakon rata najčešće susreću sa problemom deložacije u naseljima u kojima žive. Uključenost OSCE Misije u aktivnosti vezane za Dekadu Roma je stoga bila prirodna, ali je to uloga promatrača u KO uz mogućnost da se na traženje MLJPI finansiraju i određeni troškovi održavanja skupova i sl. OSCE uglavnom radi sa Romima, kao najbrojnijom nacionalnom manjinom u BiH, preko Savjetodavnog odbora za pitanja Roma, na izradi i realizaciji Nacionalnog plana rada u vezi sa Romima. Cilj ovog Plana je stvaranje uvjeta za puno i efikasno učešće Roma u organima i strukturama vlasti, kao i borba protiv diskriminacije Roma i predrasuda prema Romima¹⁹³. OSCE Misija u BiH također ima još jedan važan mandat, a vezan za Akcioni plan za obrazovanje Roma, čime je na posredan način dodatno vezan za ostale Akcione planove. OSCE Misija u oblasti obrazovanja promovira političke i zakonodavne promjene, kako bi BiH razvila cjelovit sistem obrazovanja dostupan, prihvatljiv i efikasan za sve građane, bez obzira na njihovo nacionalno porijeklo, spol ili socijalni status; čime se ujedno podržava

¹⁹¹ Akcioni plan u oblasti obrazovanja već je urađen 2004. godine

¹⁹² U toku 2009. implementirala i projekte podržane od strane EC-a, Švicarske i Kneževine Lihtenštajn

¹⁹³ http://www.oscebih.org/human_rights/bos/nationalminorities.asp?d=1

i dugoročna stabilnost i sigurnost u ovoj državi.¹⁹⁴ Aktivnost OSCE-a bila je i organiziranje informativnih kampanja za podizanje nivoa svijesti romske populacije o važnosti upisivanja u matične knjige, nakon izvještaja Ombudsmana Federacije BiH da u državi ima najmanje 6000 djece koja nisu upisana u matične knjige, o čemu je informiran i UN Komitet za prava djece kroz Izvještaj NVO sektora- Izvještaj u sjenci.

WORLD VISION (u daljem tekstu: **WV**) je imao vrlo značajnu ulogu u periodu izrade akcionih planova, i u konkretnim aktivnostima izgradnje stambenih naselja za Rome prije implementiranja akcionih planova (npr. na Gorici u općini Centar-Sarajevo i, Gradiška) zatim njihovog zapošljavanja (Reciklažna stanica u Tarčinu), kao i u oblasti zdravstva u okviru Global fonda, vezano za uvezivanje servisnog zdravstva za HIV/AIDS i TBC. Uradili su također listu djece za vakcinisanje, istraživanje/kampanju sa ciljem senzibiliziranja zdravstvenih radnika na probleme Roma, dodatnu obuku edukatora iz romske populacije za rad na terenu, štampali materijal vezanim za imunizaciju. U procesu implementacije u 2009. godini nisu aktivno učestvovali, iako su MLJP-u predstavili sredstva u okviru zdravstva koja se mogu koristiti za programe iz Akcionog plana za zdravstvo na što im MLJPI nikada nije dostavio odgovor. WV je pomogao snimanje polučasovnog filma o dekadi Roma i stanju njihovih ljudskih prava u BiH.

Švedska razvojna Agencija **SIDA** finansijski značajno pomaže oblast stambenog rješavanja Roma., zahvaljujući njihovoj pomoći će se realizirati 6 projekata koji su bili na listi „čekanja“- vidjeti u Evaluaciji oblast stambenog rješavanja Roma.

ROMA PROGRAM FOND OTVORENO DRUŠTVO BIH (u daljem tekstu **FOND**) je u toku 2009. godine dodijelio grantove za projekte romskih udruženja, ukupno 19, sa ukupnim iznosom od 195.106 KM. Također podržavaju i rad Resursnog centra u Tuzli sa 36.524 KM; Kaknju sa 32452 KM i Gradišci sa 20.215 KM. Saradnja sa Uruženjem „Obrazovanje gradi BiH“ je višegodišnja i redovna. Također su pomagali rad Romskog informativnog centra čime su direktno doprinikli povećanju informiranosti i o akcionim planovima, kroz njihove projekte generalno se poboljšava stanje romske populacije i na taj način posredno učestvuju u ukupnim dobrim efektima Akcionih planova.

VIJEĆE EUROPE u BiH u samoj implementaciji Akcionih planova nije imalo direktno aktivno učešće, ali Vijeće Europe decidno govori o anti-ciganizmu tj. specifičnom vidu rasizma nad Romima ističući da je to ne samo „europsko“ nego primarno nacionalno i lokalno pitanje. S tim u vezi je jasan stav Vijeća Europe - mjesto u vladama država i unutar njih u lokalnim zajednicama ne mogu biti zamijenjena ulogom Vijeća Europe ili neke međunarodne organizacije.

U skladu sa svojim mandatom Vijeće Europe je provelo javnu medijsku kampanju „Prevaziđite predrasude- upoznajte Rome“ koja je imala izuzetno dobar odjek u BiH javnosti. Kampanja je uključila i trening senzibiliziranja medijskih profesionalaca prilikom izvještavanja o Romima, zatim seriju seminara obuke državnih službenika i predstavnika romskih nevladinih organizacija o praćenju provedbe Akcionih planova.

Vijeće Europe je u 2009. godini pokrenulo i pan-europsku kampanju pod nazivom „Reci ne diskriminaciji“ koja tretira sve vidove diskriminacije uključivo i diskriminaciju prema Romima.

Također je u 2009. godini, zajedno sa MLJPI održalo seminar pod nazivom „BiH pred ratifikacijom Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima“. U okviru svojih mogućnosti Vijeće Europe će nastaviti sa aktivnosti u toj oblasti. U Vijeću Europe su podsjetili da bi BiH mogla inicirati i sama se uključiti u aktivnosti standardiziranja romskog jezika s obzirom na ostavštinu Radeta Uhlika, koji je sastavio riječnik Romskog jezika i sakupio brojne književne romske umotvorine¹⁹⁵ kao i kapacitete savremenih književnika/ca iz romskog naroda, već dobro afirmiranih u BiH i inozemstvu.

DRUŠTVO CRVENOG KRIŽA/KRSTA BIH, (daljem tekstu **DCKBiH**) nije imalo direktnu aktivnost u provedbi Akcionih planova, ali je u 2009. godini neovisno o navedenim akcionim planovima u oblasti zdravstvene zaštite, provelo akciju zaštita zdravlja i prevencija bolesti stanovnika romske populacije u Bijeljini i Kladnju, što je financirala Njemačka ambasada u BiH. Od 2008. godine kroz aktivnost „Poboljšanje života ugroženih ljudi mobiliziranjem snage humanosti“,

¹⁹⁴ <http://www.oscebih.org/education/bos/?d=2>

¹⁹⁵ Pohranjeno u Akademiji nauka i umjetnosti BiH, Sarajevo.

DCK BiH radi na programima usmjerenim na smanjenje oboljelih od TB, HIV/AIDS i malarije, koji podrazumijevaju širenje svijesti o oboljenjima i prevenciji, kao i pružanje potpore oboljelima. Aktivnost se realizira financiranjem od strane UNDP-a. Tradicionalno ima dobre odnose sa romskim zajednicama i dobru bazu podataka o Romima za cijelu teritoriju BiH.

7.2. ULOGA DOMAĆEG NEVLADINOG SEKTORA U RJEŠAVANJU PROBLEMA ROMA

Udruženje „BOSPO“ iz Tuzle je potpisalo Memorandum o saradnji na projektu „Podrška radu državnog koordinacionog tijela za implementaciju i monitoring Akcionog plana za rješavanje problema Roma iz oblasti zdravstvene zaštite, stanovanja i zapošljavanja“ za period od 01.12.2008. god. do 31.07.2010. „BOSPO“ je time preuzeo obavezu organiziranja 4 dvodnevne sjednice Koordinacionog odbora i podršku rada manjih grupa, organiziranje 4 koordinaciona sastanka predstavnika mreže romskih NVO-a, organiziranje 2 referalna sastanka svih relevantnih predstavnika, redovno koordiniranje projektnih aktivnosti MLJPI-a, tehničku podršku rada Sekretarijata Dekade, podršku pri izradi Državnog izvještaja o implementaciji Dekade i štampanje Izvještaja na lokalnom, romskom i engleskom jeziku, organiziranje 2 konferencije za štampu. „BOSPO“ je štampao brošure sa **AKCIONIM PLANOVIMA** u tiražu od 1000 komada i **METODOLOGIJU** u tiražu od 500, kao i letke sa kraćim informacijama o aktivnostima u rješavanju problema Roma i publikaciju sa sveobuhvatnom informacijom o Dekadi, stanju u BiH, Akcionim planovima, a ovo posljednje u sklopu projekta „Unapređenje ljudskih prava pripadnika romske manjine u BiH“ štampano je u tiražu od 4000 komada.

Udruženje „BOSPO“ u posljednjih nekoliko godina aktivno radi na rješavanju pitanja Roma u BiH. U okviru projekta „Unapređenje ljudskih prava pripadnika romske manjine u BiH“, zajedno sa WV (u saradnji sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH), „BOSPO“ je organizovao i facilitirao 23 radionice na državnom nivou na kojima je i kreiran Akcioni plan za rješavanje pitanja Roma.

U okviru istog projekta „BOSPO“ je realizovao niza treninga i radionica koji su ojačali kapacitete romskih udruženja da zagovaraju i zastupaju pitanja od interesa za romsku populaciju.

„**BOLJA BUDUĆNOST**“, Tuzla, je prva ženska romska NVO i njihov program je vezan i za probleme zdravstvene zaštite Roma. Smatraju da ima puno tuberkuloze, astme, uroloških teškoća, srčanih oboljenja, te da se ne radi imunizacija romske djece. Roditelji ne znaju za prava njihove djece vezano za zdravstveno osiguranje redovnih učenika i to pravo ne koriste, a nemaju dječiji dodatak u TK, te iz tog osnova niti zdravstveno osiguranje djece. Nije provedena edukacija edukatora za zdravstvo, također u TK nije bilo izgradnje romskih naselja u 2009. godini, niti će biti u 2010. iz sredstava vezanih za provedbu akcionih planova prema objavljenom javnom pozivu, jer općina Tuzla nije niti aplicirala za stambeno zbrinjavanje Roma. Globalni fond kroz UNDP i World Vision implementirao je projekt prevencije HIV-a, AIDS-a i drugih spolno prenosivih bolesti, TBC-a i reproduktivnog zdravlja u okviru kojeg je educirano 13 terenskih koordinatora, mladih ljudi sa završenom srednjom školom, koji su prošli odgovarajuće obuke i mogli bi raditi na terenu među romskom populacijom i kao edukatori planirani akcionim planovima, ali ih nitko nije uključio u tu aktivnost.

U „**UDRUŽENJU ROMKINJA**“, Zavidovići, ističu da u Zavidovićima djeca nemaju besplatnu vakcinu, niti su obuhvaćena zdravstvenim osiguranjem, čak ni ona koja se tek upisuju u školu moraju platiti liječničko uvjerenje i vakcinu. Nikada nisu na terenu Zavidovića vršeni sistematski pregledi romskog stanovništva kao što su: mamografija, fluorografisanje ili ginekološki pregledi žena. Za 36 romskih porodica se rješava stambeno pitanje u Zavidovićima, ali ne kroz akcione planove.

NVO „SRCE ISTINE“, Zavidovići, raspolaže podacima da taj objekat koji je mimo akcionih planova izgrađen za Rome nije tehnički primljen, jer nije urađen po projektu, i stoga još uvijek nema tekuću vodu i prilaz.

U **NVO „NERETVA**“, Mostar smatraju da aktivnost vezana za zapošljavanje Roma nije povoljna, jer skidanje sa evidencije Zavoda za zapošljavanje bilo da se radi o zapošljavanju kod poslodavca ili samozapošljavanju znači gubitak prava na zdravstveno osiguranje te osobe i njegove obitelji. Zapošljavanje na ovaj način ne smatraju

sigurnim i dugoročnim, bilo zbog ponašanja poslodavaca koji samo kratko drže radnike, a onda ih otpuštaju i za Rome lako daju karakteristike neadnika, ili zato što je samozapošljavanje za Rome bez iskustva u privatnom poslovanju riskantno i uspjeh je neizvjestan, te povratak na evidenciju Zavoda za zapošljavanje sa mogućnošću prava na zdravstvenu zaštitu u tim slučajevima ne bi bio moguć.

„GITANO“ je projekt Španske ambasade u Kantonu Sarajevo koji se bavi zapošljavanjem Roma, pisanjem prijava na oglase i traženjem posla. Na projektu su angažirani Romi kojima je poznato da se provode akcioni planovi i vezano za oblast zapošljavanja imaju saznanja kako proces ide te da u biroima za zapošljavanje nije zaposlen po jedan romski predstavnik/ca kako je bilo planirano.

„UDRUŽENJE ROMA“ROMA“, Bihać, je bilo angažirano u informiranju Roma o Akcionim planovima. U Bihaću je zaposlen jedan Rom kod poslodavca, a dva kroz samozapošljavanje u samostalnim zanatskim radnjama. Smatraju da je izuzetno teško da se Romi zaposle u državnoj službi. Problem stanovanja Roma u Bihaću je tema koju želi riješiti Općina i stoga je uradila projekt sa NVO Plod.

„ŽIVOT ROMA“ Novo Sarajevo kao najveći problem ističe nepostojanje dokumenata i osobnih, kao i za imovinu, čime je onemogućeno ostvarivanje brojnih drugih prava. Njihov predstavnik je učestvovao u procesu evidencije za koju smatraju da će pokazati koji su to sve problemi na temelju čega će se moći ubuduće planirati konkretne i provodive aktivnosti.

UDRUŽENJE „ROMSKI SAN“, Brčko, ima informaciju da je potpisan ugovor za zapošljavanje 20 Roma u Komunalnom poduzeću, a što se tiče stambene izgradnje smatraju da nije ništa učinjeno, kao niti na zdravstvenom osiguranju i besplatnim pregledima i imunizaciji koji nikada nisu provedeni.

Udruženje „BIJELJINA“, Bijeljina, nema podatak da je netko zaposlen u 2009.godini, ali niti u cijelom poslijeratnom periodu.

U NVO „TERNIPE“, Vitez, čiji je predsjednik i predsjednik Vijeća Roma, smatraju da je dobro krenuo Akcioni plan, jer su 103 kuće planirane za sanaciju. U okviru njihove organizacije organiziran je Centar za majke koji uspješno radi sa djecom predškolske i školske dobi.

NVO „BUDI MOJ PRIJATELJ“ Sarajevo, se financira iz ROMA PROGRAM FOND OTVORENO DRUŠTVO BiH i preko njih vrši proces apliciranja za projekte, i monitoring njihove realizacije (iako udruženja mogu i direktno aplicirati). Ova organizacija je već dugi niz godina suradnik FOND-a sa svojim dugoročnim projektom „Izgradnja kapaciteta romskog nevladinog sektora“. Aktivnost u projektu je jačanje kapaciteta koje se planiraju u skladu sa stanjem u romskim udruženjima. U ovoj godini grant je iznosio 71.091 KM.

FOND također dugo godina surađuje sa udruženjem „OBRAZOVANJE GRADI BiH“. Ovo Udruženje već pet godina dodjeljuje stipendije za školovanje mladih Roma i Romkinja koji stječu srednje i visoko obrazovanje i grant za 2009. godinu iznosio je 93.746 KM. Samo Udruženje je zaposlio na šestomjesečni staž jednu mladu Romkinju. U periodu od 2005/6 do 2009/10 godine stipendirano je ukupno 454 osoba romske nacionalnosti. Od toga 29 studenata¹⁹⁶, 424 učenika i 1 doktorant. Po spolnoj strukturi u postocima je to 46% ženske i 54% muške populacije. Stipendirani su učenici/studenti iz 22 grada BiH, 18 iz Tuzle, 17 iz Visokog, 16 iz Sarajeva, 10 iz Gradiške itd. Projekt osim, Fond Otvoreno društvo BiH pomažu Katolički komitet za borbu protiv gladi i za razvoj i Asocijacija Emmaus iz Francuske.

RESORNI CENTAR Tuzla, se također financira iz FONDA. Njihovi predstavnici su bili uključeni u evidentiranje Roma za koje smatraju da je bilo nedovoljno pripremljeno, u prvom redu jer obaviještenost o toj aktivnosti nije bila zadovoljavajuća. Brojni Romi nisu znali ili nisu shvatili smisao evidencije zbog čega ima i dalje puno osoba koje se ne izjašnjavaju kao Romi u TK. Smatraju da se stambeno zbrinjavanje u Tuzli, iako je to gotovo najbrojnija

¹⁹⁶ Podatak je do kraja 2007/8. godine jer je tada stipendiranje studenata preuzeo Roma Memorial University Scholarship Program (RMUSP)

romska populacija ne provodi pravilno jer nisu prošli projekti za Kalesiju i Lukavac npr. a prošli su projekti u Jajcu, Maglaju gdje, smatraju i nema Roma.

RESORNI CENTAR Kakanj, je projekt **FONDA** kao i Centar u Tuzli i Gradišci. U ovom centru smatraju da zapošljavanje Roma prema Akcionom planu nije rješenje zbog čega je svim svojim članicama -21 romskoj organizaciji u četiri kantona-Kanton Sarajevo, ZE-DO, Srednjobosanskom i HNK-sugerirali da se osobe već evidentirane u zavodima za zapošljavanje ne zapošljavaju iz straha od gubitka zdravstvenog osiguranja, jer je po njihovom mišljenju dužina trajanja zaposlenja neizvjesna. Također smatraju da su vrlo mala sredstva izdvojena i za zapošljavanje i za samozapošljavanje i da im je poznata praksa da poslodavci u pravilu zapošljavaju Rome na 4 sata, ali da stvarno rade i po 12 sati i da je to pravo robovlasničko ponašanje.

VIJEĆE ROMA U FBiH i SAVEZ ROMA RS su entitetske neformalne asocijacije čiji je zadatak da predstavljaju sve romske nevladine organizacije u Federaciji, odnosno Republici Srpskoj. Putem ovih asocijacija dio sredstva iz posebnog granta MLJPI-ja transferira se ostalim udrugama za njihove male projekte.

Prema nezvaničnom podatku dobijenom za vrijeme izrade Evaluacije (decembar 2009/januar 2010) svih 9 članova Vijeća za Rome su podnijeli ostavku, i u pripremi je skupština za izbor novih. Romski informativni centar je formiran pri VR FBiH.

SR u RS-u vodi isti aktivist koji vodi Resorni centar u Gradišci, a član je i KO.

MLJP je za 2009 godinu dodijelilo prema aplikaciji Vijeća za Rome FBiH 46.990,00 KM, Savezu Roma RS iznos od 23.490,00 KM i udruženja Roma Brčko Distrikt iznos od 4.520,00 KM.

7.3. ULOGA SAVJETODAVNIH TIJELA U KOJIMA PARTICIPIRAJU ROMI

Izuzetno važno je što se pri najvišem organu izvršne vlasti VM BiH formiralo savjetodavno tijelo za Rome, i na svim razinama zakonodavne vlasti vijeća za nacionalne manjine. Time su stvorene pretpostavke da se pitanje prava i zaštite nacionalnih manjina, uz druge mehanizme zaštite (ombudsmane BiH, MLJPI, sudove), kvalitetnije rješava. U tom smislu se očekuje i njihovo uključivanje u akcione planove praćenjem ostvarenog i davanjem konstruktivnih prijedloga i sugestija. Za sada se oglasio samo OR pri VM BiH, sa primjedbom da postoji paralelizam u radu KO i OR i zatražio u tom smislu preciziranje rada KO.

ODBOR ZA ROME PRI VM BiH, je formiran 2002 godine, kao nezavisno tijelo savjetodavnog karaktera najviših organa izvršne vlasti. U svom prvom sazivu je u četverogodišnjem Okvirnom programu rada (period 2002.-2006.) predvidio aktivnosti u oblastima upisa u matične knjige rođenih, obrazovanja, stambenog zbrinjavanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite..., jedom riječju svih pitanja važnih za socijalno uključivanje Roma u društvo. Odbor broji 18 članova, 9 predstavnika Roma iz VR FBiH i SR RS, a ostalih 9 članova su predstavnici MLJP, DEI, Agencije za statistiku BiH, Ministarstva obrazovanja i nauke FBiH, Ministarstva rada i socijalne politike FBiH, Ministarstva prostornog uređenja FBiH, Ministarstva prosvjete i kulture RS, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite RS, Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS. Polazna osnova za aktivnost OR je u Strategiji BiH za rješavanje problema Roma usvojenoj 2005. godine, a sa OSCE-om je pripremio i organizirao regionalnu konferenciju na temu „Mehanizmi i modeli praćenja implementacije Dekade Roma 2005.-2015.

VIJEĆE NACIONALNIH MANJINA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BIH, u daljem tekstu Vijeće, konstituisano je u aprilu 2008. godine, temeljem Zakona o pravima pripadnika nacionalnih manjina i tada je za predsjedavajućeg izabran predstavnik Roma. Članovi Vijeća izabrani su u januaru 2008. godine na prijelog Zajedničke komisije za ljudska prava, prava djeteta, mlade, imigraciju, izbjeglice, azil i etiku parlamentarne skupštine BiH. To je savjetodavno tijelo dužno davati mišljenja, savjete, prijedloge Parlamentarnoj skupštini o svim pitanjima koja se tiču nacionalnih manjina u BiH. Ima pravo delegirati stručnjake za rad u Ustavnopravnoj komisiji i Komisiji za ljudska prava oba doma Parlamentarne skupštine kada raspravljaju o pitanjima koja se tiču nacionalnih manjina. Za sada se nije zvanično oglasilo vezano za Akcione planove, niti zatražilo neki oblik suradnje sa implementatorima. Od njih se ubuduće očekuje aktivnost u smislu kritičkog monitoringa, o čemu će trebati redovito izvještavati svoje izborno tijelo.

SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE RS (u daljem tekstu Savjet,) formiran je na temelju entitetskog Zakona o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina, sredinom 2007. godine, kao stalno savjetodavno tijelo Narodne skupštine RS-a. Nadležnost Savjeta je davanje mišljenja, savjeta, prijedloga Narodnoj skupštini RS i drugim organima o svim pitanjima koja se tiču prava, položaja i interesa nacionalnih manjina u RS-u.

VIJEĆE NACIONALNIH MANJINA FBiH u vrijeme izrade ove Evaluacije nije izabralo predstavnike Roma. Inače to je savjetodavno tijelo Parlamenta FBiH za zaštitu pripadnika nacionalnih manjina, sa zadatkom da prati stanje i primjenu propisa, zauzimati stavove, davati prijedloge i preporuke organima vlasti u Federaciji o svim pitanjima od značaja za položaj i ostvarivanje prava pripadnika svih nacionalnih manjina. Savjet donosi pored Statuta i Poslovnika o radu i svoj Program rada kao i program rada svojih radnih tijela.

Čini se da se ova savjetodavna tijela tek pokušavaju snaći u svojoj ulozi- kritičkog promatrača i predlagača u rješavanju stvarnih problema nacionalnih manjina. Vezano za njihovu strukturu objektivno se već sada može podići pitanje odredbe Zakona o nacionalnim manjinama u FBiH, da se na svakih 1000 članova udruženja bira po 1 predstavnik, najviše do 5 predstavnika izuzev za Rome kojih može biti 7, a koja može imati negativni efekt omogućavajući čak preglasavanje, što nije u duhu uloge koju kao savjetodavno tijelo mora imati.

VIII. INFORMIRANJE I ULOGA MEDIJA

Pravo na informiranje je jedno od temeljnih ljudskih prava, a u kontekstu akcionih i operativnih planova ima poseban značaj ne samo za Rome, nego i za BiH društvo u cjelini. U Operativnom planu za stambeno zbrinjavanje, zdravstvenu zaštitu i zapošljavanje Roma predviđene su kampanje, javne tribine, konferencije i drugi skupovi u cilju informiranja romske populacije o rješavanju njihovih stambenih problema, pravu na zdravstvenu zaštitu i podizanje svijesti o važnosti zdravstvene zaštite, kao i potrebama tržišta rada i mogućnostima dokvalifikacija, prekvalifikacija i profesionalne rehabilitacije pripadnika romske populacije.

Pregledom arhive **Media centra** je vidljivo da je u 2009. godini u odnosu na 2008. godinu, bio zanemarljivo mali broj informacija o planovima i njihovoj realizaciji. Naime, do kraja 2008. godine objavljeno je niz informacija o pristupanju BiH Dekadi Roma, izradi akcionih planova, učešću vladinog i nevladinog sektora i sl.¹⁹⁷

Radio BH1

U 2009. godini je emitirao 5 jednosatnih emisija o položaju Roma koje su se emitirale u drugoj polovini 2009. godine, a gosti su bili predstavnici svih institucija i tijela uključenih u provedbu Akcionih planova. Također se prema programskoj shemi jednom mjesečno emitira emisija o nacionalnim manjinama sa naglaskom na informacije o Romima, kao najbrojnijoj manjini.

TV BH1

Informativni program je u 2009 godina na programu imao tematske priloge u okviru njihove uobičajene angažiranosti u praćenju tematskih događanja (prilozi su se odnosili na Dekadu Roma, dodjelu stipendija učenicima i studentima i sl.)

TV BH1 je uz pomoć WV i RIC-a snimila polučasovni film o Dekadi Roma, Akcionim planovima i uopće stanju prava Roma u BiH.

TVRS

Do juna 2009. godine emitirana je petnaestodnevna emisija „Bona homo“ o nacionalnim manjinama, u kojoj je 15 minuta po programskoj shemi bilo posvećeno Romima, promociji akcionih i operativnih planova, te promoviranje raznih projekata i predstavljanje romskih lidera. Emisija je prerasla u emisiju „U fokusu“, koja se također bavi temama koje prate pitanja vezana za Rome. Emisija je informativnog karaktera.

197 www.media.ba

ROMSKI INFORMATIVNI CENTAR¹⁹⁸ (u daljem tekstu RIC), formiran je kao sastavni dio Vijeća Roma FBiH 2008 godine. Zadatak RIC-a je povećati informiranost aktivnosti i zagovarati pitanja važna za romsku populaciju. S tim u vezi je bila značajna uloga u afirmiranju informacija o aktivnostima i iz operativnih planova tokom 2009. Uvidom u dokumentaciju RIC-a vidljivo je da su arhivirali brojne napise¹⁹⁹ vezane za događanja u romskim zajednicama u BiH, afirmativne i one koje to nisu, koje se tiču i drugih oblasti ne samo zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstva, nego i obrazovanja, sporta, muzike- kulture uopće, povratka izbjeglica i raseljenih osoba, te potpore koju pružaju EK, WV, RIC, Vijeće Roma FBH, BOSPO, MLJPI, Media plan u rješavanju problema Roma. RIC izdaje magazin Crno-bijeli svijet i ima web stranicu. Također su arhivirali informacije o održanim okruglim stolovima planiranim u Akcionim planovima za rješavanje problema Roma.

U RIC-u smatraju da je informiranje i romskog NVO-a i općinskih službi naročito u pogledu stambenog zbrinjavanja i zapošljavanja bilo dobro provedeno. Kroz medije državnih radio i TV stanica je informirano o planovima, čak je bilo prigovora od strane samih medija da se suviše favoriziraju problemi Roma u odnosu na ostatak populacije. Sa „BOSPO“-om su u cijelosti, a u skladu sa Memorandumom o suradnji, kao i kroz neke druge projekte proveli informiranje o aktivnostima iz akcionih planova. „Bilbordi“ su postavljeni na vidnim mjestima sa informacijama o Dekadi i aktivnostima s tim u vezi.

RAK I VIJEĆE ZA ŠTAMPU

Za potrebe Evaluacije urađena je provjera eventualno prijavljenih povreda – slučajeva diskriminacije romske populacije u 2009. godini u medijima. U RAK-u i Vijeću za štampu su potvrdili da nije bilo prijava kršenja ljudskih prava romske populacije. Što ne znači da ih nije niti bilo, nego samo da nije bilo prijava.

IX. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

- ❖ Sagledavajući u cjelini efekte aktivnosti utvrđenih Akcionim planom, a koje su provedene u 2009. godini, može se konstatirati da je stvorena dobra osnova za ostvarivanje ciljeva utvrđenih Akcionim planom uz osiguranje dalje realizacije započetih aktivnosti. Tako je značajno istaći da su:
 - započeti procesi zapošljavanja Roma i još uvijek su otvoreni javni pozivi;
 - okončan izbor projekata za stambenu gradnju i slijedi izgradnja čime će se dijelom ili u cijelosti riješiti potrebe Roma za stambenim zbrinjavanjem u nekim općinama;
 - u oblasti zdravstvene zaštite prikupljene informacije od više organa i organizacija koje raspolažu parcijalnim podacima o imunizaciji Roma, i uopće zdravstvenom stanju romske populacije čije će objedinjavanje, uz kontinuirano dopunjavanje podataka dati planirani rezultat, a to je pregled zdravstvenog stanja i potreba²⁰⁰
 - stvorene pretpostavke da se raspolaže podacima o broju i stanju konkretnih potreba romske zajednice, a na osnovu provedenog evidentiranja
- ❖ Ipak, značaj osiguranja uživanja ljudskih prava Roma utvrđenih nizom međunarodnih standarda, a posmatran kroz prizmu ukazivanja da je nivo zaštite ljudskih prava u BiH generalno nezadovoljavajući, a posebno u pogledu prava nacionalnih manjina²⁰¹ na što su ukazale i preporuke UN Komiteta, konstatacije iz Strategija BiH za rješavanje problema Roma, te posebno izvještaji institucija Ombudsmana, Helsinškog komiteta u BiH, Vanjskopolitičke inicijative ponovo **skreću pažnju na pitanje odgovornosti u prvom redu države i angažman domaćih državnih institucija i organa.**
- ❖ Da bi se osigurala efikasna zaštita ljudskih prava, uključujući i prava manjina od države se **zahtijeva uspostavljanje normativnog okvira, institucionalnog mehanizma sa jasnim mandatom i procedurama.**

198 <http://www.bhric.ba/onama/onama.php>

199 *Oslobođenje, San, Tuzlanski list, Dnevni avaz, Nezavisne novine, Večernje novosti, Glas Srpske Fokus, As, Euro Blic*

200 Objediniti podatke iz evidencije Roma, Zavoda/entitetskog i kantonalnih, Instituta za javno zdravstvo, Crvenog krst/križa, WV i drugi.

201 Opći kriterij za ocjenu ljudskih prava u jednom društvu je naročito zaštita ranjivih kategorija u koje spadaju, djeca, žene, invalidi, izbjeglice i pripadnici nacionalnih manjina

Nedostatak bilo kojeg od navedenih elemenata u značajnoj mjeri umanjuje, a često onemogućava ostvarivanje utvrđenih prava.

- ❖ Izradom akcionih planova, pristupanjem Dekadi Roma i donošenjem operativnih planova za 2009. godinu država je stvorila samo okvir za djelovanje, koji je podigao pitanje potrebe daljeg jačanja zakonodavnog okvira i uspostave institucionalnih mehanizama koji bi trebali osigurati implementaciju aktivnosti, u svim oblastima koje su obuhvaćene Akcionim planom.
- ❖ S obzirom da se kroz evaluaciju u prvom redu postavilo pitanje institucionalnog okvira to i ova zaključna razmatranja i preporuke u većem dijelu ukazuju na taj aspekt, kao osnovnu prepreku u efikasnijoj implementaciji Akcionog plana. Tako je Vijeće ministara BiH je kao najviši organ izvršne vlasti u BiH 03.07.2008. godine donijelo niz akata kojim je uspostavljeno nekoliko mehanizama za implementaciju Akcionog plana²⁰², a da prethodno nisu sagledane nadležnosti i raspoloživi kapaciteti institucija koje imaju izvorni mandat postupanja u određenim oblastima, čime je došlo do stanovitog paralelizma između ad hoc tijela uspostavljenih odlukama Vijeća ministara i organa koji je uspostavljen i čija nadležnost je utvrđena u skladu sa zakonom.
- ❖ Nadalje, Vijeće ministara je propustilo da prilikom odlučivanja o koordinaciji aktivnosti jasno odredi, odnosno razgraniči prava i dužnosti ad hoc formiranih tijela i nadležnih državnih organa, čime je stvorena konfuzija o obavezama i odgovornostima, što se u krajnjem manifestiralo objektivnim smanjenjem efikasnosti u provedbi aktivnosti utvrđenih Akcionim planom te dovelo do, odsustva suradnje, koordinacije i izostanak međusobnog uvažavanja.

U cilju daljeg unapređenja implementacije Akcionog plana, posebno imajući u vidu da je stvorena kvalitativno zavidna osnova za dalje aktivnosti, predlažem da se od Vijeća ministara BiH traži da:

- ✓ Što prije preispita mogućnost da se Ministarstvo civilnih poslova, njegovi sektori i stručna tijela uključe u provedbu aktivnosti za rješavanje problema Roma;
- ✓ Preispita svoje Odluke/zaključke o angažiranju Koordinacionog odbora i Nacionalnog koordinatora sa aspekata prenošenja stvarnih ovlasti i osiguranja uvjeta rada, te se jasno odredi u pogledu tijela ili organa za budućeg praćenja i koordinacije realizacije aktivnosti, sagledano sa svih aspekata (autoriteta, osiguranja sredstava, odgovornosti..);
- ✓ Preispita u kojim aktivnostima Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice treba imati koordinirajuću ulogu, odnosno biti nositelj aktivnosti;
- ✓ Osigura konkretnim zaduženjima učestvovanje svojih samostalnih i savjetodavnih tijela;
- ✓ U suradnji sa nadležnim Ministarstvom preispita način rješavanja problema Roma doseljenih u BiH za vrijeme ili nakon rata, čiji status nije riješen (nisu tražitelji azila). Njihov tačan broj, uključivo i broj njihove djece rođene u BiH, koja su uglavnom bez potpunih dokumenata o rođenju pokazat će rezultati evidencije. Iako rješavanje njihovog problema nije uključeno u Akcioni plan, ozbiljnost problema zahtijeva da se što prije rješava.

202 Odluka o osnivanju Koordinacionog odbora za praćenje provođenja akcionih planova za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, stambenog rješavanja i zdravstvene zaštite, kojom je odredio da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice za Koordinacioni odbor obavlja stručne i administrativne poslove

Zaključak kojim je za koordinatore aktivnosti u provedbi Akcionog plana zadužuje Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, bez da se posebno precizira šta se sve pod tom koordinacijom podrazumijeva, a Predsjedavajući Vijeća ministara je pozivajući se na zaključak Vijeća ministara BiH, broj 05-07-1941-16/08 od 03.7.2008 godine imenovao Nacionalnog koordinatora za rješavanje problema Roma u BiH, bez detaljnijih usmjerenja o pravima i obavezama u vršenju ove dužnosti.

U samim Akcionim planovima nije jasno utvrđen nositelj svake pojedinačne aktivnosti, nego je nabrojan čitav niz organa/organizacija koje u suštini trebaju biti partner državnim organu, a što je posebno značajno sa aspekta osiguranja primjene zakona kojim se utvrđuje nadležnost za postupanje državnih organa.

ANEXI

SKRAĆENICE

Akcioni planovi BiH za rješavanje problema Roma iz oblasti stambenog zbrinjavanja, zapošljavanja, zdravstvene zaštite i evidentiranja i uspostave baze podataka o Romima (AKCIONI PLANOVI)

Dekada Roma 2005-2015 (DEKADA)

Strategija za rješavanje problema Roma (STRATEGIJA)

Vijeće ministara BiH (VM BiH)

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SAP)

Odbor za Rome pri Vijeću ministara BiH (OR)

Savez Roma RS (SR RS)

Vijeće Roma FBiH (VR FBiH)

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI)

Ministarstvo cilinih poslova (MCP)

Koordinacioni odbor (KO)

Direkcija za ekonomsko planiranje (DEP)

Direkcija za europske integracije (DEI)

Vijeće Europe (VE)

Europska komisija (EK)

Organizacija za sigurnost i kooperaciju u Europi (OSCE)

Institut otvorenog društva(OSI),

Razvojni programi Ujedinjenih naroda (UNDP),

Razvojna banka Vijeća Europe (CEB),

Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODHIR) pri OSCE-u,

Europski informacijski ured za Rome (ERIO),

Europski forum Roma i putnika (ERTF),

Europski centar za prava Roma (ERRC)

Fond za obrazovanje Roma (REF)

Trust Fond Dekade (DTF)

World Vision (WV)

Društvo crvenog križa/krsta BiH (DCKBIH)

LISTA KONSULTIRANIH/INTERVJUIRANIH

Saliha Đuderija, Ljiljana Šantić, Milan Jovanović i Samir Šlaku, MLJPI

Maksim Stanišić, Nacionalni koordinator

Melika H.Ibrahimbegović, BOSPO

Gordana Šuvalija, Delegacija EC u BiH

Fehim Osmanović, član VR FBiH, član KO i predsjednik NVO „Ternipe“, Vitez

Ilijaz Omerović, član KO, predstavnik MCP BiH

Sonja Šešić, Min. finansija RS

Amira Sinanović, Ministarstvo prostornog uređenja FBiH,

Dr. Fani Majkić, Ministarstvo zdravlja FBiH

Dr. Milka Dančević, Ministarstvo zdravlja FBiH

Dr. Jasminka Vučković, Ministarstvo zdravstva i socijalne zaštite RS
Milimir Papović, Ministarstvo prostornog uređenja, građevinarstvo i ekologiju RS
Rajko Kličković, Ministarstvo rada i boračko invalidske zaštite RS
Fatima Fazlović, Vlada BD BH
Jasmina Hercegovac, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike
Pašaga Beganović, „Bijeljina“, Bijeljina
Indira Bajramović, NGO „Bolja budućnost“, Tuzla
Nusreta Bajrić, „Udruženje Romkinja“, Zavidovići
Muhamed Tahirović, „Srce istine“, Zavidovići
Šemsi Supnaj, NGO „Neretva“, Mostar
Sead Džemili, „Udruženje Roma“, Bihać
Muharem Tahorović, „Život Roma“, Novo Sarajevo
Sabit Muratović, „Romski san“, Brčko
Dervo Sejdić, član KO i VR,
Nedžad Jusić, član KO i predsjednik Vijeća nacionalnih manjina u Parlamentu BiH. –
Saša Mašić, Odbor za Rome pri Vijeću ministara BiH, Savez Roma RS, član KO,
Ramiz Sejdić, Odbor za Rome pri Vijeću ministara BiH
Muhamed Agić, Obrazovanje gradi BiH, Sarajevo
Albert Pančić, World Vision
Katica Hajrulahović, SIDA
Amela Šaškić UNICEF / Fond UN za djecu/ za BiH.
Amela Tandara je ispred OSCE
Vesna Vignjević UNHCR /Visoki komesarijat UN za izbjeglice/
Edad Memić, UNHCR
Hrvoje Batinić, Soroš fondacije Otvoreno društvo BiH
Sanela Bešić RIC /Romski Informacioni Centar/
Nedmija Kukić, Mira Lazić i Adnan Karović, Vaša prava , Sarajevo
Muradif Biberović, Resurni centar Tuzla
Mujo Fafulić, Resurni centar, Kakanj
Dragiša Radić, aktivista romskog NGO,
Ramiz Sejdić, Odbor za Rome pri Vijeću ministara BiH
Dragan Marinković, savjetnik direktora Zavoda za zapošljavanje BD BiH
Luka Glibo, članom komisije za zapošljavanje Roma.
Mensura Kožo, Min. financija FBiH
Mirela Ibrahimagić, DEP
Radmila Stojadinović, VE u BiH
Ivana Matić-Bulić, Društvo crvenog križa/krsta BiH
Emir Habul, RBH1
Draško Ignjatić, TVRS
Ljilja Đurić, RBH1

ZAKONI VAŽNI ZA PROVEDBU AKCIONIH PLANOVA

Zakon o vijeću ministara BiH (Sl.glasnik BiH broj 30/03, 42/03, 81/06, 76/07, 94/07, 24/08)
Zakon o budžetu institucija BiH i međunarodnih obaveza BiH za 2009 godinu (Sl.glasnik BiH broj 7/09)
Zakon o ministarstvima drugim organima uprave BiH (Sl.glasnik BiH broj 5/03, 42/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09, 103/09)
Zakon o Agenciji za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka BiH (Sl.glasnik BiH broj 56/08)
Zakon o zaštiti ličnih podataka (Sl.glasnik BiH broj 49/06)
Zakon o zaštiti tajnih podataka (Sl.glasnik BiH broj 54/05)
Zakon o jedinstvenom matičnom broju (Sl.glasnik BiH broj 32/01, 34/08, 63/08)

Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave(Sl.novine FBiH broj 52/02, 19/03, 38/05, 2706, 8/06, 61/06)

Zakon o organizaciji i organima uprave u FBiH(Sl.novine FBiH broj 35/05)

Zakon o ministarstvima RS (Sl.glasnik RS broj 70/02, 33/04 i 118/05)

Zakon o upravi (Sl.glasnik BiH broj 32/02)

Zakon o Agenciji za rad i zapošljavanje BiH (Sl.glasnik BiH broj 21/03, 43/09)

Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba u FBH (Sl.novine FBH broj 41/01, 22/05, 9/08)

Zakon o zapošljavanju (Sl.glasnik RS broj 38/00, 85/03)

Zakon o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti(Sl.glasnik BD BiH broj 33/04, 25/08)

Zakon o radu u FBiH (Sl.novine FBH broj 43/99,32/00, 29/03)

Zakon o radu u RS (Sl.glasnik RS broj 55/07 – prečišćeni tekst)

Zakon o radu BD BiH Sl.glasnik BDBiH Sl.glasnik BD BiH 19/06, 19/07 i 25/08

Zakon o ravnopravnosti spolova (Sl.glasnik BiH broj 16/03, 102/09)

Izborni zakon (Sl.glasnik BiH broj 23/01, 7/02, 9/02,20/02,24/06,33/08,37/08)

Zakon o udruženjima i fondacijama (Sl.glasnik BiH broj 32/01, 42/03 i 63/08)

Zakon o zdravstvenoj zaštiti (Sl.novine FBH broj 29/97, 7/02)

Zakon o zdravstvenom osiguranju (Sl.novine FBH broj 30/97,7/02, 70/08)

Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštita porodice s djecom (Sl.novine FBiH broj 36/99,54/04,39/06, 14/09)

Zakon o zdravstvenoj zaštiti (Sl.glasnik RS broj 18/99, 23/99, 58/01, 62/02)

Zakon o zdravstvenom osiguranju (Sl.glasnik RS broj 18/99, 51/01, 70/01, 17/08,1/09)

Zakon o socijalnoj zaštiti (Sl.glasnik RS broj 5/93,15/96, 10/03)

Zakon o zdravstvenoj zaštiti BD BiH(Sl.glasnik BD BiH 2/01, 19/07, 2/08)

Zakon o zdravstvenom osiguranju BD BiH (Sl.glasnik BD BiH broj 1/02,7/02,19/07,2/08,34/08)

Zakon o socijalnoj zaštiti BD BiH (Sl.glasnik BD BiH broj 1/03, 4/04, 19/07)

Zakon o društvu crvenog krsta/križa BiH (Sl.glasnik BiH broj 49/04)

Ustavi: Federacije BiH- Sl.novine FBiH 1/94

Republika Srpska-Sl.glasnik RS broj 3/92,6/92,8/92,15/92 i 19/92

Una-Sana - Sl.list kantona broj 1/95

Posavski kanton -N.novine kantona broj 1/96

Tuzlanski kanton- Sl.novine broj 7/97

Zeničko-dobojski kanton- Sl.novine FBiH broj 7/96

Bosanskopodrinjski kanton- Sl.novine kantona broj 3/97

Srednjobosanski kanton - Sl.novine kantona broj 1/97

Hercegovačko-neretvanski kanton –donesen 23.12.1997

Zapadnohercegovački – N.novine broj 1/97

Kanton Sarajevo -Sl.novine kantona 1/96

Kanton 10 -N.novine broj 3/96

EVALUATION

OF THE NATIONAL ACTION PLAN FOR RESOLVING
ROMA ISSUES IN AREAS OF EMPLOYMENT, HOUSING
AND HEALTH CARE (short version)

V. STRATEGIC DOCUMENTS AND REPORTS ON PROGRESS

5.1. BIH STRATEGY FOR RESOLVING ROMA ISSUES¹ (hereinafter: STRATEGY)

stresses that the Roma, although the largest national minority in both entities, but also the most vulnerable, and that their social position is more difficult and problematic than the position and state of any other national minority state in Bosnia and Herzegovina. **STRATEGY** refers to the major international instruments for the protection of human rights, and compulsory co-operation with non-governmental Roma and non-Roma organizations dealing with some aspects of Roma issues in BiH².

Relevant areas of life as defined in the **STRATEGY** and important for this Evaluation are: **education³, employment, housing, health care, social security, birth register, census, information**, etc.

In the field of **employment** **STRATEGY** states that the Roma are the most unemployed national community in BiH, for the following **reasons**:

- poor response to the calls to public service ads,
- often open discrimination against the Roma,
- negligible number of private businesses that could employ Roma,
- where there is a private business it is mainly company of one person and does not require other employees, or if it does, the Roma themselves are reluctant to employ Roma.

In the area of **housing of Roma**, the **STRATEGY** notes that the problem has been present for many years, and the **reasons** are:

- only partly caused by the nomadic lifestyle of Roma,
- lack of funds for the construction of buildings,
- the existence of illegally constructed buildings on the ground without the built infrastructure,
- because during the war the Roma, as well as other people in Bosnia, left their homes, and when they returned their homes were often destroyed, and the ground usurped or used for other purposes, and because of the existence of mine-contaminated areas around these settlements / buildings.

In the field of **health care** of Roma, the **STRATEGY** indicates a very serious problem, because most of the population has no health care / insurance, therefore envisaged that all the Roma who have no health insurance are issued a health cards for a longer period, which would ensure their primary health care and pharmaceuticals. The **reasons** why the Roma have no health insurance are:

- they are unemployed,
- they are not registered in the Institutes for Employment,
- they do not go to school,
- they do not receive children benefit because they cannot submit the required documents (they are not registered in the birth register, etc.), or in the canton where they live the child benefit is not paid.⁴

1 Adopted by the Council of Ministers of BiH on July 7, 2005, and published in The Official Gazette of BiH, number 67/05.

2 **STRATEGY** suggests the need that BiH authorities at all levels take actions and measures with the aim of radical change and repair of Roma status, according to the principles of positive discrimination (inappropriate term, because discrimination is itself a negative – evaluator's remark)

3 In the field of education, at the time of drafting the Strategy the Action Plan on the Educational Needs of Roma and Other National Minorities in Bosnia and Herzegovina was already adopted (beginning 2004), and at the time of writing evaluations the revised text of the Action Plan was being drafted.

4 (for instance Tuzla or Herzegovina-Neretva Canton)

In the area of **registration of births** and obtaining other identification documents **STRATEGY** notes that this is a very serious and complex problem that requires urgent resolution. The **reasons** why the births were not registered, and which only multiplies the problems are:

- parents themselves often do not have regular documents,
- because of the lack of money for paying delivery in hospitals someone else's documents are used, which further complicates things because the report states that the birth was given by the person who actually did not give birth,
- the number of childbirths occurs outside hospitals.

Census is important and closely connected with the registration of birth, housing, health care, employment, education, etc. The official data⁵ show that there is a difference between official data and data in NGOs⁶.

STRATEGY sees the strength for resolving Roma issues in:

- The Council of Ministers of Bosnia and Herzegovina
- Ministry for Human Rights and Refugees
- Ministry of Civil Affairs and through it relevant bodies on the lower levels
- Relevant entity/cantonal bodies and institutions
- Pension and Disability Fund
- Relevant municipal bodies
- NGOs
- Committee for Roma at the Council of Ministers
- Media

STRATEGY recognizes the BiH authorities at all levels as mechanisms for insurance of **funds**, with the Development Bank of the Council of Europe and other commercial banks, and **deadlines** are the end of 2005 and 2006.

5.1.1. ACTION PLANS FOR RESOLVING ROMA ISSUES IN AREAS OF EMPLOYMENT, HOUSING AND HEALTH CARE, whose adoption preceded the accession to the Decade of Roma⁷, with a duration until the end of the decade, in 2015, set the objectives which should follow the **STRATEGY** and ensure the implementation of international standards regarding the protection of national minorities, already specified in Chapter II. **5.1.2. THE ACTION PLAN ON EDUCATIONAL NEEDS OF ROMA AND OTHER NATIONAL MINORITIES** was adopted in 2004 and since 2009 it has been in the process of revision.

5.2. THE STRATEGY OF INTEGRATION OF BiH IN THE EU⁸

states that the constitutional provisions as "other" in BiH counted Roma as the largest group, which for a long time faced with difficulties and problems of social exclusion. Law on National Minorities, as well as the establishment of the Committee for the Roma at the office of BiH CoM Chair, as well as consultative forum, the body for protection of the rights of Roma, should facilitate political participation and protection of minorities. The European Union, in addition to the rule of law, market economy and parliamentary democracy, sets and **protection of minority rights as one of the three Copenhagen criteria for accession to the European Union**. The entry into force of the Treaty of Amsterdam, from 1999, and the inclusion anti-discrimination provisions in Article 13 broadened the primary EU legislation in the field of protection of minority rights. According to Article 13 of the Treaty, the European Union pledges to take all measures necessary to prevent discrimination based on gender, racial and national origin. EU Directive on equal treatment, regardless of racial or national origin from 2000, is secondary source of Community law by which the EU committed to promoting of equal opportunities for members of different ethnic groups, but also

5 According to the 1991 census in BiH lived 8864 Roma. This data is incomplete because many Roma did not declare in that way, but as members of other nationalities, for which there are more reasons; one is that the Roma were not listed as a separate ethnicity in the census.

6 It is expected that just completed recording of data on Roma before the official census in BiH, provide a useful database for all the organs and institutions whose task is to solve the problems of Roma.

7 Adopted in July 2008

8 Strategy of Integration of BiH in the EU pg. 39/40.

to combat racial discrimination. During the process of accession of the new EU candidate countries⁹, **mechanisms to monitor implementation of the rights of Roma** in the form of annual reports are established. The leading EU institutions pay special attention to issues of racial, ethnic and gender discrimination as well as the protection of women's rights. The future candidates for EU membership, which Bosnia and Herzegovina is, after signing of the Stabilization and Association Agreement (hereinafter: SAA¹⁰), must ensure the full protection from all forms of discrimination, with special attention to the protection of racial, ethnic, religious and gender discrimination.

5.2.1. REPORT ON PROGRESS FOR BiH FOR 2008¹¹ provides an overview of the ability of BiH to implement European standards and harmonize its legislation and policies with the *acquis* in accordance with SAA and priorities of the European Partnership, covered the period from October 1, 2007 to October 2008 and is based on many sources - the reports of BiH institutions, organizations, international and domestic NGOs and the European Parliament. The European Partnership with Bosnia and Herzegovina was updated in February 2008. In the chapter of Human Rights and Protection of Minorities¹² it is concluded that BiH has made limited progress in improving the international legislation on human rights which necessarily requires increased efforts to ensure implementation and protection of human rights. In terms of minorities, it is noted that there are 17 officially recognized minorities and the Roma are the most vulnerable minority, and that in September 2008 BiH joined the **Decade of Roma Inclusion 2005-2015**, and the BiH CoM reached the Decision on the Establishment of the National Coordination Committee on Implementation and Monitoring of the National Action Plan (hereinafter: CC). **It is noted that there is no systematical help to resolve housing issues of the Roma and the implementation of the Action Plans for the education of Roma and other ethnic minorities from 2004 is very weak due to the lack of financial resources and undistributed responsibility for their implementation.** The reason for low participation in the education system is primarily a generally widespread **poverty**. In the 2007/2008 school year allocated funds for the purchase of textbooks for the Roma some cantonal and municipal authorities have failed to share, even though it was announced.

5.2.2. REPORT ON PROGRESS FOR BiH FOR 2009¹³ stresses that there is a legal framework for the protection of minority rights, but their implementation should be improved. BiH has signed the Framework Convention for the Protection of National Minorities of the Council of Europe, but has not ratified the European Charter for Regional or Minority Languages. Implementation of the Law on National Minorities must be improved in particular to ensure access rights to persons belonging to national minorities to education and employment. Constitutional reform is not implemented and minorities are still excluded from the House of Peoples and the Presidency. Amendments to the Election Law from 2008¹⁴ it is possible that minorities have their own list of representatives, but the changes were adopted late, causing more than three-quarters of municipalities¹⁵ have not changed statutes, which would enable the participation of national minorities in local elections on a separate list, and not as a members of political parties. In terms of stereotypes and prejudices about the Roma and other minorities some progress has been made thanks to good practice which is prescribed by the Code of Broadcasting Radio and TV programs¹⁶, although the question of presentation and representation of national minorities in the media still inconsistent.

5.3. REPORT FOR THE UNIVERSAL PERIODICAL OVERVIEW (UPO) of the informal coalition of nongovernmental organizations from September 2009¹⁷ states that BiH has not yet ratified the European Charter for Regional

9 "Resolving the inclusion of Roma requires strong political support at all levels. It is a bridge for the candidate countries for EU accession," Joachim OTT, the European Commission

10 SAA is signed in July 2008

11 Brussels November 5, 2008

12 Report on Progress for BiH in 2008 section 2.2. pages 16. and 20.

13 Brussels October 14, 2009

14 Election Law of BiH (The Official Gazette of BiH 23/01, 7/02, 9/02, 20/02, 24/06, 33/08, 37/08)

15 In 31 municipalities, 18 in FBH, 12 in RS and Brcko District of BiH, there are only 9 independent representatives of national minorities who entered the municipal councils in Zenica, Banovici, Bosanski Novi, Dobojo, Brcko District, Jablanica, Kakanj, Modrica and Prnjavor, (4 representatives of the Roma are from an independent list).

16 Code of Broadcasting Radio and Television Programs (The Official Gazette of BiH number 20/08)

17 The report was submitted to the Office of the High Commissioner for Human Rights as a contribution of 30 NGO as their understanding of human rights in Bosnia and Herzegovina

Minority Languages, and that the Law on Protection of National Minorities is not applicable for two reasons - **lack of necessary by-laws and a lack of political will**. Concerning Roma, they are, although the largest national minority, in a large number victims of ethnic discrimination. Their position is particularly difficult when it comes to employment, economic status and housing. Only 15% of Roma are employed in relation to the pre-war period when the percentage was 50%. A significant number of Roma did not exercise the right to return to pre-war houses and flats, and most of them live in damp homes without sanitation, running water or electricity. A large number of Roma do not have health insurance, while only 15% of Roma children finish the eight-year compulsory education. BiH signed the Declaration on the accession of "Decade of Roma Inclusion 2005-2015" only on September 4, 2008, thus expressing the political will to significantly reduce the discrimination against Roma and to impact the improvement of their socioeconomic status. In this regard, Action Plans are made in the field of employment, housing, health care and education, but are not applied in practice¹⁸.

5.4. MONITORING PROCESS OF THE EUROPEAN INTEGRATION IN BiH¹⁹, states that BiH adopted the strategic plan - the Decade of Roma Inclusion 2005-2015, and the CoM of BiH adopted the Action Plan and ensured 3,000,000 BAM to address the issue of housing, health services and employment of Roma and established CC for monitoring their implementation. Furthermore, it notes limited results in the implementation and in the area of registration of births and education.²⁰

VI. ACHIEVEMENT OF PLANNED IN RESOLVING ROMA ISSUES

In this chapter the most important information for this Evaluation is presented – what has been done in 2009 in relation to the planned? Therefore, this section includes information on the Action Plan, Methodology, operational plans for each area, important decisions for the implementation of activities, exact indicators of the completion, and finally evaluating the functionality of the institutions and bodies to which a significant role in implementation was given by the CoM of BiH.

DECISIONS IMPORTANT FOR THE IMPLEMENTATION OF THE DECADE/ACTION PLANS IN BIH:

- a) Decision on the Establishment of the CC for monitoring the implementation of Action Plans²¹ and Decision on the appointment of the National Coordinator²²
- b) Conclusion of the CoM of BiH that the Ministry for Human Rights and Refugees is entrusted as coordinator of activities in the implementation of Action Plans²³
- c) The Decision of the Council of Ministers on the allocation of budget funds for resolving Roma issues in the areas of employment, housing, health care and program of registration and establishment of a database on Roma²⁴.
- d) The Decision on appointment of members of the working group to monitor implementation of Action Plans for resolving Roma issues in the field of housing, employment and health care for the period from January 2009 - December 2009
- e) The Decision on the establishment and appointment of members of the Council of National Minorities of the FBiH²⁵.

18 Ibid pg. 8-11

19 Report of Foreign Initiative of BiH for the first semi-annual report for 2009

20 Ibid pg. 9

21 The Official Gazette of BiH number 73/08

22 The Official Gazette of BiH number 5/09

23 Notice of Conclusion number 05-07-1930-15/08 from July 7, 2008

24 Published in The Official Gazette of BiH number 55/09

25 The decision is listed, although at the time of this Evaluation there was not yet a representative of the Roma appointed, which is why the FBiH Ministry of Justice reiterated the call for Roma associations, but also Germans, Romanians, Russians, Slovaks and Ukrainians, who also did not choose their representatives

- f) The Decision on the establishment of the Committee for Roma at the Council of Ministers, as a permanent advisory body of the highest executive authority in BiH²⁶

6.1. ACTION PLANS OF BIH FOR RESOLVING ROMA ISSUES IN FIELDS OF HOUSING, EMPLOYMENT AND HEALTH CARE (hereinafter: Action Plans) are based on the non-official data that in BiH live 76 000 Roma citizens²⁷.

Already in the title of the Action Plans²⁸ indicate the areas that they address - employment, housing and health care of Roma. Action plans include, unavoidably related to previous areas, – registration in birth registers, that is ensuring the identification documents and education. Within all these listed areas the segment of education of the Roma population and the overall public is provided. Thus, for example, education in the segment of health care is focused on information on preventive measures in the field of health, the importance of the emancipation of Roma national minority in BiH in terms of protecting the rights of women and girls leaving the tradition of early marriage, high early childbirths and abortion etc., in the area of housing attitude towards environmental protection and culture of living in accordance with certain standards of living, while education of public is aimed at breaking the prejudices and stereotypes about the Roma through the information that the state implements programs with the goal of full social integration of Roma and that the ghettoization and stigmatization of Roma is intolerable in a democratic society.

To achieve the objectives there are determined **measures, expected results, indicators, relevant institutions²⁹, subjects of monitoring, timetable of implementation of activities³⁰, funding** and for some items **resources** for their achievement³¹.

6.1.1.METHODOLOGY AND PLAN OF THE REALIZATION OF RESOURCES INTENDED FOR IMPLEMENTATION OF THE ACTION PLAN FOR RESOLVING ROMA ISSUES IN THE FIELD OF HOUSING, EMPLOYMENT AND HEALTH CARE, REGISTRATION AND ESTABLISHMENT OF THE DATABASE ON ROMA (hereinafter: Methodology)³² is a document created with the aim to facilitate the realization of all activities provided by the Action Plans, for which reason it was supplemented by the segment “registration and the establishment of a database” which the Action Plan does not contain. The methodology consists of:

- 1- The Decision and allocation of budget funds for resolving Roma issues, including the implementation of program of registration and establishment of a database on Roma in Bosnia and Herzegovina,
- 2- In the field of housing Memorandum of Understanding between MoHRR on one hand and the Ministry of Physical Planning FBiH on the other hand, the criteria for the use of funds, the way of publishing public calls and forms for project proposals, the Decision on the appointment of the Commission for Project Selection and the Decision on the choice of project priorities in 2009.
- 3- In the field of employment Memorandum of Understanding between MoHRR, on one hand, and the Federal Institute for Employment, the Institute for Employment of RS and the Institute for Employment of the BD BiH, on the other hand, and the Decision on allocation of funds for the employment to the institutes.
- 4- In the field of health care Memorandum of Understanding between MoHRR on one hand and the Institute of Public Health of the FBH, the Institute for the Protection of Health of RS and the Department of Health BD BiH on the other side; and the Decision on the allocation and distribution of resources between institutions in the field of healthcare.

26 Officially started with the activities in the mid-2002, the current composition was elected in December 2007

27 At the time of drafting Action Plans the data of the Roma NGO sector on the number of Roma in BiH were accepted, but the records of Roma is planned and it would give accurate information about their number.

28 Action plans include addressing domestic Roma, and not Roma who came to BiH during or immediately after the war and who are/are not in the process of resolving their status, but live in BiH without their status resolved.

29 In some activities the relevant institutions and subjects for monitoring are the same, which objectively may question their objectivity in the assessment of the achieved, while the really competent state authority is unjustly given a marginal role in the implementation, the question of the institutional framework will be addressed in the concluding discussions of Evaluation.

30 All the activities start immediately after the adoption of Action Plans, but they will last until they are finished, depending on the activity

31 The amounts are not definitely determined for all the items, but are referred to regular funds of the relevant institutions or special budgets of governments at all levels

32 The document was prepared in cooperation with Members of CC, MoHRR employees, and representatives of the Roma Association, and financially helped by BOSPO, Tuzla, and SIDA of the Kingdom of Sweden

- 5- For the registration of Roma and the way of establishing a database the Decision on the content and manner of implementation of registration and ways of establishing database; registration forms (0, 1a, 1b, 1c, 2) as well as the Instruction for filling in forms, the allocation of financial resources and schematic representation of the organization of teams for registration.

6.1.2. NATIONAL COORDINATION COMMITTEE ON IMPLEMENTATION AND MONITORING OF THE NATIONAL ACTION PLAN

The CC is an ad hoc body established by the Decision of BiH CoM on July 3, 2008 and it is solely related to the implementation of Action Plans. The Decision determined the tasks, composition (total 19 members), who is responsible for appointing the members, their term of office, and that **professional and administrative support to the CC will be provided by the MoHRR**³³. Remuneration for the work in the CC is left to be solved by a special act in accordance with the Decision on the manner of establishment of professional committees and other bodies and determining the criteria for monetary compensation to persons engaged in commissions and other working bodies³⁴. The above Decision determines a way of calculating the work in commissions for which monetary compensation can be suspended by the Council of Ministers, after considering the quarterly report on their work.³⁵

The most important tasks of this ad hoc formed body are:

- to systematically **monitor and coordinate implementation** of action plans
- to make operational plans for their implementation,
- to propose measures to improve implementation of the program,
- to prepare reports related to their implementation,
- suggesting changes, amendments and adjustments of these programs,
- to initiate actions to secure funds in budgets and monitor expenditure,
- to establish if expert groups are necessary for the implementation of activities,
- to coordinate the work of the entity, cantonal and municipal bodies and other institutions,
- to prepare annual / quarterly report on its work and submit it to the CoM of BiH,
- to adopt the Rules of Procedure.

The CC issued the Rules of Procedure, which took over the provisions on the jurisdiction and composition from the Decision on its establishment, and determined the rights and duties of members and the role of the **Chairman** of the the CC relating to the conduct of sessions³⁶. The CC has held a total of 8 sessions, three in 2008 and five in 2009, which, except the majority of the members of the CC (mostly missing / present were the same members) were attended by the representatives of the European Commission, BOSPO, UNHCR, BOSPO, WORLD VISION, OSCE, and representatives of the MoHRR and RIC.

The most important conclusions³⁷ of the CC are:

- the adoption of operational plans for all areas of the Action Plans and the establishment of three working groups in the areas (with 5 members - 4 from the members of the CC and 1 from the MoHRR)
- the initiation of the revision of the Action Plan for Roma Education
- members-representatives of the Ministry of Finance of FBiH and RS have been given a task to prepare information on the funds planned in the budget, and to obtain information on donor funds from the World Vision (hereinafter WV) and the European Commission (hereinafter the EC)
- to request funds in the budget for 2009 from the local communities
- to ask Ministry of Finance and Treasury to appoint representatives in the CC
- to send a call to all the international organizations to coordinate the planned activities for the Roma population with the MoHRR and the CC
- to provide operational plans for 2009 to all members of the CC for any amendments;

33 Decision on the Establishment of the Coordination Body for monitoring the Action Plan, Articles 2 and 9.

34 Published in The Official Gazette of BiH number 81/07

35 Ibid Article 5

36 Article 7 of the Rules of Procedure

37 According to records from the archive of the CC and MoHRR

- that each sector in the relevant ministries on the entity level, provides information on Action Plans to the municipal heads of appropriate sector
- to prepare a review of the activities on the basis of donor funds
- to organize a regional conference to share experiences with countries in the region and present activities of BiH.
- to send a request to the Minister for Human Rights and Refugees for establishment of Department for the **Decade**
- to send a request to mayors of municipalities where Roma population lives for allocating funds for activities under Action Plans with delivery of brochures with the content of Action Plans;
- to create a survey questionnaire to collect data for the database;
- to arrange a meeting with the representatives of international organizations and embassies with the aim to inform them on the activities for implementation of Action Plans; to request from the OSCE and the Council for Roma FBiH information on research related to Roma population and to deliver it to the MoHRR
- the planned funding of 3,000,000 BAM, should be spent: for housing 2,070,000.00 BAM, for employment 780,000.00 BAM health 150,000.00 BAM and from that sum 300,000.00 BAM should be redirected to the costs of registration of Roma; the funds should be spent transparently, according to the principle of equal expenditure of funds on the whole territory of BiH,
- the amount of 135,000 BAM for the health should be divided as follows – to the Federation 62.66%, to the RS 31.33 and to the BD BiH 6% and that the way of spending of funds should be defined after consultation with health institutions through members of CC from relevant ministries of health.
- to ask the Minister for Human Rights and Refugees to directly address the budgetary institutions at all levels regarding their budget planning funds for the implementation of the Action Plans;
- that NCO³⁸ sends a request to the Ministry of Finance and Treasury of BiH and the Committee for Roma to determine their representatives in the CC
- to request from the BiH CoM that NCO has the power to take over duties on behalf of the state;
- that the MoHRR assists in organizing the meeting of the Roma Network; as well as to submit a report form which will be made by the CC; that the heads of working groups and the MoHRR make reports on their activities, which will all be consolidated into the final report and that will be adopted by September 15, 2009
- to improve the cooperation of the Committee for Roma and the CC, in order to avoid the parallelism of their work.
- that the funds intended for Action Plans cannot be used for the CC.

The CC has developed a working material of **The Report on the Work of the CC for the period November 2008-October 2009**³⁹, which was discussed at a meeting held on September 15, 2009, but was not forwarded as the final to the CoM BiH.

6.1.2.1. IMPLIED NATIONAL INSTITUTIONAL MECHANISM AND THE ASSESSMENT OF THE FUNCTIONING OF THE ENGAGED INSTITUTIONAL MECHANISM IN THE IMPLEMENTATION OF ACTION PLANS

The Law on Ministries and Other Administrative Bodies of BiH⁴⁰ establishes that:

The Ministry of Civil Affairs has jurisdiction over matters of citizenship, registration and records of citizens, protection of personal data, health and social care, education, work and employment⁴¹. Within this Ministry there

38 In the meantime, appointed by the Chairman of BiH CoM

39 With the label working material, the draft was given for an insight for the needs of evaluation

40 The Law on Ministries and Other Administrative Bodies of BiH (The Official Gazette of BiH number: 5/03,42/03,26/04, 42/04,45/06,88/07, 35 /09,59/09, 103/09)

41 Ibid Article 15

are the following organizational units: Department for citizenship and travel documents⁴², Department of Health⁴³, Department of Labor and Employment, social security and pensions (and within it the Department of Labor and Employment)⁴⁴, and the minister is a member of the Conference of the Ministers of Health⁴⁵, and in its composition there is an administrative organization the Agency for identification documents, records and data exchange⁴⁶.

Furthermore, **the Agency for Labor and Employment**⁴⁷ is an independent administrative organization, within institutions of Bosnia and Herzegovina and its jurisdiction is prescribed by law⁴⁸ that beside obligations in the field of employment **cooperates with the relevant Entity Institutes for Employment and the Institute for Employment of BD BiH.**

The Ministry of Human Rights and Refugees is responsible in particular for the implementation of international conventions and other documents in fields of human rights and fundamental freedoms; the promotion and protection of personal and collective human rights and freedoms; coordination and preparation of reports to the competent national and international institutions and organizations on the implementation of obligations under the international conventions and documents; cooperation with national minorities and their associations; cooperation with the Society of the Red Cross; cooperation with the NGO sector on issues from the jurisdiction of the Ministry.

In the implemented activities the Ministry of Civil Affairs was not included as prescribed by the Law, and the MoHRR was simultaneously given the role of professional and administrative body and the coordinator of activities.

Considering the presented, here we present the results of the SWOT analysis, which provides the assessment of the functioning of the institutional framework which was determined by the Decision and Conclusion of the BiH CoM and that is: the CC, MoHRR and NCO. Members of the CC and NCO individually, and common workers of the MoHRR participated in the analysis. All their answers are summarized in groups as follows.

42 The sector is performing administrative and other expert tasks related to admission to citizenship of Bosnia and Herzegovina, the renunciation of citizenship of Bosnia and Herzegovina, the subsequent registration in the birth register...

43 The Department of Health carries out the following tasks: preparing and carrying out regulations, duties and tasks within the competence of Bosnia and Herzegovina with regard to establishing the basic principles of coordination activities, coordination of plans of Entity authorities and defining a strategy at the international level in health care, and especially in terms of strategies for the health sector in BiH, in cooperation with entities and Brcko District of BiH; the planning of the business policy, its monitoring and coordination; identifying frame network of health care in Bosnia and planning capacity, establishing a framework of standards that will cover health care system in BiH, including the establishment of the basic package of benefits and establishment of a system of universal health insurance coverage in Bosnia and Herzegovina; making of a medium-term spending plan for the health sector at the level of BiH, participation in planning, coordination and monitoring the allocation of funds to the priority sectors (prevention / promotion, primary health care, secondary and tertiary health care) in BiH; to develop a strategy of human resources management for health sector in BiH; inter-sectoral coordination and participation in setting the framework of standards for the required knowledge and qualifications, as well as the curricula for the education of medical workers; monitoring the work of the health sector in BiH; monitoring of the institutions and organizations in the health sector at the state level;

44 In the Department of Labor, Employment, Social Security and Pensions the following tasks are performed: preparing and carrying out regulations, duties and tasks within the competence of Bosnia and Herzegovina with regard to establishing the basic principles of coordination of activities, coordination of plans of Entity authorities and defining strategies at the international level in the areas of labor, employment, social protection..... coordinates activities of entity bodies in the making of the report on the implementation of international agreements on social insurance, coordinates activities with the competent entity bodies in order to fulfill international obligations.

45 The ministers know the best which projects and funds for health in BiH are adopted (e.g. projects on HIV / AIDS and the Solidarity Fund of FBiH for whose use the criterion was adopted - The Official Gazette of FBH 22/08) whose transparent review would give the possibility of higher quality problem solving in the health care of Roma and other citizens. The conclusion of the Conference is that the effort for further strengthening cooperation between the Ministry of Civil Affairs and entity ministries, and the Department of Health District of Brcko should be made, and to pay special attention to the needs of poor and potentially vulnerable groups. See the website www.mcp.gov.ba/vijesti/?id=649

46 The Agency cooperates with the competent authorities in BiH which are the original authorities, and other bodies who use Agency's services - Article 3 Paragraph 2 of the Law on Agency for Identification Documents, Records and Data Exchange of BiH (The Official Gazette BiH, No. 56 / 08.)

47 The Law on the Employment Agency of Bosnia and Herzegovina (The Official Gazette BiH No. 21/03, 43/09)

48 Ibid Article 6. The Agency coordinates the activities in domestic and international projects in the field of employment that are of interest for BiH and cooperates with Entity Institutes and BD BiH; monitors, analyzes and explores the economic, social and other trends, data on employment and unemployment, and their mutual influence in cooperation with Entity Institutes and BD BH proposes the necessary measures and activities to promote employment; performs the necessary analysis and reports from the field of employment, making drafts, proposals and working materials which BiH authorities adopt at the request of the BiH CoM and competent ministry of BiH; proposes to the CoM BiH long-term, medium term and annual plans on Guidelines on the labor market policies and active measures of employment in BiH with entity ministries and BD BiH. Issues regarding the control of the implementation of agreements on employment would be specified particularly, in order to exclude abuse by employers, and ensure free counseling on self-employment to new legal persons.

The strengths of the CC

- established by the Decision of BiH CoM
- Decision of the BiH CoM determined its structure and jurisdiction⁴⁹
- had a significant role in making the Action / operational plans, which is why members are familiarized with the problem
- included representatives of the relevant ministries / experts / professionals which is the assumption of authority of their positions
- in the instruments and measures which are at disposal of the institutions / bodies from which members are delegated
- the end-user – Roma are included, because it is “nothing for Roma without Roma”, which particularly favors raising the awareness of the joint efforts for inclusion in the system
- the representatives of OSCE, UNHCR, the EC in BiH, WV, and BOSPO regularly respond to the invitations for meetings, which shows a willingness to help in solving the problems of Roma, depending on their planned tasks

The weaknesses of the CC

- there is no clearly defined role - whether the CC is the coordinator of the activities, implementer, the subject of monitoring or it should just ensure the donor funds to implement those activities (additional funds provided only in the FBiH Ministry of Physical Planning, and no other budget)
- too many members – 19 members
- there are no ensured funds in advance for its work
- it is about social programs and the meetings should not have been held at expensive places (Jahorina in winter and Neum in summer), because the meetings are paid from donations
- not all the members of the CC actively participated in discussions and activities of their institutions which should be conducted in accordance with Action Plans, some members were often missing, and had no official replacement
- some members were only statisticians, because the ministries from which they were delegated had no active role in implementing the plans, and some members were regularly missing, because their superiors in the institutions from which they were delegated⁵⁰ did not give them permission to travel, e.g. Ministry of Health and Social Protection of RS
- parallelism in the activities of the CfR
- lack of full cooperation with the MoHRR, particularly in implementing decisions of the CC, which is considered to be an obstacle for the implementation of Action Plans

The opportunities of the CC

- its involvement, is the evidence that the activities are of importance for the country and that the highest authorities are behind these orders
- if it is divided into smaller forms – according to the areas of Action Plans – it can be more effective
- if it is professionalized in the sense that representatives of the institutions are of the undoubted professional authority
- if educated, ambitious and community involved Roma representatives participate in it.

The threats to the CC

- if it is not reorganized and if members do not have the real authority of the institutions from which they are delegated, it will not be sufficiently effective in the coming period,
- if it does not have the means and conditions for normal work, its role will be just formal
- the bodies from which the representatives are delegated have not seriously understood the Decade, or its obligation to achieve the set goals, for which reason the members of the CC themselves will request to be resolved

⁴⁹ and the manner of its funding, which is not implemented, but they used funds from donations-observation of the evaluator

⁵⁰ The institutions have appointed their representatives in the CC, which was published in The Official Gazettes

- that the representatives of the Roma will withdraw from the membership unless the MoHRR does not implement decisions of the CC
- that the representatives of some entity ministries will withdraw, because they believe that their role is not sufficiently defined as well as the role of the ministry from which they are delegated

The strength of the NCO

- appointed by the Decision of the Chairman of the BiH CoM
- from the fact of appointment by the highest position of authority the following **should** come out: obligation to regularly inform the highest authority on the activities and thus initiate their involvement in resolving important issues, especially the full involvement of the state, entity / cantonal / local authorities and ensuring of the funds for the implementation of the activities
- each state of the Decade has established this important position of national or state coordinator with the authority and powers of the highest state authorities
- the obligation to coordinate activities, to cooperate with all actors from the government and NGOs involved in the implementation of activities, and presence at the sessions of the Decade, in one word, a complete overview of all scheduled and (not) implemented activities, as well as any potential problems in their implementation,
- involvement even in the preparatory stage to join the Decade of Roma and good cooperation with Roma population

The weaknesses of the NCO

- there are no working conditions - the space and logistics for daily work
- although appointed by the decision of the Chairman of BiH CoM, the NCO did not receive actual authority to be able to independently decide, act on behalf of the government, take responsibilities, nor directly require the execution of activities, etc.
- there is no proper co-operation with staff of the MoHRR
- not employed in a state body

The opportunities of the NCO

- the appointment and the confidence by the highest authority in the country
- a great working experience and good knowledge of the problem
- good cooperation and authority in the Roma population

The threats to the NCO

- that it would not have a working space
- that it will not have the real influence which that position should carry
- that it will not have the good cooperation with the MoHRR

The strengths of the MoHRR

- initiated and led activities in the development of Action Plans, it was the proponent of accession to the Decade
- by the conclusion of the BiH CoM specific role of the coordinator of activities was determined
- by the Decision of the BiH CoM on the allocation of the budgetary funds for resolving Roma issues, it is obliged to implement their spending through the criteria and memorandums of understanding concluded with the employment institutes and institutes for health protection of both entities and BD BiH and the FBiH Ministry of Physical Planning
- the State body whose mandate is related to the protection of human rights, especially minority rights, and in such a role it is familiar with all the international standards for their protection, as well as with concluding deliberations of the UN Committee's on the state reports
- professionals work in it
- they have the possibility to organize expert teams for solving of certain issues, including professional supervision over realization of specific activities, e.g. housing

The weaknesses of the MoHRR

- in addition to their daily work professionals are further burdened by the work on the implementation of plans, not only for administering the CC, but also the essential implementation of activities
- does not implement the decisions of the CC
- does not cooperate in the needed amount with the NCO

The opportunities of the MoHRR

- in 2009, the professional analyzed their own capacities for work in this area
- familiar with all the aspects related to the solving problems of Roma population
- work on the program of creating a unique database on the state and real needs of the Roma population, which will help to plan future activities more objectively
- they plan the reorganization of the Sector for Human Rights and the separation of activities related to religious communities of national minorities (which is now included in one task), which would, they consider, further increase the quality of the activities of the MoHRR

The threats to the MoHRR

- that only the MoHRR will carry the burden of implementation of Action Plans, although it is clear that other state agencies / institutions have a direct mandate to carry out numerous activities,
- that the other competent state / entity and other organs will not engage enough in the implementation of plans, especially in providing financial resources
- that the representatives of Roma organizations will not promptly appoint their representatives to the bodies for the implementation of plans
- that the best Roma representatives will not be engaged (educated and with moral quality fully committed to concrete actions, that themselves respect the laws of the country especially in terms of marriage and protection of children) for which reason the full participation of Roma communities in the implementation of Action Plans will not be possible.

The established institutional mechanism for the implementation of activities and the unclearly set role of coordination, led to absence of necessary and expected cooperation. This inevitably reflected in the reduction of forces for acting and even threats of withdrawal from membership, which was confirmed by the SWOT analysis.

6.2. ENSURANCE OF THE RIGHTS OF ROMA INCLUDED IN ACTION PLANS

6.2.1. HEALTH PROTECTION IN ROMA COMMUNITIES

The issue of health protection of Roma, especially children, has been opened by a number of organizations, who reported on that issue to BiH and international institutions.⁵¹ Therefore, in drafting the Action Plans, the issue of health care necessarily and comprehensively was set / question of the right to primary care, special programs, education etc/. In this sense, the following was determined:

-OBJECTIVES-

There are **three objectives**: **1.** to provide the right to health protection of members of Roma national minority; **2.** to raise awareness in the field of health protection and **3.** to provide and implement preventive measures aimed at improving the health status of members of Roma minority.

⁵¹ European Roma Rights Center in Budapest, the UNDP “Regional report on the development of the human community,” UN-HCR’s report, “They see us, but they do not see us”. All have common reporting observations that: the Roma are extremely poor which already puts them in a health-risk group; the children are malnourished, which leaves the consequences for their health and ability to learn and still leaves them in a vicious circle of poverty and on the margins of society; due to same reason, combined with the cultural template children are born at an early age of their mothers / children, and that the childbirths and abortions are numerous; that they are often without identity documents, which prevents them in a formal address for help; that government services are often ruled by prejudice and negative stereotype about them, which is generally why they do not report to any public services.

-FINANCES-

Funding intended to address problems of health protection of the Roma in 2009 allocated from the state budget amounted to 135,000.00 BAM, from that amount 84.500,00 BAM for the FBiH, 42.300,00 BAM for the RS, and 8200.00 BAM for the BD BH.

-INSTITUTIONAL FRAMEWORK-

Provided **competent institutions** for the implementation are: THE COUNCIL OF MINISTERS, THE GOVERNMENTS ON THE ENTITY LEVEL AND BD BiH, THE MINISTRY OF LOCAL ADMINISTRATION AND GOVERNMENT AND/OR SERVICES WITHIN THE MINISTRIES OF JUSTICE OF THE ENTITIES, REGISTRAR'S OFFICES, MATERNITIES, THE MINISTRY OF CIVIL AFFAIRS – SECTOR FOR HEALTH, MINISTRIES OF HEALTH AT ALL LEVELS, MINISTRIES OF EDUCATION AT ALL LEVELS, INSTITUTE FOR HEALTH PROTECTION, HEALTH ORGANIZATIONS, INSTITUTES AND AGENCIES FOR STATISTICS, THE AGENCY FOR GENDER EQUALITY AND OTHER AGENCIES, RED CROSS BIH, PARLIAMENTS AT ALL LEVELS, DONORS, ASSOCIATION OF ROMA OF RS, THE COUNCIL OF ROMA OF FBiH, RESORCE CENTERS, ROMA NGOS.

Such a wide range of relevant institutions, without a clearly defined single carrier of a particular activity, objectively creates doubt about the fact which state-level institution is the most competent to carry out these activities, which institution must be the holder of work and who are its partners. Determination of one carrier whose activities can be naturally networked with partners, whose activity correlates to that of carriers, cannot be a hindrance to establishing a network of vertically and horizontally connected authorities / organizations in the area of governmental and NGO sector.

Operational Plan for the period January-December 2009 narrowed the circle of the relevant institutions in relation to the one set by Action Plans, and included the CC, but still listed a number of institutions responsible for implementation and monitoring. Thus, institutions expected to participate in implementing are: the Ministry of Health and Social Welfare of RS, FBiH Ministry of Health, Institute for Health Protection RS, Public Health Institute of FBiH, the Health Department BD BiH, Ministry for Human Rights and Refugees, the media. MCA is not included in this narrow circle.⁵²

6.2.1.1. Realization of the planned in the area of health care

- The Analysis of the regulations in the field of registration of birth was made, with recommendations for change of regulations, and in accordance with the recommendations of the Analysis, the initiative was launched to change the regulations in the area of registration in birth register. Regulations will change in the procedures of the entities.
- The Decision on the basic package of health care⁵³ was made, which determines the minimum rights of compulsory health insurance. The Decision includes uninsured persons in the Federation of BiH, which could be persons under 18 years of age (pupils and students in regular education up to 26 years of age) and older than 18 years in particularly listed cases - from emergency medical services in the state of endangerment of life, treatment of heavy infectious diseases, health care during pregnancy and childbirth complications after a period of 6 months, cases of chronic diseases, etc.⁵⁴, and according to the Decision it can cover the Roma without health insurance. The application of this Decision is in the opinion of the evaluators quite uncertain, as it is directly dependent on the allocation of funds in the budgets of cantons and municipalities, and since the adoption of instructions on the conditions and manner of exercising the rights of uninsured persons to health care.⁵⁵
- The Public Health Institute of FBiH in the program of health care of the Roma, conducted a pilot study in the Herzegovina-Neretva Canton in the LC Kralupi and recorded the number of children required to be vaccinated, and determined their status of vaccination. The same was done with children whose families

52 See Chapter 6.1.2.1. relating to the institutional framework

53 The Decision was published in The Official Gazette BiH No. 21/09

54 Point XI of the Decision

55 The conclusion comes out of the provision of the Point XVIII of the Decision

are not constantly living in the LC, but occasionally reside in the LC, however, that population must be given special attention because of the mobility.

- The conducted registration of the Roma provides data on health unsecured people from the Roma population, which is the basis for the establishment of data that do not exist in the Federal Institute of Public Health, or in another institution (health centers, the Agency for Statistics of BiH, etc.)
- Both Ministries of Health point it out to be considered unethical that health care workers have a prejudice against the Roma, because they are the professionals under the Hippocrates's oath, and they consider that the planned activity - survey of attitudes of medical workers about their relations towards Roma population is unnecessary and / or already conducted⁵⁶.
- In the Ministry of Health and Social Welfare of RS, they consider that the activity related to the implementation of preventive health care programs by thematic areas has already been completed (from the reproductive health to programs for health improvement) because everything is already done in the framework of Global Fund activities⁵⁷, thus making this activity unnecessary for planning. However, the Institute for Health Protection RS has alone conducted a survey regarding the knowledge, attitudes and behavior of the Roma population about tuberculosis and other infectious diseases, which they consider to be the basis for the implementation of prevention programs, regardless of programs implemented by the Global Fund.⁵⁸
- Immunization of children in the RS is regularly carried out for all children, and children's records are not conducted in accordance with the national structure, which is why the Ministry of Health and Social Welfare believe that Roma children are included in the immunization. The reserve is expressed only in so far as it is the obligation of parents to bring children to immunization, and it is possible that some negligent parents fail to do so, which they consider to be the responsibility of the system. Unlike the Ministry, the Institute for Health Protection in the RS, during regular campaign the European Week of Immunization, conducted a campaign immunization of the Roma population, for which they have records. Moreover, in 2009, with health centers there was a coordinated activity on the enhanced records and registration of the Roma population directly in settlements, estimating the health status of population aged 0-15 years, records of vaccination state in order to introduce the mandatory immunization in the calendar, immunization campaigns, particularly for the risk population, in accordance with the assessment of health conditions, and records of illnesses and other conditions of the Roma population. The goal is to introduce the records, for monitoring and implementation of preventive health measures for the Roma population. With the same goal, the Institute for Health Protection RS organized working meetings with the representatives of health centers in 9 cities, to increase the immunization of Roma, all for the purpose of permanent monitoring of immunization of the Roma population.
- In the BD BiH they started the immunization of children from the Roma population in the settlement Prutače, the largest Roma community.⁵⁹
- In terms of alignment of legislation, so the Roma population is included in the system of health care and insurance in the Ministry of Health and Social Welfare and the Institute for Health Protection RS, they consider the activity already carried out in 2001, when there was given an opportunity to all persons reported to the Institute of Employment and their family members to have a health insurance⁶⁰.
- Furthermore, in the Rule of Procedures of the Health Insurance Fund, the recommendation of the Ombudsman of the Republic of Serbian is incorporated, by which all children under 15 years of age, regardless of the insured status of their parents / guardians are entitled to free health insurance.

56 The dispute was recorded by the WV study, about which the report is available to interested parties. It would be wise to publish it in the media-observation of the evaluator

57 Global Fund through the UNDP as a recipient of funds and project implementers WV conducted activities related to the prevention of HIV / AIDS, reproductive health and sexually transmitted diseases within Roma communities. The activity included education of field coordinators for the Roma communities, distribution of promotional materials in the Romani language on prevention, and the work on the list of unvaccinated Roma children. All these activities took place in 2008, and documentation is in the Roma NGO "Better Future" from Tuzla, which was a partner of WV in the project implementation

58 These and many other differences in attitudes of professionals could be overcome by an active role of MCA

59 The evaluator was notified about this in written by the member of the CC from the BD BiH, the written report of the chief of Department of BD BiH was not delivered to the Ministry

60 Article 10 paragraph 7 of the Law on Health Insurance of RS

- The activities of conducting informational campaigns related to health care, in the Ministry of Health and Social Welfare of RS are considered to be continuously carried out for a long time through leaflets about how to use health care services⁶¹.
- Conducting media campaigns in the field of health care and other areas is treated in part of the Evaluation under the title **Information and the role of the media**.
- The activity related to the establishment of a database is referred to the extent in which the information presented during the evaluation were available because the proceedings of registration of Roma in Bosnia and Herzegovina ended in mid-January 2010 and data presented in the brief information now available are given in the section entitled **Process of registration of the Roma and the establishment of a database**.

In 2009, certain activities planned immediately after the adoption of Action Plans were not conducted. **The following is noted:**

- A working group for drafting the analysis of the legislation in the field of health care and insurance for the entire BiH was not established.
- The methodological guidelines and programs to implement the Decision on the basic package of health care were not made, and the competent cantonal authorities have not harmonized their legislature with the above Decision⁶².
- In the RS, leaflets about how to use health protection are not translated into Romani language.
- The activities to establish a Fund for scholarships for education of the Roma for medical staff did not start.
- Education of the Roma educators has not started yet⁶³.

Institutes suggest that in the short term the following should be done:

- that the Federal Office of Public Health implements the field campaign on the need for vaccination, to create "Files of persons who should be vaccinated" in health care facilities, all within three months⁶⁴, and to define the mobile teams consisting of doctors, nurses, representatives of the Roma population as helpers and drivers, which would be conducted through the campaign, "Open day of vaccination"
- that the Federal Office of Public Health plans to prepare promotional and educational materials for focus groups-parents of young children and pregnant women.
- The RS Institute for Health Protection RS will, on the basis of the conducted activities and measures in 200, propose concrete measures for increasing the coverage of the Roma population with immunization and specific promotional programs to improve the health care of the Roma.

6.2.2. THE FIELD OF EMPLOYMENT OF THE ROMA

In an effort to eliminate the problems of unemployment of the Roma, some of which may be explained by the apparent discrimination in the labor market, but also as the result of long and limited access to education⁶⁵ due to the poverty of this population⁶⁶, the Action Plan has set the specific targets in this area.

-OBJECTIVES-

The five objectives in the field of resolving employment issues are: **1.** defining-updating the database; **2.** creation of incentive programs; **3.** amendments to the legislation and its implementation; **4.** education, retraining and re-qualification of the Roma; **5.** raising awareness and informing.

61 Not on the Romani language

62 Paragraphs XVI and XVII of the Decision.

63 However, the educators were educated within the Global Fund, and under certain conditions they can be mobilized

64 In the proposal they did not specify from when the period starts, it can be supposed that it starts from the period of reporting, i.e. January 2010

65 From the "Regional Report of the UNDP on the development of the human community"

66 From many years of work on cases of protection of the rights of children, the evaluator is aware that some Roma children do not attend school because they are hungry, because they have no clothes and shoes, because they have no personal identification number in birth certificate, because the problem is related to parental documents making them unreasonably refused by the school to be involved in the education system, because other children despise them, because their parents / guardians make them work and do not see the school as a daily obligation.

-FINANCES-

In terms of funding for the employment of Roma, the Decision of BiH CoM decided on their allocation, and it estimates 702,000.00 BAM, of which 440,000.00 BAM in FBiH, 220,000.00BAM in the RS, and 42,000.00 BAM in BD BiH.

The sums for self-employment and employment by employers are not the same in the FBiH, RS and BD BiH and are determined by the assessment of the entity institutes and the Institute of BD BiH.

-INSTITUTIONAL FRAMEWORK-

Provided competent institutions for the implementation are: THE COUNCIL OF MINISTERS, THE GOVERNMENTS ON THE ENTITY LEVEL AND BD BiH, THE AGENCY FOR WORK AND EMPLOYMENT OF BiH, THE INSTITUTE FOR EMPLOYMENT FBiH, THE INSTITUTE FOR EMPLOYMENT RS, THE INSTITUTE FOR EMPLOYMENT BD BiH, MUNICIPAL INSTITUTES FOR EMPLOYMENT, LOCAL AND REGIONLA AGENCIES FOR ENTERPREUNERSHIP, RELEVANT INSPECTIONS, AGENCY AND INSTITUTES FOR STATISTICS IN BiH⁶⁷, CIPS-MCA, LEGISLATIVE AUTHORITIES AT ALL LEVELS, ASSOCIATIONS OF THE ROMA IN BiH, ASSOCIATION OF ROMA OF RS, COUNCIL OF ROMA FBiH, RESOURCE CENTERS, MAYORS IN MUNICIPALITIES, MEDIA, RAC.

The statements on a wide range of relevant institutions set out in the previous chapter that refers to the area of health care can unfortunately be applied to the field of housing. Action Plan in this area also does not define the carrier responsible for a particular activity, or does not define a state organ, which is in accordance with its mandate the most competent to lead and be responsible for the implemented.

According to the Operational Plan for the implementation of activities in 2009 the following institutions should directly participate: Institute for Employment FBiH, Institute for Employment RS, Institute for Employment BD BiH, RIC, in collaboration with NGOs, trained representatives of Roma NGOs.

6.2.2.1. Realization of the planned in the field of employment

- THE INSTITUTE FOR EMPLOYMENT OF FBiH⁶⁸ in accordance with the signed Memorandum on August 17, 2009 issued a public invitation for participation of the Roma in the program of employment and self-employment in a daily newspaper⁶⁹. The Decision on approval of funds for employment of 64 Roma, out of which 33 for self-employment and 31 for employment with the employer are approved, while the remaining funds will be allocated after the procedure of a second public invitation, issued on November 6, 2009, is completed. In the report on evaluation of submitted requests for the program of employment and self-employment, submitted by the Commission for selection, evaluation and assessment of claims submitted, which included one representative of the Roma population, for the time being the partial result of public calls is shown analytically. The review was given according to the cantons, activities in which Roma are involved, and allocation of funds.
- THE INSTITUTE FOR EMPLOYMENT OF RS⁷⁰ In the records there are 309 unemployed members of the Roma population (3 people have completed secondary school and 276 with no qualifications). In accordance with the commitments, the Institute published a public call for employment⁷¹, under which not all available funds for employment of Roma were distributed, and other public invitation was published on October 7, 2009, which will be open until all the funds are distributed. The procedure is conducted in accordance with the Regulations on the use of funds of the Institute for Employment RS. In the Commission for review and processing of the program, in addition to three employees of the Institute, there was one representative from the Roma population. According to the submitted report, employment of 71 employees were approved, of which two persons have already received funds for self-employment, and 9 persons are employed by employers, while others need to end the procedures for concluding an employment contract.

67 Agency for Statistics of BiH and Institutes for Statistics do not record the data on the unemployed Roma, because the evidence is not recorded according to the ethnic or national affiliation, but a significant contribution of the AGENCY is in the development of survey questionnaires for the recording of Roma.

68 <http://www.fzzz.ba/>

69 *Published in Oslobođenje, Dnevni avaz, Dnevni list and San, and on the website of the Institute*

70 <http://www.zzrs.org/>

71 <http://www.zzrs.org/pozivi/PROMI09Pon/index.asp>

- THE INSTITUTE FOR EMPLOYMENT OF BD BiH⁷² repeatedly failed to submit the required Report, but verbally the Director of the Institute said that it was decided to employ 19 of the Roma in communal enterprise in Brcko, and that the procedures on the conclusion of the employment contract between employer and employee are in the process. The member of the CC for BD BiH has submitted written information that „over 10 workers are employed in the PC Komunalno, Brcko“.

It is noted that in 2009, the following activities were not performed or were not performed well enough:

- In the Institute for Employment FBiH they did not provide information whether they had records on the unemployed Roma, or if they did, did they keep it by sex and educational structure.
- In neither of the three institutes there is no program for employment of the Roma, which includes market needs, review of the educational structure of the unemployed Roma that could be adapted to the needs of the market, so that retraining / re-qualification of the Roma could not be done, noting that the Institute for Employment RS did not plan to do the re-qualification within these activities and funds, because it is planned in other programs.
- In the branches / offices for employment there is no employed person of the Roma nationality, whose task would directly be related to the activities from the Action Plan for employment of Roma. It was planned, because the employment of Roma itself would create confidence in the activity.
- It is evident that Roma activists in the FBiH are not sufficiently informed about the recruitment process and conditions of employment of the Roma by employers, or did not understand enough the mechanism of control of the fulfillment of the contract which is concluded in each case of employment. Namely, the Roma were directly warned that those who are on the records of the Institute for Employment do not apply to calls because of the danger that their employment could be short, and once when they return to the records of the Institute, they would not have benefits, which they already use as registered (health insurance for themselves and family, and some of them monetary compensation for unemployment). Therefore, it can reasonably be concluded that the weak response to a public invitation in the FBiH is caused by a direct warning of the Roma activists (e.g. Resource center Kakanj, NGOs in Mostar, Zavidovici ...)
- The reform of labor laws in accordance with the recommendations of the UN Committee, a part of which relates to workers' rights to protection from arbitrary conduct of employers and their regular control / inspection, was not implemented.

Suggested to be done:

- Due to poor response to a public invitation, the Institute for Employment of the RS has undertaken activities in order to achieve direct contact with employers who are estimated that they can hire new workers; with the representatives of Roma associations with aim of a common commitment to the employment of the Roma and contacts with the mayors of municipalities with the largest Roma population with the same objective.

6.2.3. HOUSING ISSUES OF THE ROMA

Housing issues of the Roma, according to some reports indicate that between 50 and 70% of the Roma in BiH live in insecure accommodation facilities, (one room hut with no sanitation or even in ruins⁷³). Overcoming this situation is planned through the Action Plan adopted.

⁷² <http://www.bdcentral.net/Members/zzaposljavanje>

⁷³ The European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), "Report on Bosnia-Herzegovina" Roma refugees in Bosnia upon return faced with the problem of losing locations where, before the war, they had illegally built facilities on state land (before the war, social land), whose purpose has changed in accordance with other interests after the war. The lack of documents that would prove at least the use of the previous accommodation, disagreement in the land registry data with data held by seekers of rights, because there were no inheritance proceedings and the ownership was not transferred. A special problem is that women usually have no assets nor they are co-owners, and inherit the property after the death of her husband only in case of completely orderly documentation, which is a rare case. Given the low educational level of the Roma women, it is difficult to believe that they will ensure their property rights on time. The cases that the Roma inhabited an area of more than a hundred years, yet have no proof, are not rare, which is what the "Regional Report of the UNDP on the development of the human community" deals with.

-OBJECTIVES-

Action Plan in this area set **three objectives**: 1. urbanization of the Roma settlements and the legalization of individual dwellings; 2. education and raising awareness of the society and the Roma population on resolving housing issues, legal regulations, culture of living and other 3. planning and construction of new housing units through social, donors and credit programs;

-FINANCES-

For resolving housing issues of the Roma in 2009 from the state budget was allocated 1,863,000.00 BAM, for the needs of the Roma in FBiH 1,167,000.00 BAM, in RS 583,000.00 BAM and 113,000.00 BAM in BD BiH.

FBiH Ministry of Physical Planning has allocated 400,000.00 BAM, from a total sum for FBiH of 1,567,000.00 BAM, a donor, Swedish Development Agency SIDA subsequently approved an amount of 10,500,000.00 SEK or 2.015.00,00 BAM. These funds will be engaged for the realization of another 6 projects with which overall 15 projects that meet the criteria for open competition will be implemented.

- INSTITUTIONAL FRAMEWORK-

Provided **competent institutions** for the implementation are: THE COUNCIL OF MINISTERS OF BiH, THE MINISTRY OF HUMAN RIGHTS AND REFUGEES THROUGH WORKING GROUP, THE MINISTRY OF PHYSICAL PLANNING OF BiH, THE MINISTRY OF PHYSICAL PLANNING, CONSTRUCTION AND ECOLOGY OF RS, MUNICIPALITIES, EDUCATIONAL INSTITUTIONS, ROMA NGOs, LEGISLATIVE BODIES ON ALL LEVELS, COMMERCIAL BANKS, DONORS.

The following institutions participated in the implementation: the Ministry of Human Rights and Refugees, competent entity and municipal agencies and services, the Roma NGOs, RIC.

6.2.3.1. Realization of the planned in the field of housing of the Roma

- On June 23, 2009, the MINISTRY OF HUMAN RIGHTS AND REFUGEES released the public invitation for submission of projects for Roma housing. The Commission for the selection of projects⁷⁴ concluded that out of a total of 34 projects applied with 19 projects the complete documentation was not delivered, so they could not be considered. Out of 15 projects that meet the required criteria, the Commission selected 9 for the reconstruction of 103 residential buildings in 11 municipalities of BiH (5 in FBiH, 4 in RS and 1 in the BD BiH), as it had limited finances. Later, thanks to the Swedish Development Agency-SIDA, the remaining 6 projects that meet the required criteria were included in the implementation. With this, in 2010, the projects for housing for the Roma in a total of 17 municipalities of BiH will be implemented.⁷⁵
- THE MINISTRY OF PHYSICAL PLANNING OF FBiH ensured the part of the resources from its own budget.
- The MoHRR in cooperation with „BOSPO“ organized the referral meeting as a part of the project “A support to the work of the CC for monitoring the implementation of the Action Plan for resolving the Roma issues in the fields of employment, housing and health care”, to which the following institutions were invited: the international organizations, institutions of BiH, entities/BD BiH, cantons, municipalities, NGOs, for informing about Action Plans, Methodology and the plan for implementation of the activities⁷⁶.

Not implemented:

- SOME OF THE LOCAL COMMUNITIES with a large number of the Roma population did not apply for projects, e.g. Tuzla, nor sent an incomplete documentation, eg. Mostar⁷⁷, Kakanj, Visko etc., which is intolerable, because it is the opportunity to solve the problems through receiving the funds with little investment of the local community.

74 The commission was appointed by the Minister of HRR and it included the two the representatives of the Roma from SR and VR

75 The report did not state how many Roma housing problems will be permanently resolved by the construction of these buildings.

76 The meeting was held on June 22, 2009, in the room of the Parliamentary Assembly of BiH. According to the minutes, 90 participants were present, including the representatives of embassies and NGOs.

77 In Mostar, FBiH Ombudsman Institution, the Department for Rights of the Child in 2003 initiated the resolution of housing problems of the Roma, together with OSCE, asking the city government location and approval for the construction. Although the idea of special settlements / ghettoization is not in the spirit of attitudes of the Ombudsman, it is done at the request of the Roma themselves. From the time of the application until today the location has for several times been allegedly decided by the city authorities and they have even been assuring that the process is terminated according to a request.

6.3. THE PROCESs OF REGISTRATION OF ROMA AND THE ESTABLISHMENT OF THE DATABASE

This activity was not included in the Action Plan for resolving Roma issues, but later it was included and presented in the **METHODOLOGY**, for which the funds were subsequently distributed by the conclusion of the CC. The objective reason for this activity is because it provides information on the total number of Roma in BiH, gender, educational structure, and the needs in terms of housing and employment which do not exist. The data given by Roma organizations and local communities in which they live are significantly different. The Census of 1991 is not relevant, as previously written, and it is almost impossible to determine the exact number of Roma according to for e.g. the records of refugee return, because only a small number returned to pre-war residence. According to existing estimates, a large number of Roma live in FBiH⁷⁸.

The presented indicates that the registration had to be conducted during the time of preparation, as a basis for drafting the Action or the latest operational plans.

Therefore, the aim of the registration is to establish accurate data on the number of the Roma and it assumes that through the collected data on civil status, social security, educational structure, employment, housing, it will be possible to make the appropriate database, which will further serve the implementation of activities under Action Plans, as well as other organs, especially services such as social protection, or DEP.

-FINANCES-

For the purpose of registering and establishing a database on the Roma in BiH from the state budget 300,000.00 BAM is allocated.

-INSTITUTIONAL FRAMEWORK-

The MoHRR should have adopted: 1- The Decision on the content and manner of implementation of the Program of registration and establishment of the database; 2- to design and determine the content of the registration forms and instructions for filling;;3- to establish a program of registration and how to establish a database and budget plan; 4- to prepare a schematic representation of the organization of teams.

6.3.1. Implementation of the Roma registration activities

- THE MINISTRY OF HUMAN RIGHTS AND REFUGEES in accordance with the Decision on the content and manner of implementation of the Program of registration organized, conducted and monitored registration of the Roma in BiH. The Central and local operating teams consisting of the enumerators – workers of the service of social protection in the field and representatives of the Roma NGO sector participated in the registration.
- The registration forms were made in consultation with the Agency for Statistics of BiH
- The procedure of registration of the Roma officially ended in January 2010, but the process of subsequent individual applications will be permanently open⁷⁹
- The information collected through the analytic database will be used for a database that will objectify the needs and means necessary for the implementation of all Action Plans, as well as for the access to personal documents
- The data obtained by registration will be submitted to DEP for the needs of the development strategies, as well as to the social care services for activities in the distribution of aid.

Not performed or not adequately performed is the following:

⁷⁸ ECRI, “Report on Bosnia and Herzegovina,” the report with summary for 2004 and the relevance of the data is questionable.

⁷⁹ During the writing of the Evaluation the process of arranging the data was ongoing and the official data on the number of the Roma and their needs in accordance with the areas listed in plans were not published.

- The information about the process of registration of the Roma was not promoted enough through the media; once on TV Hayat, a little more on the local electronic media in Tuzla, Bijeljina, but generally insufficiently. The information on bulletin boards in the service of social protection was not available enough for the Roma.
- In Tuzla Canton, the workers of the center of social protection did not want to go into the field in the Roma settlements, but called the Roma to come to the center on their own. The consequence of this can be that the record is not complete.
- The Roma NGO sector gave a remark that in some cases, enumerators did not explain well what kind of records they work on, and a number of people did not want to declare themselves as members of the Roma population
- Members of the Roma NGO sector who themselves followed the enumerators have pointed out that some enumerators did not try or did not know to explain well to the Roma the issues concerning the ownership of their house (did not ask for the proof of the ownership) and received a response that they are the owners of buildings.
- The Roma not currently living in BiH are not registered, which was requested by members of their families which are registered, noting that these people are outside of BiH because they do not have employment nor housing solutions.

VII. SUPPORT TO THE IMPLEMENTATION OF THE ACTION PLAN

7.1. The role of the international and domestic organizations

EUROPEAN UNION supports objectives of the Decade of Roma Inclusion, through projects related to Roma issues, such as « Support to the work of the National Coordination Committee on Implementation and Monitoring of the National Action Plan for solving Roma issues in areas of health-care, housing and employment» and « Improving human rights of Roma minority in BiH».

The states that are on their path towards EU integration, including BiH, should follow the EU documents (recommendations and directives of the EU Council) regarding anti-discrimination policies of the Union. Therefore, the EU Delegation in BiH financially supports the activities that have effects on the implementation of Action Plans, all in accordance with a note set out in the Decade's Work Program. The EC Delegation representatives have participated in meetings of the Coordination Body and, as observers, in other relevant meetings related to the Decade.

UN HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES (hereafter UNHCR) has the mandate to ensure the international refugee protection in BiH, and has become the leading agency in BiH for the implementation of the Annex 7 with the aim of relief of return and reintegration of BiH refugees and internally displaced persons. A number of refugees, displaced persons and asylum seekers, after the disintegration of Yugoslavia were the Roma to which, together with others of similar status the UNHCR, since 2004 until today, provides free legal assistance. The direct connection of the UNHCR in BiH to the solving problems of the Roma was extended when in June 2006 the UNHCR initiated the organization of the Conference on the Roma together with the MoHRR and with the support of the Council of Europe. The conference was held on June 20, on the "World Refugee Day" in recognition of the courage of refugees and other displaced persons in the world, and to draw attention to their problems. The topic of the "World Day of Refugees" was the "hope" which fits the theme of the conference - creating action plans for implementation of the Strategy on the Roma in BiH. The participants of the conference, from local to state officials, the Roma associations and members of the international community have unreservedly adopted the conclusions

to approaches to creation of Action Plans in the area of housing, employment and health care⁸⁰. Parallel with preparations for drafting Action Plans, UNHCR, World Vision, Swedish Development Agency SIDA, the European Commission in BiH and the Spanish Secretariat for the Roma are called to help, in the way appropriate for them, the creation and implementation of these documents. The UNHCR was actively involved in several ways. This was the direct strengthening of the capacity of the CC by financing expenses for traveling to meetings of the Decade, vehicle costs for the implementation of the Action Plans in the field and involvement in the education of staff, teams surveying in the implementation of activities to establish a database on the Roma.

Since 2008 within the project Prevention of the Apartheid and collection of the documentation for disadvantaged Roma, which is implemented by the "YOUR RIGHTS" with the help of other donors in BiH⁸¹, with the aim of ensuring **free legal assistance to the Roma** for the registration of births and obtaining documentation (personal status, birth register, citizenship, unique identification number, residence, ID card), and to access other rights (health insurance, social security, etc.). During 2009, within the mentioned activity **546 of the Roma** received free legal assistance, of which **205 Roma** subsequently registered in the birth register. Roma mediators, hired by the UNHCR also helped by working in the field, and initiated a number of entries in birth registers.

UNICEF supported activities related to health care during the period of preparation of Action Plans by financing two meetings of the working group, and then re-oriented on the activities related to the registration of births of children - an activity that was related to the part of the Action Plan - Health. In the earlier period they were involved in drafting the Action Plan for Education, and now its review, again in the part concerning the registration of births. In this sense, they funded the activity of Analysis of the legislation concerning the registration; the document is transferred to the MoHRR for further implementation according to the recommendations from the document.

THE ORGANIZATION FOR SECURITY AND COOPERATION IN EUROPE (hereinafter: OSCE) did a preliminary, before the accession of BiH Decade of Roma, research housing conditions of the Roma in BiH, and found that most Roma settlements are built illegally, that they are destroyed during the war and that the Roma, after the war, often face with the problem of evictions in towns where they live. The involvement of the OSCE Mission in activities related to the Decade of Roma was therefore natural, but this is the role of observers in the CC with the possibility to finance the costs of holding meetings, on the request of the MoHRR etc. The OSCE mainly works with the Roma, as the largest national minority in BiH, through the Advisory Board for Roma issues, on drafting and implementation of the National work plan related to the Roma. The objective of this plan is to create the conditions for full and effective participation of the Roma in the organs and structures of government, as well as the fight against Roma discrimination and prejudices against Roma⁸². The OSCE Mission to BiH also has another important mandate, connected to the Action Plan for the Roma Education, by which it is further directly related to other Action Plans. The OSCE Mission in education promotes political and legislative changes, so that BiH develops a comprehensive system of education available, acceptable and effective for all citizens, regardless of their national origin, gender or social status, which also supports the long-term stability and security in this State.⁸³ Another activity of the OSCE was the organization of information campaigns to raise awareness of the Roma population about the importance of entering into birth registers, after the report of the Ombudsman of the Federation of BiH that there are at least 6,000 children in the country who are not registered in the birth registers, about which the UN Committee for children's rights was informed through the Report of the NGO sector – the Report in the shadow.

WORLD VISION (hereinafter **WV**) had a very important role during the development of Action Plans and concrete activities of building housing for the Roma before the implementation of the Action Plans (e.g., the Gorica in the municipality Center-Sarajevo, and Gradiška), then their employment (Recycling station in Tarčin), as well as in the area of health within the Global Fund, regarding the binding of Health Service for HIV / AIDS and TB. They also made the list of children for vaccination, research / campaigns with the aim of raising awareness of health workers to the problems of the Roma, additional training of trainers from the Roma population to work in the field, printed materials related to immunization. They did not actively participate in the process of implementation in

80 Action Plan in the field of education was already adopted in 2004

81 During the 2009, implemented the projects supported by the EC, Switzerland and the Principality of Liechtenstein

82 http://www.oscebih.org/human_rights/bos/nationalminorities.asp?d=1

83 <http://www.oscebih.org/education/bos/?d=2>

2009, although they presented the MoHRR with funds that can be used for programs under the Action Plan for Health Care, to which the MoHRR never submitted a response. WV has helped making of a half-hour film about the Decade of the Roma and the state of their human rights in BiH.

The Swedish Development Agency **SIDA** gives a significant financial help to solve the housing problems of the Roma. Thanks to their assistance 6 projects that were on the "waiting" list will be implemented - see in the Evaluation the field of resolving housing issues of the Roma.

ROMA PROGRAM OPEN SOCIETY FUND BiH (hereinafter **FUND**) during 2009 awarded grants for projects of the Roma associations, a total of 19, with the total amount of 195,106 BAM. They also support the work of the Resource Center in Tuzla, with 36,524 BAM; Kakanj with 32,452 BAM and Gradiška with 20,215 BAM. The cooperation with the Association "Education builds BiH" lasts for many years regularly. They also helped the work of the Roma Information Center, which directly contributed to the promotion of Action Plan; , through their projects the situation of the Roma population is generally improving, thus they indirectly participate in the overall good effects of the Action Plans.

THE COUNCIL OF EUROPE in BiH had particularly significant role during the preparation of the Conference on Roma held in Mostar in 2006 and in the period that followed during the development of the Action Plans, particularly in education. They do not actively participate in their implementation directly, but the Council of Europe precisely talks about anti-gypsyism, i.e. a specific form of racism against the Roma, which is not only "European" but rather primarily national and local issue, and the position of the Council of Europe is that places in the governments and within them and local communities cannot be replaced by the role of the Council of Europe or any international organization. The Council of Europe has shown a willingness to engage particularly in the areas of education, and possibly in the activities of standardizing Romani language, which the BiH could initiate given the legacy of Rade Uhlik, who compiled the dictionary of Romani language and collected numerous literary Roma works⁸⁴ and writers from the Roma people, already well-renowned in BiH and abroad.

THE SOCIETY OF THE RED CROSS SOCIETY OF BIH (hereinafter **SRCBiH**) had no direct activity in the implementation of the Action Plans, but in 2009, regardless of these Action Plans in the field of health care, implemented the activity of health protection and prevention of diseases in the Roma population of Bijeljina and Kladanj, which was financed by the German Embassy in BiH. From 2008, through the activity of "Improving the lives of vulnerable people through mobilizing the power of humanity", SRCBiH is working on programs aimed at reducing the suffering from TB, HIV / AIDS and malaria, which includes spreading awareness about diseases and prevention, as well as providing support to the affected ones. The activity is being implemented under the funding of UNDP. Traditionally it has good relations with the Roma communities and a good database of information on the Roma for the entire territory of BiH.

7.2. THE ROLE OF THE DOMESTIC NGO SECTOR IN SOLVING PROBLEMS OF THE ROMA

The Association **BOSPO** Tuzla signed a Memorandum of Cooperation on the project "Support to the work of state coordination body for implementation and monitoring of the Action Plan for the Roma in the field of health care, housing and employment for the period from December 1, 2008, to July 7, 2010. BOSPO thereby assumed the obligation to organize 4 two-day session of the Coordination Committee and to support smaller groups, to organize 4 network coordination meetings of the representatives of the Roma NGOs, to organize 2 referral meetings of all relevant representatives, to regularly coordinate project activities of the MoHRR, provide technical support to the Secretariat of the Decade, support the preparation of national reports on implementation of the Decade and publish reports on local, Roma, and English language, and to organize 2 press conferences. "**BOSPO**" printed brochures with **ACTION PLANS**, in the number of 1000 pieces and **METHODOLOGY**, in the number of 500, as well as the leaflets with short information about the activities in solving the problems of the Roma, as well as publication with comprehensive information about the Decade, the situation in BiH, Action Plans, and the last, as

84 Stored in the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo.

a part of the project, "Improvement of the human rights of the Roma minority in BiH" printed in the number of 4000 pieces.

The Association BOSPO in recent years has been actively working on resolving the issues of Roma in BiH. Within the project Improvement of the human rights of the Roma minority in BiH, together with WV (in cooperation with the Ministry of Human Rights and Refugees BiH), "BOSPO" organized and facilitated 23 workshops at state level where the Action Plan to address the issue Roma was created.

Within the same project "BOSPO" realized a series of training sessions and workshops that strengthened the capacity of Roma associations to advocate and represent issues of concern to the Roma population.

"BOLJA BUDUĆNOST", Tuzla, is the first female Roma NGO and their program is connected to the problems of health protection of Roma. They believe that there are a lot of tuberculosis, asthma, urological problems, heart diseases, and that the immunization of the Roma children is not implemented. Parents do not know the rights of their children regarding health insurance for regular students and may not use it, and they do not have children's benefit in Tuzla Canton, and based on that, they do not have health insurance for children. The education of health educators was not implemented, also in TK there was no construction of the Roma settlements in 2009, nor it will be in 2010 from funds related to the implementation of Action Plans issued by a public call, because the municipality of Tuzla did not even applied for housing for Roma. The Global Fund through the UNDP and World Vision has implemented a project of prevention of HIV, AIDS and other sexually transmitted diseases, TB and reproductive health within which it trained 13 field coordinators, young people who have completed secondary school, have passed the appropriate training and could work among the Roma population as educators planned by Action Plans, but no one involved them in this activity

The **"UDRUŽENJE ROMKINJA"**, Zavidovići, they point out that in Zavidovići children do not have a free vaccine, nor do they have health insurance, even those who are entering the school must pay the medical certificate and the vaccine. In the area of Zavidovići there were never systematic reviews of the Roma population conducted, such as mammography, fluorography or gynecological examinations of women. For 36 Roma families the housing problem is being resolved in Zavidovići, but not through Action Plans.

NGO "SRCE ISTINE", Zavidovići, has information that the facility which is built regardless of the Action Plans for Roma is still not technically accepted, because it is not done by the project, and therefore there is still no running water or access.

In the **NGO "NERETVA"**, Mostar they think that the activities related to the employment of the Roma are not favorable, because removal from the register of the Institute for Employment whether for employment with the employer or self-employment means a loss of rights to health insurance of that person and his family. The employment in this way is not considered safe and long-term, either because of behaviors that employers keep workers only briefly, and then fire them, and easily give the Roma characteristics that they are lazy, or, because the self-employment for the Roma with no experience in private business is a risk and success is uncertain, and the return to the Institute for Employment records with the possibility of the right to health care in these cases would not be possible.

The **"GITANO"** is a project of the Spanish Embassy in Sarajevo Canton, which deals with the employment of the Roma, writing applications on the ads and looking for work. Project involves the Roma who know about the implementation of the Action Plans and related to the employment field are aware how the process is going, and that in the offices for employment there is no employed one Roma representative as planned. ASSOCIATION OF ROMA "ROMA", Bihac, was engaged in informing the Roma about the Action Plans. In Bihać, one Roma has been employed by employer, and two Roma are employed through self-employment in the independent craft shops. They believe that it is extremely difficult to employ the Roma in the civil service. The problem of Roma housing in Bihac is to be resolved by the Municipality and therefore the Municipality has done a project with NGO Plod.

The **"ŽIVOT ROMA"** Novo Sarajevo as the biggest problem highlights the lack of documents, personal, as well as the property documents, which prevents the application of many other rights. Their representative was involved

in the process of registration for which they think it will show that these are all issues on which they will be able to continue to plan specific and realizable activities.

THE ASSOCIATION "ROMSKI SAN", Brčko, has information that the contract for the employment of 20 Roma in the Communal Company is signed, and as far as housing construction is concerned, they believe that nothing has been done, and the same is for the health insurance and free medical examinations and immunizations, which were never implemented.

The Association "**BIJELJINA**", Bijeljina, does not have information that anyone was employed in 2009, but also in the after-war period.

In the NGO "**TERNIPE**", Vitez, whose president is also the chairman of the Council of Roma, they consider that the Action Plan set out well, as 103 houses are planned for reconstruction. Within their organization, they have organized the Center for mothers, which successfully works with children of preschool and school-age.

The NGO "**BUDI MOJ PRIJATELJ**", Sarajevo, is financed from **ROMA PROGRAM OPEN SOCIETY FUND BiH** and through them they implement the process of applying for projects, and monitoring of their implementation (although the associations may directly apply). This organization has been an associate of the **FUND** for many years, with its long-term project "Capacity Building of the Roma NGO sector. The activity in the project is to strengthen the capacity planned in accordance with the situation in the Roma associations. This year grant amounted to 71,091 BAM.

The **FOND** is also working with the Association "**EDUCATION BUILDS BIH**" for many years. This Association for five years has granted scholarships for education of the young Roma who acquire secondary and higher education, and grant for 2009 amounted to 93,746 BAM. The association hired a young Roma woman for a six-month internship. In the period from 2005/6 to 2009/10 they financed a total of 454 persons of Roma nationality. Out of that number, there were 29 university students⁸⁵, 424 school students and 1 doctorate student. According to the gender structure the percentage was 46% female and 54% male population. The students from 22 cities of Bosnia and Herzegovina were financed, 18 from Tuzla, 17 from Visoko, 16 from Sarajevo, 10 from Gradiska, etc. Except the Open Society Fund BiH the project is supported by the Catholic Committee against Hunger and for Development and the Association Emmaus from France.

THE RESOURCE CENTER Tuzla, is also financed from the **FUND**. Their representatives were included in the registration of Roma for which they consider to be insufficiently prepared, primarily because information about the activities was not satisfactory. Many Roma did not know or did not understand the meaning of the registration for which there are still many people who do not declare themselves as the Roma in TK. They believe that housing in Tuzla, although there is almost the largest Roma population, is not carried out properly, because the projects for Kalesija and Lukavac were not adopted, while the projects in Jajce, Maglaj, where they consider that there are no Roma there, were adopted.

The RESOURCE CENTAR in Kakanj, is also the project of the **FUND**, the same as the Center in Tuzla and Gradiška. In this center they believe that the employment of Roma according to the Action Plan is not a solution for which to all its members - 21 Roma organization in the four Cantons - Sarajevo Canton, Zenica-Doboj, Central Bosnia and Hercegovina-Neretva Canton, suggested that people already registered at the employment institutes do not employ for fear of losing health insurance, because in their opinion the length of employment is uncertain. They also believe that very little funding is allocated for employment and for self-employment, and they know about the practice that employers usually employ the Roma for 4 hours, but that the Roma really work for 12 hours and that it is the real slave-holding behavior. .

THE COUNCIL OF THE ROMA IN THE FBiH AND RS ROMA ASSOCIATION are the entity informal association whose mission is to represent all Roma non-governmental organizations in the Federation or the Republic of

⁸⁵ The data is by the end of 2007/8, because then the financing of the students was taken over by the Roma Memorial University Scholarship Program (RMUSP)

Srpska. Through these associations a part of the funds from a special grant of the MoHRR is transferred to other organizations for their small projects.

According to unofficial information received during the period of drafting the Evaluation (December 2009/ January 2010) all 9 members of the Council for Roma resigned, and there was a preparation for the assembly and election of the new ones. Roma Information Center was formed in the CoR FBiH.

RA in RS is led by the same activist who leads the Resource Center in Gradiška, and he is also the member of the CC.

For 2009, the MoHRR awarded according to the application of the Council for Roma FBiH 46,990.00 BAM, the Roma association of RS amount of 23,490.00 BAM and Roma associations of Brcko District the amount of 4520.00 BAM.

7.3. THE ROLE OF THE ADVISORY BODIES IN WHICH THE ROMA PARTICIPATE

It is extremely important that at the highest executive body CoM BiH there is established advisory body for the Roma, as well as at all levels of legislative council for national minorities. This created the precondition that the question and protection of the rights of national minorities, along with other mechanisms of protection (Ombudsman of Bosnia and Herzegovina, MLJPI, courts), is better resolved. In this sense, it is expected that they will be included in the Action Plans through monitoring of the implemented and by giving the actual constructive proposals and suggestions. For now, only the CR at the CoM BiH, gave a remark that there is a parallelism in the work of the CC and the CR and asked for precise definition of the jobs of the CC.

THE COMMITTEE FOR THE ROMA AT THE CoM BiH, was formed in 2002, as an independent advisory body of the highest organ of the executive power. In its first term, in the four-year Framework program of work (period 2002-2006) it envisaged the activities in the areas of entry in birth registers, education, housing, employment, health care, social protection ..., in one word of all the issues relevant to social inclusion of the Roma in the society. The Board has 18 members, 9 representatives of the Roma from CoR FBiH and RA of RS, and the rest 9 members are the representatives of the MoHRR, DEI, Agency for the statistics of BiH, the Ministry of Education and Science FBiH, the Ministry of Labor and Social Policy FBiH, the Ministry of Physical Planning FBiH, the Ministry of Education and Culture of RS, the Ministry of Health and Social Welfare of RS, the Ministry of Planning, Civil Engineering and Ecology RS. The basis for the activity BR is in the BiH Strategy for solving problems of the Roma adopted in 2005, and with the OSCE it has prepared and organized a regional conference on the topic "Mechanisms and models for monitoring of the implementation of the Decade of Roma 2005-2015".

THE COUNCIL OF NATIONAL MINORITIES OF BiH PARLIAMENTARY ASSEMBLY, hereinafter the Council, was constituted in April 2008, under the Law on the rights of members of national minorities, and then the elected Chairman was the Roma representative. The Council members were elected in January 2008 on the proposition of the Joint Committee on Human Rights, Rights of the Child, Youth, Immigration, Refugees, Asylum and Ethics of the Parliamentary Assembly of BiH. This advisory body has an obligation to give the opinions, advice, suggestions to the Parolimentary Assembly on all matters concerning national minorities in BiH. It has the right to delegate experts to work in Constitutional-Legal Commission and the Human Rights Commission of both Houses of the Parliamentary Assembly when they debate on issues concerning national minorities. For now, it has not officially given remarks related to Action Plans, nor asked for some form of cooperation with the implementators. They are expected to continue activity in terms of critical monitoring, for which they will need to regularly report to their electorate.

THE COUNCIL FOR THE NATIONAL MINORITIES OF THE RS (hereinafter the Council,) was formed under the entity Law on the Protection of the Rights of the National Minorities in the middle of 2007, as a permanent advisory body to the National Assembly of RS. The jurisdiction of the Council is giving opinions, advice, and suggestions to the National Assembly of the RS and other bodies on all matters concerning the rights, status and interests of the national minorities in the RS.

THE COUNCIL OF THE NATIONAL MINORITIES OF FBiH at the time of this Evaluation did not elect the representatives of the Roma. Otherwise, it is an advisory body of the Parliament FBiH for the protection of the national minorities, with the task to monitor the situation and application of regulations, take positions, make suggestions and recommendations to the authorities in the Federation on all matters of importance for the position and exercise of all the rights of national minorities. The council adopts in addition to the Statute also the Rules of Procedure and its Program of work and the work program of its working bodies.

It seems that these advisory bodies are still trying to come upon in their role - as critical observers and proposers in addressing the real problems of national minorities. Related to their structure, now one can objectively raise the question of the propositions of the Law on National Minorities in FBiH, that for every 1000 members of the association 1 representative is elected, and up to 5 except for the representatives of the Roma which can have 7 representatives, and which can have a negative effect of allowing even outvoting, which is not in the spirit of role that an advisory body must have.

VIII. INFORMATION AND THE ROLE OF THE MEDIA

The right to information is one of the fundamental human rights, and in the context of the Action and Operational plans has a special significance, not only for Roma, but also for the BiH society as a whole. The Operational Plan for housing, health care and employment of Roma plans campaigns, public forums, conferences and other meetings in order to inform the Roma population about how to resolve their housing problems, the right to health care and raising awareness of the importance of health care, as well as the needs of the labour market and opportunities for re-qualification, retraining and vocational rehabilitation of the Roma population.

Looking through the archive in the **Media Center** it is evident that in 2009, compared to 2008 there was negligible small amount of information about the plans and their implementation. Namely, until the end of 2008, a range of information on the accession of BiH to the Decade of Roma, creation of Action plans, participation of governmental and NGO sector, etc.⁸⁶ were published.

Radio BH1

In 2009, it broadcasted 5 one-hour programs on the position of the Roma that were broadcasted in the second half of 2009, and the guests were the representatives of all institutions and bodies involved in the implementation of Action Plans. Also according to the scheme of the program once a month the show on national minorities with a focus on information about the Roma, as the largest minority is broadcasted.

TV BH1

The news program in the 2009 had thematic contributions within their common involvement in the monitoring of thematic events (contributions are related to the Decade of Roma, awarding scholarships to students etc.)

TV BH1 with the assistance of WV and RIC recorded a half-hour film about the Decade of the Roma, Action Plans and general state of the rights of the Roma in BiH.

TVRS

Until June 2009, they broadcasted the two-week show "Bona homo" on national minorities, which is 15 minutes per program scheme was devoted to the Roma, the promotion of the Action and Operational plans, and the promotion of various projects and presentation of the Roma leaders. The show has grown in the show "In Focus", which also deals with topics that follow issues related to the Roma. The show is for informational purposes.

THE ROMA INFORMATIONAL CENTER⁸⁷ (hereinafter RIC), was formed as an integral part of the Council of Roma FBiH in 2008. RIC's task is to increase the informing about the activities and to advocate for the issues important

86 www.media.ba

87 <http://www.bhric.ba/onama/onama.php>

for the Roma population. In this regard, the role in the affirmation of information about the activities from the Operational plans during the 2009 was important. Having examined the documentation of the RIC, it is obvious that they archived number of writings⁸⁸ related to events in the Roma communities in BiH, the affirmative and those that are not, concerning other areas and not just employment, housing and health, but also education, sports, music culture in general, the return of refugees and displaced persons, and support provided by the EC, WV, RIC, the Council of Roma FBH, BOSPO, the MoHRR, Media plan to solve the problems of Roma. RIC publishes the magazine the Black-and-White World and has a website. They also archived the information on held roundtable discussions planned in the Action Plans for solving problems of the Roma.

The RIC considers that the informing of the Roma NGOs and municipal services particularly in relation to housing and employment was well realized. Through the media, state radio and TV station people were informed about the plans, even there were complaints from the media themselves that the problems of the Roma in relation to the rest of the population are too much favorised. With "BOSPO" in its entirety, in accordance with the Memorandum of cooperation, as well as through other projects, they have informed on the activities from the Action plans. The "Billboards" are placed in visible places with the information about the Decade and the activities in this regard.

RAC AND PRESS COUNCIL

For the purposes of the Evaluation, the check for possible reported injuries was made - cases of discrimination against the Roma in 2009 in the media. In the RAC and the Press Council they have confirmed that there were no reports of human rights violations of the Roma population. This does not mean that they were not there, only that they were not registered.

IX. FINAL CONSIDERATIONS

- Taking the effects of activities set forth in the Action Plan, which have been implemented in 2009, it can be concluded that a good basis for achieving the goals set forth in the Action Plan has been created, ensuring continued implementation of the activities undertaken. It is therefore important to emphasize the following:
 - Initiated process of recruitment of Roma population, and public calls are still open;
 - Housing construction projects are selected. The construction will partially or completely solve the housing needs of Roma population within some municipalities;
 - In the field of health protection, collected information from a number of bodies and organizations that dispose of partial data on the immunization of Roma population, and generally about their health condition. The collected information, which will be continuously updated, will give the anticipated result, i.e. an overview of health conditions and need of the Roma population.⁸⁹
 - Created assumptions on the number and condition of concrete needs of Roma community, based on the records obtained.
- Still, the importance of ensuring the exercising of human rights of Roma population, established by a series of international standards, and observed through the prism of indicating that the level of protection of human rights in BiH is generally unsatisfactory, especially in the sense of the rights of national minorities⁹⁰, as indicated in the recommendations of the UN Committee, statements in the BiH Strategy for Roma Issues, and especially the reports from Ombudsman institutions, Helsinki Committee in BiH, foreign policy initiatives again **draw the attention to the question of responsibility of the state primarily, and the engagement of domestic state institutions and bodies.**

88 *Oslobodjenje, San, Tuzlanski list, Dnevni avaz, Nezavisne novine, Večernje novosti, Glas Srpske Fokus, As, Euro Blic*

89 Collecting the data taken from records on Roma, Entity and Cantonal Institutes, Public Health Institute, Red Cross Society, WV and others.

90 The general criteria for the evaluation of human rights within one society is the protection of vulnerable categories, including children, women, invalids, refugees and the representatives of national minorities.

- In order to ensure efficient protection of human rights, including the rights of minorities, the state **is required to establish the normative framework, an institutional mechanism with clear mandate and procedures**. Lack of any of these elements significantly decreases, and very often prevents the realization of established laws.
- By creating Action plans and with enactment of operational plans for 2009, the state has only created a framework for further actions, which raised a question of the need for further strengthening of the legal framework and for establishing institutional mechanisms to ensure the implementation of activities provided under the Action Plan.
- Given that the evaluation in the first place raised the question of institutional framework, that and these final considerations and recommendations largely indicate that the said aspect is the basic obstacle to the efficient implementation of the Action Plan. Therefore, the Council of Ministers of BiH, as the highest organ of executive power in BiH, on July 3, 2008, enacted a series of acts by which several mechanisms for implementation of the Action Plan have established⁹¹, without previously considering the competencies and available capacities of institutions with the originally mandated treatment in certain areas, which has caused a considerable parallelism between ad hoc bodies, established upon decisions of the Ministry of Council, and the organ which has been established pursuant to the law.
- Furthermore, when deciding on coordination of activities, the Council of Ministers has failed to clearly define, i.e. to separate the rights and responsibilities of ad hoc established bodies and competent state organs, thus creating a confusion regarding obligations and responsibilities, which ultimately manifested itself in less efficiency in implementation of activities set forth in the Action Plan, and also led to a lack of cooperation, coordination and mutual respect.

In order to further improve the implementation of the Action Plan, particularly bearing in mind that the qualitatively enviable basis for further activities has been created, I suggest that the following be required from the Council of Ministers of BiH:

- ✓ **To, as soon as possible, examine the possibility of involvement of the Ministry of Civic Affairs, its sectors and expert bodies, in the realization of activities addressing Roma issues;**
- ✓ **To reexamine its Decisions/Conclusions on involvement of the Coordination Committee and the National Coordinator from the aspect of transfer of real competencies and provision of working conditions, and to clearly decide in terms of bodies or organs for future monitoring and coordination of activities, as perceived from all aspects (competence, provision of funds, responsibilities...);**
- ✓ **To examine in which activities should the Ministry for Human Rights and Refugees have the coordinating role, i.e. be the holder of the activities;**
- ✓ **To ensure participation of its independent and advisory bodies by assigning concrete tasks;**
- ✓ **In cooperation with the competent Ministry, to reexamine the way to solve problems of Roma population who have migrated to BiH during, or after the war, whose status has not yet been defined (who are not asylum seekers). The precise number of those persons, including their children who were born in BiH, who mainly lack the complete birth documents, will be presented in the results of the records. Although solving problems of Roma population was not included in the Action Plan, given the seriousness of the problem it must be addressed as soon as possible.**

91 Decision on the establishment of the Coordination Committee for monitoring of the implementation of Action Plans for solving Roma issues in the area of employment, housing and health care, stipulating that the Ministry of Human Rights and Refugees performs expert and administrative jobs for the Coordination Committee.

A conclusion by which the Ministry of Human Rights and Refugees will act as a coordinator of activities in the implementation of Action Plan, without giving a precise description of tasks. Referring to the conclusion of the Council of Ministers of BiH, No. 05-07-1941-16/08 od 03.7.2008, the Chairman of the Council of Ministers appointed the National Coordinator for solving Roma issues in BiH, without further guidelines on the rights and obligations on the conduct of these duties.

There is no clearly established bearer of each respective activity in Action Plans, but there is a list of a range of organs/organizations that should be a partner to the state organ, which is especially important from the aspect of ensuring the implementation of the law that establishes the jurisdiction of state bodies.

APPENDICES

ABBREVIATIONS

Action plan for solving problems of Roma in the areas of housing and employment, health protection, registration and setting up of data base about Roma (ACTION PLANS)

Roma Decade 2005-2015 (DECADE)

BiH Strategy for Resolving Roma Issues (STRATEGY)

The Council of Ministers of BiH (CM BiH)

Agreement on Stabilization and Accession (ASA)

Roma Committee at the Council of Ministers of BiH (RC)

Roma Alliance in RS (RA RS)

The Roma Council of FBiH (RC FBiH)

The Ministry for Human Rights and Refugees (MHRR)

The Ministry of Civil Affairs (MCA)

Coordination Committee (CO)

Directorate for Economic Planning (DEP)

Directorate for Economic Integrations (DEI)

The Council of Europe (CE)

The European Commission (EC)

Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)

Open Society Institute (OSI),

United Nations Development Programmes (UNDP),

Council of Europe Development Bank (CEB),

Office for Democratic Institutions and Human Rights of the OSCE,

European Roma Information Office (ERIO),

European Roma and Travellers Forum (ERTF),

European Roma Rights Centre (ERRC)

Roma Education Fund (REF)

Decade Trust Fund (DTF)

World Vision (WV)

Red Cross Society of Bosnia and Herzegovina (RCS BiH)

LIST OF CONSULTED/INTERVIEWED PERSONS

Saliha Đuderija, Ljiljana Šantić, Milan Jovanović i Samir Šlaku, MHRR

Maksim Stanišić, National Coordinator

Melika H.Ibrahimbegović, BOSPO

Gordana Šuvalija, Delegation of the European Union in BiH

Osmanović Fehim, member of the Roma Council of FBiH, member of CO

Sonja Šešić, Ministry of Finance of RS

Amira Sinanović, Ministry of Urban Planning of FBiH,

Dr. Fani Majkić, Ministry of Health of FBiH

Dr. Milka Dančević, Ministry of Health of FBiH

Dr. Jasminka Vučković, Ministry of Health and Social Protection of RS

Milimir Papović, Ministry of Urban Planning, Construction and Ecology of RS
Rajko Kličković, Ministry of Labour, Veterans and Disability Protection of RS
Fatima Fazlović, Government of Brčko District of BiH
Jasmina Hercegovac, Federal Ministry of Labour and Social Policy
Pašaga Beganović, „Bijeljina“, Bijeljina
Indira Bajramović, NGO „Bolja budućnost“, Tuzla
Nusreta Bajrić, „Udruženje Romkinja“, Zavidovići
Muhamed Tahirović, „Srce istine“, Zavidovići
Šemsi Supnaj, NGO „Neretva“, Mostar
Sead Džemili, „Udruženje Roma“, Bihać
Muharem Tahorović, „Život Roma“, Novo Sarajevo
Sabit Muratović, „Romski san“, Brčko
Dervo Sejdić, member of CO and RC,
Nedžad Jusić, member of CO and president of the Council of National Minorities in BiH Parliament
Saša Mašić, Roma Committee at the Council of Ministers of BiH, Roma Alliance of RS, member of CO
Ramiz Sejdić, Roma Committee at the Council of Ministers of BiH
Muhamed Agić, Obrazovanje gradi BiH, Sarajevo
Albert Pančić, World Vision
Katica Hajrulahović, SIDA
Amela Šaškić, UNICEF / Fond UN for children/ for BiH.
Amela Tandara, OSCE
Vesna Vignjević, UNHCR /UN High Commissioner for Refugees /
Edad Memić, UNHCR
Hrvoje Batinić, Soros Open Society Fund in BiH
Sanela Bešić RIC / Roma Information Centre/
Nedmija Kukić, Mira Lazić i Adnan Karović, Vaša prava, Sarajevo
Muradif Biberović, Resource Centre Tuzla
Mujo Fafulić, Resource Centre, Kakanj
Dragiša Radić, activist at Roma NGO
Ramiz Sejdić, Roma Committee at the Council of Ministers of BiH
Dragan Marinković, Advisor to the Director of the Institute for Employment in BD BiH
Luka Glibo, member of the Commission for Roma Employment
Mensura Kožo, Ministry of Finance of FBiH
Mirela Ibrahimagić, DEP
Radmila Stojadinović, Council of Europe in BiH
Ivana Matić-Bulić, Red Cross Society in BiH
Emir Habul, RBH1
Draško Ignjatić, TVRS
Ljilja Đurić, RBH1

LAWS RELEVANT FOR THE IMPLEMENTATION OF ACTION PLANS

Law on the Council of Ministers of BiH(Official Gazette BiH, No. 30/03, 42/03, 81/06, 76/07,94/07,24/08)

Law on the budget of BiH Institutions and International Obligations of BiH for 2009
(Official Gazette BiH, No. 7/09)

Law on Ministries and Other Organs of the Administration of BiH (Official Gazette No. 5/03, 42/04, 42/04, 45/06, 88/07, 35/09, 59/09, 103/09)

Law on the Agency for Identification Documents, Records and Data Exchange in BiH (Official Gazette No. 56 /08)

Law on the Protection of Personal Data (Official Gazette BiH, No. 49/06)
 Law on the Protection of Classified Information (Official Gazette BiH No. 54/05)
 Law on the Unique ID Number (Official Gazette BiH No. 32/01, 34/08, 63/08)
 Law on Federal Ministries and Other Organs of the Federal Administration (Official Gazette FBiH No. 52/02, 19/03, 38/05, 27/06, 8/06, 61/06)
 Law on Organization and Organs of the Administration of FBiH (Official Gazette FBiH No. 35/05)
 Law on Ministries of RS (Official Gazette RS, No. 70/02, 33/04 and 118/05)
 Law on Administration (Official Gazette BiH No. 32/02)
 Law on Agency for Labour and Employment of BiH (Official Gazette No. 21/03, 43/09)
 Law on Mediation in Employment and Social Security of Unemployed Persons in FBiH (Official Gazette FBiH, No. 41/01, 22/05, 9/08)
 Law on Employment (Official Gazette of RS No. 38/00, 85/03)
 Law on Employment and Rights During Unemployment (Official Gazette of BD BiH BD No. 33/04, 25/08)
 Labour Law of FBiH (Official Gazette FBH No. 43/99,32/00, 29/03)
 Labour Law of RS (Official Gazette RS No. 55/07)
 Labour Law of BD BiH (Official Gazette BD BiH 19/06, 19/07 and 25/08)
 Law on Gender Equality (Official Gazette No. 16/03, 102/09)
 Election Law (Official Gazette BiH No. 23/01, 7/02, 9/02,20/02,24/06,33/08,37/08)
 Law on Associations and Foundations (Official Gazette BiH No. 32/01, 42/03 and 63/08)
 Healthcare Law (Official Gazette FBH No. 29/97, 7/02)
 Health Insurance Law (Official Gazette FBH No. 30/97,7/02, 70/08)
 Law on the basis of social protection, protection of the civil victims of war and protection of families with children (Official Gazette FBiH No. 36/99,54/04,39/06, 14/09)
 Healthcare Law (Official Gazette RS No. 18/99, 23/99, 58/01, 62/02)
 Health Insurance Law (Official Gazette RS No. 18/99, 51/01, 70/01, 17/08,1/09)
 Law on Social Protection (Official Gazette RS 5/93,15/96, 10/03)
 Healthcare Law of BD BiH (Official Gazette BD BiH 2/01, 19/07, 2/08)
 Health Insurance Law of BD BiH (Official Gazette BD BiH No. 1/02,7/02,19/07,2/08,34/08)
 Law on Social Protection of BD BiH (Official Gazette BD BiH No. 1/03, 4/04, 19/07)
 Law on Red Cross Society of BiH (Official Gazette BiH No. 49/04)
 Constitutions: Federation of BiH- Official Gazette FBiH 1/94
 Republik of Srpska-Official Gazette RS No. 3/92,6/92,8/92,15/92 and 19/92
 Una-Sana – Official Gazette of the Canton No. 1/95
 Posavina Canton - Independent Newspapers No.1/96
 Tuzla Canton - Official Gazette No. 7/97
 Zenica-Doboj Canton – Official Gazette FBiH No. 7/96
 Podrinje Canton – Official Gazette No. 3/97
 Central - Bosnia Canton – Official Gazette No. 1/97
 Herzegovina- Neretva Canton – enacted on 23.12.1997
 West- Herzegovina Canton – Independent Newspapers No. 1/97
 Sarajevo Canton – Official Gazette 1/96
 Canton 10 – Independent Newspapers No. 3/96

EVALUACIJA

AKCIJAKO PLANURA PALO PANDIME E ROMENGO
PROBLEMURA ANDE OBLAST BUĆHARIPE,
BEŠIPE THAJ SASTIMASKO ARAKLIPE (skuro)

V. STRATEŠKO DOKUMENTURA THAJ RAPORTO BAŠO ANGLUNIFE

5.1. STRATEGIJA BIH PALOPANDIME E ROMENGO PROBLEMURA (maj durete STRATEGIJA)

penol kaj san Roma majbaro nacionalno minjoriteto ande solduj entitetura, ande jekhčhandi vrama majugrozime, thaj te si lengo socijalno statuso but pharo thaj problematično majbut tharo statuso bilo svo nacionalno minjoriteto ande Bosna thaj Hercegovina. **STRATEGIJA**⁹² mujolpe pe majbaro thaj majznačajno maškarmako instrumentura palo araklipe manušesko xakaja-čačpie thaj obavezno koperacija uzo romengo bivladikano thaj naromane bivladikane organizacijenca save traden e varesave aspektura bašo Romengo pučhiba ande BiH.

Relevantne đivdipeske tema definirime ande **STRATEGIJA** thaj značajno palo goja Evaluacija san: **edukacija, bučharipe, bešipe, sastimasko araklipe, socijalno araklipe, hramome ande matično bijandehko lila, o popis stanovnikura, informirime** thaj durete.

Ande oblast **bučharipe i STRATEGIJA** phenol khaj si o Roma maj bibučakere nacionalno komuniteto ande BiH, a razlogura si:

- Bilačo odziv pe pozivura phutarde oglasura
- Phutradi diskriminacija mamuj Roma
- Chikno đindo privatno biznisura save šhaj te uposlin e Roma
- Khaj i si privatno bučharipe khate si amalipe jekh đenothaj narodel aver bučharimatar thaj vi ako roden le numa Roma na mangel te uposlin e Roma

Ande oblast e Romengo bešipen, **STRATEGIJA** phenol te si problemura prisutno e lunge beršenge, thaj razlogura san:

- Numa kotor pirutneskoničin đivdipe e Roma
- Najlen love palo račharipe e čera
- Khaj san Roma ande maripe, sar vi aver stanovnikura ande BiH, mukle e stanura, thaj khana irisadape von sasa uništite, thaj thana sanas uzurpirime kotar aver vaj iskoristime ande aver svrha, thaj saha melale tharo mine uzo gala naseljura/objektura

Ande oblast **sastimasko araklipe** e Roma, **STRATEGIJA** phenol pe but ozbiljno problemura, khaj majbaro đindo najle e sastimasko araklipe, thaj radi gava vačharel te savore Roma musaj te silen šhajipe te dobi e sastimasko lil pe lungu vrama, sar te osigurin lengi primarno sastimasko araklipe thaj ljekura. **Razlogura** sostar e Roma najlen sastimasko araklipe san:

- Bibučharipe
- Naj prijavime ande zavodura palo bučhake
- Na đan ande škola
- Našti te ostvarin čhavorengo love khaj najlen e lila /naj hramosarde ande matično bijandehko lila thaj aver/ vaj ande kantono khaj trajin na del e čhavorengo love.

92 **STRATEGIJA** motovel pe nužda BiH vlastonen sa e nivelura e lel aktivitetura thaj mjere e ciljoha radikalno promjene thaj račharipe statusa Roma, pe načelura pozitivno diskriminaciji (na lačo termio, khaj si diskriminacija korkoro pe pe si negativna-primjedba ev.)

Palo oblast obrazovanja, si ande khna račharen i Strategija saha usvojime Akcijako planp palo edukacija jako potreba Roma thaj aver nacionalno minjoriteta ande BiH (početak 2004), a ande vrama pripremi goja Evaluacije saha ande revizija o teksto Akcijake planao.

Ande oblast **hramosaripe ande matično lila** thaj te dobia aver lično dokumentura-lila **STRATEGIJA** phenol khaj si gava but ozbiljo problemo thaj pharo problemo savo rodel majsigate pandime. Razlogura sostar na čherdan hramosaripe savo durete čherel multipricirime san:

- Vi e roditeljura najlen lače lila-nalenj uredno dokumentura
- Najlen love te počhinen troškura khana bijandel ande bolnica koristin avereske lila, save durete komplicirin, khaj ande prijava si aver anav,
- Buteder bijande despice avral i bolnica

Popis stanovništva- ocaenzso si but značajno thaj ande bari veza san bašo bijandehke lila, bešipen, sastimasko araklipe, bučaripe, edukacijake thaj aver. Zvanično podatkura phenen khaj i si razlika kotar i podatkura bašo save vačharen e bivladikane organizacijenca.

STRATEGIJA zuralipe palo pandime e Romengo problemura dikhel ande:

- Ministrako Konsilo BiH-Vijeću ministara BiH
- Ministračće palo manušeske xakaja thaj našle manuša -Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice
- Ministračće palo civilno buča thaj kotar le relevantno organura pe cikno nivelo -Ministarstvu civilnih poslova i putem njega relevantne organe nižih nivoo
- Relevantno entitetsko/kantonalno organura thaj instituciji- Relevantnim entitetskim/kantonalnim organima i institucijama
- PIO/MIO-penzijako
- Relevantno opštinao organura -Relevantnim općinskim organima
- NVO-ima-bivladikano organizacijenca
- Odboro palo Roma uzo Ministrako konsilo - Odboru za Rome pri Vijeću ministara
- Medijima

STRATEGIJA pinđarel vlastura BiH sa e nivelura sar mehanizno savo del love, uzo Barilipeski banka Evropake Konsilotar thaj aver komercijalno bankaće, a rokura san agor 2005-2006 berš.

5.1.1. AKCIJAKO PLANURA PALO PANDIME E ROMENGO PROBLEMURA ANDE OBLAST BUČHARIPE, BEŠIPE THAJ SASTIMASKO ARAKLIPE so saha sar uvjet palo paritcipacija pe Dekadake-dešberšenge, 2015, thodan e ciljura save musaj te dikhel pe STRATEGIJA thaj te osiguri imeplementacija maškharthemako standardura ande diklipe araklipe nacionalno minjoriteta, bašo savo phenel ande šoro II.

5.1.2. AKCIONO PLANO BIH PALO EDUKACIJAKI POTREBA ROMA THAJ AVER MINJORITETURA Usvojime 2004. berš, thaj kotar 2009. si ande revizijako procesa.

5.2. STRATEGIJA palo INTEGRIRACIJA BIH ande EU⁹³ phenol khaj si ustvano kotor maškar „aver“ ande BiH vi e Roma sar majbari grupa, savi sana lungi vrama ande phari situacija thaj iskuljiče andaro društvaće. Zakono bašo xakaja nacionalo minjoretura, sar thaj osnivanje Odboro palo Roma uzo kabineto e šerutnosko VM BiH, sar konsultativno forumo, komisija palo protekcija e Romengo xakaja trubul te račharel lokori poliotikako participacija thaj protekcija-zaštita minjoretura. Evropaki unij, uzo vladavina e xakaja, tržiš ekonomijake thaj parlamentarno demokratija, tovel thaj **zaštitu minjoretengo xakaja sar jekh tharo trin kriterijura andaro Kopehnageno palo pristupime ande Evropaki unija.**

Khana avlilan phe zor Ugovor andaro Amsterdamo 1990. thaj te uključin anditdiskriminacijako odredba ando kotor 13. buhljarda e primarno zakonodavstvo EU ando oblast protekcijake e minjoretengo xakaja. Prema e 13. kotor e Ugovora, Evropaki unija obavezisadape te preduzmi sa e mjere save san neophodno palo sprečavanje diskriminaciji pe osnovo spola, rasno thaj nacionalno porijeklo. I Direktiva EU bašo jekhcandi postupime, bi obziro pe rasno vaj nacionalno porijeklo andaro 2000, su i sekundarno izvoro xakaja Zajednice saveha e EU lija obaveza te promovirin jekhcandio šhajipe palo pripadnikura najekhcandi etničko gorpake, vi e parugel rasno diskriminacijake. Ande procesa pristup-paritcipacijake neve thema kandidatura EU, račharel e mahanizmura palo praćenje sar ostvarinpe e Romenge xakaja ande forma beršengo raportura. Angluni instituciji EU e posebno pažnja

93 Strategija integraciji BiH ande EU str. 39/40.

thoda pe etnikano thaj spolno diskriminacija sat thaj araklipe e đuvljake xakaja. Budućo kandidatura palo članstvo ande EU, a BiH si pe gava drom, musaj te osigurin sasto araklipe tharo sa e oblikura diskriminacij, ozo posebno pažnja pearaklipe tharo rasno, etničko, vjersko thaj spolno diskriminaciji.

RAPORTO BAŠO BARILPE BIH PALO 2008 berš dek o dikliphe gači si BiH

sposobno te tradel evropako standardura thaj te piro zakonodavstvura musja te račarel bašo len, thaj politika acquis-em ande sklado bašo SAP thaj prioritetura Evropako parterstvo, lija periodo tharo 01.10.2007. đike 10.2008. berš thaj yasnivilpe pe buteder izvurura-raportura instituciji BiH, maškarmutne organizacijenca thaj domaće biladikane organizacijenca thaj Evropako Parlamento. Evropako partnerstvo thaj BiH ažurisarda ande februaru 2008. berš.

Ande šoro manušese xakaja thaj araklipe nacionalno minjoretura, motovel khaj BiH resla varesave barilpe ande lačharipe maškar themako zakonodavstvo bašo manušese xakaja so akhana rodel zuraleste te osiguri primjena thaj araklipe manušese xakaja.

Ande diklipe minjoretura konstatiripe te si službeno priznavime 17 minjoretura te san oma majugrozime minjoreteto, te si ande septembro 2008 bers BiH priključisad-lija kotor Dekadake bašo inkluzija Roma 2005-2015, thaj VM BiH anda Odluka bašo račharipe-uspostavipe Kordinacijako odboro /durete KO/ palo monitoringo imeplementacijake eAkcijako planura. **Motovelpe-konstatirin khaj naj sistemsko žutipe palo pandime bešipesko Romengo problemura, te si imeplemnacija bašo edukacijako akcijako plano palo Roma thaj aver minjoretura andaro 2004. but bilači khaj najlen love thaj na buhljari naj raspodjelime nadležnost palo lengi implementacija.** Razlogo palo bilači inkluzija ande edukacijako sistema ande jekhto si baro čororipe. Ande Školako 2007/2008 berš nesave love palo nabavka varesave udžbenikura palo Roma nesavi kantonalno thaj opštinao vlastura na reslan te dijelin len, i ako gava saha najavime.

5.2.2. RAPORTO BAŠO ANGLUNPE BIH PALO 2009⁹⁴ berš mothoven khaj i si zakonsko okviro palo araklipe e nacionalno minjoretetengo xakaja, thaj te lengi implementacija musa te avel majlači. BiH hramosarda Evropaki Okvirno konvencija palo araklipe nacionalno minjoretura, maškar aver na ratifikovisada Evropaki povelja bašo regionalno thaj minjoretetengo čhiba. Implementacija zakono bašo nacionalno minjoretura musaj te avel majlačhoposebno te osigurin participacija e minjoretetengo membrura ande edukacija thaj bučharipe. Reforma ande Ustav na provedime thaj nacionalno minjoretura durete san isključime andaro Doma naroda thaj Predsjedništvo. Izmjena Izborna zakonoha andaro 2008. berš račharda šajipe te minjoretura silen piri lista predstavnikura, ali gala izmjena avili palutni, thaj buteder kotar trin štar kotoraopštini na mjenisada statutura, sar te avel šajipe te pripadnikura-membrura nacionalno minjoretura avel pe lokalno elekcija pe jekh posebno lista, a na sar membrura ande politikako partiji.

Ande diklipe stereotipura thaj predrasudi bašo Roma thaj aver minjoretura račhardo si cikon anglunipe so šhaj te palikerav ande lači praksa savi si propisime ande Kodekso bašo emitiranje RTV programura i ako si phčhipe bašo predstavime thaj zastupime nacionalno minjoretura ande medij durete najekhčhandi.

5.3. RAPORTO PALO UNIVERZALNO VRAMAKO DIKLIPE biformalno koalicije bivladikane organizacijenca andaro septembro 2009.⁹⁵ berš motovel te BiH đike akana na ratifikovisada Evropaki povelja bašo regionalno minjoretetngo čhiba, thaj te Zakonura bašo araklipe nacionalno minjoretura na primjenipe andaro duj razlogura-najlen potrebno talalzakonsko aktura thaj najlen poltičko volja. Kana vačarav bašo Roma sar majbari minjoreteto, von san talal majbari etnikako diskriminacija. Lengo than si buta paro kanda san ande pučhipe bučharipe, bešipe thaj ekonomsko statuso. Numa si kotar 15% uposlime-bučarni khana dikel anglamaripesko varama gava procento saha kotar 50%. Baro đindo e Roma na ostvari čačipe te irinpe po htan, majčesto trajin talal vlaga bizo varesave sanitarije, bizo lači paj thaj struja. Baro đindo e Roma najlen sastimasko araklipe, numa 15% e Romengo čhavore agorisarel obavezno ohtoberšengi škola. BiH hramosarda i Deklaracija palo paricipacija ande“ Dekada Romengi inkluzija 2005-2015“ tek 04.09.2009. berš thaj motovda piri političko volja te ande baro đindo parovel diskriminacija mamuj e Roma thaj te račarel lengo socioekonomikako statuso. Ande gava phućumata račharda e Akcijako planuraande obalast bučharipe, bešipe, sastimaksi araklipethaj ekukacija, vaj ande praksa ni đal sar trubuj.

94 Brisel 14.10.2009.berš.

95 Raporto si dostavime ande Ured baro komesarijato palo manušeske xakaja sar prilog 30 ngo bašo diklipe ande manušeske xakaja ande BiH

5.4. MONITORINGO SARR PROCESO ANDE EVROPAKI INTEGRARIJA BiH⁹⁶,

Mothovel khaj BiH usvojisada strateško plano-dešberšeski inkluzija Roma 2005-2015, thaj te VM BiH usvojisada Akcijako plano thaj osigurisada kotar 3.000.000 marke palo pandime problemura ande bešipe, bučharipe thaj sastimako araklipe Roma, thaj uspostavisada KO palo praćenje rezultatura ande implementacija. Durete konstatuili ande implementacija i si ograničime rezultatura ande hramosaripe ande bijandehko lila tha edukacija.

VI. REZULTATO ANDE PLANO ANDE PANDIME E ROMENGI PROBLEMURA

Ande gala šero prezentinpe informaciji majznačajno palo goja Evaluacija - si si ande 2009 berš račardi ande odnos so saha planirime. Palo gova ande gola šero uključin vi informaciji bašo Akcijako plano, Metodologija, operativno planura palo pojedino oblasi, odluke značajne palo implementacija aktivitetura, egzaktno rezultatura thaj so si čheradno, thaj palutno-konačno funkcionalnost ande instituciji thaj bordura save silen značajno uloga ande implementacija kotar VN BiH.

ODLUKE-DECIZIJI VAŽNE PALO IMPLEMENTACIJA DEKADAKE/ AKCIJAKO PLANURA ANDE BIH:

- a) Odluka bašo osnivanje KO palo diklipe implementacijake Akcijako planura thaj Rješenje bašo imenovanje Nacionalno kordinatoro
- b) Zaključko VM BiH ande savo Ministarstvo palo manušenge xakaja thaj našle manuša si zadužime sar kordinatoro ande aktivitetura ande implementacija Akcijako plaura.
- c) Odluka VM BiH bašo raspored budžetoske love palo pandime e Romengo problemura ande bučharipe, bešipe, sastimasko araklipe thaj programo bašo evidencija thaj račaripe baza podatкура bašo Roma
- d) Odluka bašo imenovanje članura ande bučhaki grupe palo diklipe implementacijake Akcijako planura ande bučharipe, bešipe, sastimasko araklipe palo vrama januar 2009 -decembro 2009. berš
- e.) Odluka bašo osnivanje thaj imenovanje članura Konsilo bašo nacionalno minjoriteta FBIH⁹⁷
- f) Odluka bašo formiranje Odboro palo Roma uzo Ministarako konsilo, sar stalno tunjisardo gava majbaro organo izvršno vlastake ande BiH⁹⁸

6.1. AKCIKO PLANO BIH PALO PANDIME E ROMENGO PROBLEMURA ANDE BEŠIPE, BUČHARIPE THAJ SASTIMASKO ARAKLIPE

(durete: Akcijako planura) bazirme si pe naoficijelno potako khaj ande BiH trajin 76000 Roma.

Ande naslov Akcijako planura⁹⁹ motovel pe oblast save istarel-bučharipe, bešipe thaj sastimasko araklipe e Roma Gaja si, naprimjer kotar edukacija ande sastimasko araklipe si usmejime pe informirime bašo prevencijako mjere ande oblas sastima, vut važno si emancipacija pripadnikura e Romengi nacionalno minjoriteto ande BiH vi ande diklipe djuvljengo araklipe thaj čheja sar te mukel e bilači tradicija rano bijav, bare rano bijandipe thaj čhudipe, ande bešipeodnos prema e araklipe trajengo sredina thaj kultura bešipen ande sklado e određeno standarudra trajengo, đike si edukacija phutardipe-javnosti usmjereno sar te parugel stereotipura thaj predrasudi bašo Roma thaj te si getoizacija thaj stigmatizacija Roma ande demokratsko amaplipe nadopustime.

Te resel go ciljura i si mjere, ašičhareno ciljura, idndikatura, nadležno instituciji, subjektura ande monitoringo, vramako okviro te izvrši ko mjere, finansijako sredstvura thaj varesave izvorurura palo lengo ostvarenje.

96 Raporto Avralpolitikaki inicijativake BiH palo angluno pašberšengo raporto palo 2009. berš

97 Odluka na motovelpe i ako ande vrama račaripe goja Evaluacijake na saha imenovano predstavniko Roma thaj Germanco, Rumunco, Ruso, Slovako thaj Ukrainco, savi isto gaja nasanas alosardape piro prestavniko

98 Zvanično parvuda aktivitetura sredinom 2002 berš, aktualo sastavo alosardan ande decembro 2007 berš

99 Akcijako planura uključin rješavane domicilno Roma, a na vi e Roma save avilan ande BiH ande maripesko vaj palal mari-paseko vrama, von san ande proceso te panden piro statuso thaj durete trajin ande BiH bi isavo statuso.

6.1.1. METODOLOGIJA THAJ PLANO REALIZACIJI SREDSTVURA PALO IMPLEMENTACIJA AKCIJAKO PLANO BIH PALO PANDIME E ROMENGO PROBLEMURA ADNARO OBLAS BEŠIPEN, BUČHARIPEN, SASTIMAKO ARAKLIPEN, EVIDENTIRIME THAJ RAČHARIPE E BAZA PODATKURA BAŠO ROMA (durete:Metodologija) račardo si dokumento e ciljoha te lokorel realizacija sa e aktivitetura so si predvidime e Akcijako planura, sostar si dopunime segmento“evidentirime thaj račharipe baza podatkura” savo Akcijako plano istaren.

Metodologiju čeren:

1. Odluka decizija thaj raspored budžetoke sredstvura palo pandime e Romengo problemura ande BiH.-Palo bešipe Memorandumo bašo hačharipe maškar MLJPI kotar jekhe, thaj Ministarstvo palo prostorno uredime FBIH kotar aver rig, o kriterij sar te 2. Koristin sredstvura, način sar te objavi o pozivo thaj forulari palo projektno predlogo, Odluka bašo imenovanje komisiji palo alosarmata ko projektura thaj Odluka bašo izbor projektura ande 2009. berš.

3. Palo bučharipe Memorandumo bašo hačharipe maškar MLJPI kotar jekh rig thaj Federalno zavodo palo bučharipe. Zavodo palo bučharipe RS thaj Zavodo palo bučharipe BD BiH kotar aver rig, thaj Odluka sar te djelin love ande zavodura

4. Palo sastimako araklape Memorandumo bašo hačharipe maškar MLJP kotar jekh rig thaj Zavodo palo phutardo sastima FBIH, Instituto palo sastimako araklape RS thaj Odjel palo sastima BD BiH kotar dujto rig thaj Odluka bašo dodjela thaj raspored sredstvura maškar isntituciji ande sastimako oblast

5. Palo evidentiranje Roma thaj način uspostave baze podatkura Odluka bašo istaripe thaj način sar te čeren o programo ande evidentirime thaj način uspostave baze, formuralo palo evidencija (0, 1a, 1b,1c) sar vi e instrukcija palo popunjavanje formulajra, rasproedo finasijake sredstvura thaj shematsko prikaz organizacijake ande timura palo evidentiranje.

6.1.2. KOORDINACIJAKO ODBOR PALO DIKLIPE ANDE IMPLEMENTACIJA AKCIJAKO PLANURA

KO si sar ad hoc tijelo osnovime Odlukoha VM BiH 03.07.2008.berš thaj numa vezime palo implementacija Akcijako planura. E odlukoha odredime si zadatkura, sastvaio (sa e 19 članura) ko si nadležno palo imenovanje članura, lengo mandato, thaj te stručno žutipe ande KO del o MLJPI. Love palo buča and ekomisja muklanpe te rješinke sar aver komisiji so si utvrdime e kriterijeha palo lovnego naknda palo đene so si angažirime ande komisije thaj aver bučhako tjhelura. Ande goja Odluka oderedime si način obračuna buča ande komisiji savi naknada palo buča šhaj te obustvin Ministrako konsilo palal so dikel sar đal ande trin čhon buča.

Najvažno zadatkura gava ad hoc formirime tijela san:

- Sistematsko diklipe thaj kordinacija imeplementaciji Akcijako planura,
- andel operativno planura palolengi realizacija,
- predlogura ande mjere palo barilipe implementaciji programura
- pripremiseni raportura vezime palo lengo implementacija,
- predlagura ande izmjena, dopuna thaj harmonizirime gola programura,
- te inicirin aktivitetrua palo osiguripe love thaj te dikel sar đal o troško
- ako i si potreba te formirin ekspertska grupa palo imeplementacija aktivitetura
- te koordinirin buči ande entitetsko, kantonalno thaj opštinao organura thaj aver instituciji
- te pripremi o beršesko/kvartalno raportobašo pire buča palo VN BiH
- te anel o Poslovník bašo buča

KO andan o Poslovník bašo buča, savo lijan odredbe bašo nadležnost thaj sastav andaro Odluka bašo piro osnivime, thaj motoda xakaja thaj dužnosti članura thaj uloga **šerutnose** KO sar te tradel e kidipen. KO istarda 8 kidipen, trin ande 2008 thaj pandž ande 2009 berš, pe save osim većine članura KO (uglavno avel isto članura) saha prisutno vi e prezentura Evropako Komisiji, BOSPO-a, UNHCR-a, Worl Vision, OSCE-a, thaj presdstavnikura MLJPI thaj RIC-a

Najvažno zaključko¹⁰⁰ KO san:

- usvajanje operativno planura palo sa oblasti andaro Akcijako planura, formirime trin bu'haki grupe pe oblasti (po 5 članura-4 andaro KO thaj 1 andaro MLJPI)
- Inicirisarda revizije Akcijako plano palo edukacija Roma
- članovima-predstavnikura Ministarstva financijake FBH thaj RS dijan e zadatkura te račaren informaciji bašo planirime sredstvura ande budžetura, te taro World Vision (durete WV) thaj taro Evropako komisji (durete EK) rodel informaciji palo donatorsko sredstvura
- taro lokalno zajednicete rodeli te planirin sredstvura ande budžeto palo 2009
- taro Ministarstva finansijake thaj trezoro te rodel te imenuje predstavnikura ande KO
- te bičhalel o poziv sa e maškarmakim organizaciji te planiranime aktiviteturapalo Roemngi populacija koordinirin e MLJPI i KO
- te bičhalel operativno planura palo 2009 sa e članuren KO radi eventualno dopuna;
- te đikejekhto sektoro ande nadležno ministarstvurape entitetsko nivelo bičhalel informaciji bašo Akcijako planura šerutnenge ande opštine pe svakojekhto sektoro
- te pripremi o pregled akivitetura po osnov donatorsko sredstvura
- te organizirin regionalno konfencija radi razmjene iskustvura sa aver thema ande regiono thaj te predstavin aktivitetura BiH.
- te Ministroke palo manušeske xakaja thaj našle manuša bičhalel o zahtjevo palo formiranje Odjel palo Dekada
- te načelnikonen opštinke ande save traji Roemngi populacija bičhalel o zahtjevo palo izdvajanje sredstvura palo aktivitetura andaro Akcijako planura uzo bičhalde brošure e lengi istaripe-sadržajura;
- te račaren anketno pučhimata palo kidipe e podatkura palo baza;
- organizirini sastanakura-kidipen e maškarmakim organizacijenca thaj
- predstavnikura ambasadi ande ciljo informiranja bašo aktivitetura pe imeplemnacija Akcijako palura, thaj te taro OSCE-a thaj Romengo Konsilo FbiH roden podatkura istraživanje vezime palo Roemngi populaicja te bičhalelpe MLJPI-u.
- te planirano sredstvura taro 3.000.000 KM musaj trošin palo bešipe 2.070.000,00 KM, bučharipe 780.000,00 KM thaj sastimasko araklipe 150.000,00 KM thaj te taro suma 300.000,00 KM musaj te del pe troškura ande registracija Roma;te trošin len transparentno, po principo jekhčhandi utroška sredstvura sasti teritorija BiH,
- te iznosu taro 135.000 KM namjenjeno palo sastimasko araklipe dijelin - Federaciji BiH 62,66%, RS-u 31,33 i BD BiH 6% te načino utroška sredstvura definirati palal konsultacije e sastimaski čhera dromeha članica KO andaro resorno sastimaske ministarstvura .
- te roden taro Ministro palo manušeske xakaja thaj našle manuša te vov obratinpe direktno ande budžetsko institucijake ande sa e nivelura radi lengo budžetoske planiranje sredstvura palo imeplentacija Akcijako planura
- te NKO¹⁰¹ bičhalel o zahtjev ande Ministarstvo palo financiji thaj trezor BiH thaj Odboru palo Roma te von odredin lengo predstavniko ande KO
- te taro VM BiH rodelpe te NKO sile ovlast te lelpe obaveze ande themako anav;
- te MLJP del žutipe ande organizacija kedipen Romengi mreža;te anel formu palo raportura save ka račarel KO; te raportura bašo pire aktivitetura račeren gola khaj inđarel radno grupa thaj MLJP, save ka avel jekhčhandi ande konačno raporto thaj te ove usvojime đike 15 septembro 2009. berš.
- te kooperacija maškar Odboro palo Roma thaj KO avel lači, sar te na avol paralelizmo lengi bučhatar
- te sredstvura namijenima palo Akciono planuraa našti koristitin palo KO buči.

KO račarda bučhako materijali palo Raporto bašo buči KO palo vrama novembro 2008 - oktobro2009 berš savo saha diskutovime pe kidipe 15.09.2009. berš, ma naj sar konačno bičhaldan VM BiH.

¹⁰⁰ Prema e zapisnikura ande arhive KO i MLJP

¹⁰¹ Imenovan ande maškarvrama tharo rig šerutnose VM BiH

6.1.2.1. PRETPOSTAVLJENI – ANGLALTODIME NACIONALNO INSTITUCIONALNO MEHANIZMO THAJ PROCJENA SAR FUNKCIONIRIN ANGAŽIRIME INSTITUCIONALNO MEHANIZMO ANDE IMPLEMENTACIJA AKCIJAKO PLANURA

E Zakonoha bašo ministarstvura thaj aver organura ande BiH utvrdime si:Ministarstvo bašo civilno buča sila nadležnost palo buča themakoro, hramosaripe ande evidencija gradjanura, araklipe lično podatcura, sastimako thaj socijalno araklipe, edukacija, buča thaj bučaripe. Ande okviro gava ministrače i si orgnizacijako kotora: Sektoro palo themakoro thaj dromesko lila, Sektoro palo sastipe, Sektoro palo buča thaj bučaripe, socijalno araklipe thaj penziji (thaj ande le si Odsjek palo buča thaj bučaripe) thaj Minssitro si člano Konferenciji sastimasko ministrura; andel leki sastav si vi upravno organizaicja Agencijaa palo identifikacijako dokumentura/lila, evidencija thaj razmjena podtkura. Durete, **Agencija palo buča thaj bučaripei** ¹⁰² i si korkori upravno organizacija, ande okvir instituciji BiH thaj laki zakonsko propisime nadležnosti i si te obaveza ande bučaripe **ČHEREN KOPERACIJA E NADLEŽNO ENTITETSKO ZAVODURA THAJ BD** BiH.

Ministarstvo palo manuške xakaja thaj našle manuša Si nadležno palo tradipe/implementacija maškathemako konvenciji thaj aver lila andaro manuške xakaja thaj osnovne slobode, promovirime thaj araklipe lično thaj kolektivno manuške xakaja thaj sobode, kordinacija thaj priprema raportura nedležno čherako thaj maškathemako instituciji thaj organizacijenca bapo implementacija obavezi andaro maškathemko konvenciji thaj lila, koperacija e nacionalono minjoriteta thaj lengi amalipen, koperacija Društvaće lolo križoha, koperacija maškar bivladikano organizacijenca, ande pučhipe andaro nadležnostura ministrače.

Ande nakle aktivitetura Ministarstvo palo civilno buča na saha ukljucime sar gava motoven o Zakono, thaj ande MLJP-u ande isto vrijeme dobisada uloga sar stručno thaj administrako tijelo thaj kordinirime atkivitetura.

Obziroha pe gava i si prezentirime rezultatora ande SWOT analiza savi del ocjena ande funkciji istitucijako okviro savo si Odlukama thaj Zaključkoah odredime VM BiH, a gava san:

KO, MLJP thaj NKO. Ande analiza ucestovisada jekhipe članura KO, NKO thaj kethane bučaripen MLJP. Lengi odgovorura sumirime san ande skupine sar durete đal:

Zuralipe KO

- Osnovime e Odlukaha VM BiH
- Odlukom VM BiH odredime si leko struktura thaj nadležnost¹⁰³
- Sile značajno uloga ande donošenju Akcijako/operativno planura radi gava članura lačo đanen problemura
- Uključime predstavnikura resorno ministarstvura/stručoi/profesionalcura so si pretpostavka ande lengo autoriteto thaj stavura
- Ande instrumentura thaj mjerama save silen institucije/tijela andaro save avel delegirime članura
- Uključime thaj palutno korisnikura-Roma, khaj „kanči palo Roma bizo Roma“, gava si but važno khaj vazdel gođavipe bašo khetano naporura ukljucime ando sistemo
- Pe kidipen rdovno aven predstavnikura OSCE-a, UNHCR-a, EK u BiH, WV-a, BOSPO-a, savi silen bari spremnost te den žutipe palo pandime Romengi problemura

Bilačhipe KO

- Naj jasno definirime uloga – da li si KO, korodinatoro aktivitetura, implementatoro, subjekto ande monitoringo vaj numatrubuj te ostigurin donatorsko sredstvura palo imeplementacija aktivitetura (sredstva goja khaj dija Ministarstvo thanako uređenje FbiHa ande aver budžetura naj.)
- But baro - 19 članova
- Palo leki buča naj osigurime love
- Čherolpe bašo socijalno programura thaj na trubuisada te čeren kidipe duj đive pe skup thanatar / jahorina thaj Neum) khja mitingura sana počhindime andaro donaciji
- Sa članura ande KO na aktivno učestovisadan ande diskusija thaj aktivitetura pire insitiucijake save trubuj te černepe ande skaldo e Akcijako planura, buder člhanura na aven pe mitingura-

102 Zakono bašo agenciji palo bučaripe BiH (Sl.lil BiH đindo 21/03, 43/09)

103 Thaj načino način lengo financirime, so naj provodime, numa koristisada sredstvura andaro donacije- primjedba evaluatorice

- Varesavo članurasanas numa sar statista, khaj ministarstur kotar aven najlen aktivno uloga ande implementacija akcijako planura thaj varesave članura redovno naavilan pe mitingura khaj lengi ministro na denlen odobrenja te aven po mitingo sar si npr. Ministarstvo sastimathaj soc. araklipe RS-a
- Paralelizmo ande aktivitetura e Odboraoha palo Roma
- Na čherdan sasti suradnja-koperacija e MLJPI, naročito ande implementacija Odluka KO, so dikhen sar smetnja palo implementacija Akcijako planura

Šajipe KO

- Ieki angažmano, si o dokaz khaj si gava aktivitetura but značajno palo them khaj majbari organura ačhol palo lende
- Te račharen cikni gupake – prema e oblastura Akcijako planura šhaj avel but produktivno
- Te avel profesionalno kotar stručno autoriteto manuša adnaro
- ako ande le i si educirime, ambiciozno thaj pe varesave oblast i si angažirime Roma

Prijetnje/daran KO

- ako se na reorganizirin thaj ako članura na silen stvarno autoriteo institucij ande save aven delegirime, na avel dovoljno produkto ande angluno vrama,
- te ako najlen sredstvura palo normalno buči uloga ka avel numa formalno
- te instituciji kotar aven članura na lel i Dekada ozbiljno, sar ni piri obaveza ande ostvarime ciljura, sostar korkoro članura rodijan te paruves lengi participacija
- ande gači MLJP na lel propozalura tharo Roma ozbiljn thaj ako Odkluke kotar KO na traden sar trubuj e Roma kotar KO ka
- varesavo članura kotar entitetura ka crdelpe avri andaro KO khajlengi uloga naj definirime sar vi uloga lengi

Zuralipe NKO

- Osnovime rješenjem taro Šerutno VM BiH
- Sostar si osnovime kotar VM BiH i si obaveza te non stop inforirin len sar majbaro themako organo ande pandime majbaro problemura thaj pučhipen, thaj sasto
- Themako thaj enititetsko/kanonalno uključimekotar šaj lel love alo implementacija
- Đike jekhto them sila ustanovime pozicija Nacionalno kordinatorouzo autoriteto thaj zuralipe majbare themako organura
- Obaveza ande kordinacija aktivitetura, koperacija maškar sa e akterura andaro vladikano thaj bivladikano sektoro ande realizacija thaj pariticipacija ande kidiphen e Dekadake, ande sa ostvarim thaj na ostvarime aktivitetura, sar vi e eventualno problemura ande realizaicija
- Saha lači koperacija bašo Romengo sektoro anglal so čherdan participacija ande Dekada

Biláčhipe NKO

- Naj bučhai reursura– than thaj logistikapalo đivesko buča
- I ako si osnovime kotar Rješenje Šerutnenge VM BiH, nazor te lel varesavo decizija ande pire vasta thaj našti del o nalog palo buča
- Najle lači koperacija bašo bučharimata ande MLJPI
- naj angaž ime ande varesavo themako organo

Šajipe NKO

- osnivanje thaj povjerenje taro rig majbare themako organura
- Bari eksperijenca andebuča thahj lačo informacija palo problemura
- Lači koperacija thaj autoriteto ande Romengi populacija

Prijetnje/daran NKO

- Te najlen bučhako than

- Te najlen lačno utjecaj savo inđarel goja pozicija
- Te najle lačni koperacija bašo MLJPI

Zuralipe MLJPI

- Inicirsada thaj tradija buča ande račaripe Akcijako planuraa, saha vareso ko čherada o predlogo palo participacija ande Dekada
- Zaključko kotar VM BiH odredime si uloga koordinatora ande aktivitetura
- odlukom VM BiH bašo rasporedbudžetoske love palo pandime Romengi problemura, obavezano te čheren lengi ralizaocija kotar kriterijura bašo koperacija savo čherdan vi bučharimasko thaj sastimasko zavodra ande solduj entitetura thaj ande Federalno thanasko uredime ministarče
- themako organo savo sile mandato palo araklape manušeske xakaja thaj minjoritengno đanel palo sa maškarmakoro standardura thaj lengo sar vi e raportura andaro UN komiteto
- ande le buča čheren profesionalcura
- sile šhajipe re račharen ekspertsko timura ande varesave pučhimata thaj šhaj uključin vi e aver profesionalcura

Slabosti MLJPI

- Uzo piro đivesko buči profesionalcura dodatno si opteretime e bučhatar pe implementacija Akcijako plaura, na numa administrativno palo KO, nego vi e čhači
- Na traden odluke KO
- Najle lačni koperacija bašo NKO

Šajipe MLJPI

- Profesionalcura vi ande 2009. berš diklan pire kapacitetura ande gava buča
- Sile godavipe bašo sa aspektura vezime palo pandime e Romeng problemura
- Čheren pe programo kethani baza podatkura bašo Romengi situacija kotar šhaj planirin e love
- Planirin reorganiziranje Sektora šalo manušese

Prijetnje/daran MLJPI

- Te korkoro MLJP inđaren parimata ande realizacija Akcijako planura, i ako si jasno te aver themako organi/institucije uzo direktno mandato palo tradimebuteder aktivitetura
- Te resorno themaki/entitetsko vaj aver organura na avel dovoljno angažirime ande implementacija AP thaj na den love
- Te Roma maškar pe na po vrama odredi predstavnikura palo tijala ande implementacija planura
- Te na angažiririnjajlače predstavnikura Roma (obrazovano thaj moralno kvalitno), savi korkoro respekovin e Zakonura ande araklape faimilijače thaj čhvaoren

Uspostavime insitucionalno mehanizmo palo implemntacija aktivitetura thaj na jasno uloga kotar Nacionalno koridinatoro čherdan problemu ande koperacija. Gava čherda problemu thaj čherda bilači situacija đike vaersave članura manglan te crdelp e avral kotar buča, so potvrdi vi e analiza SWOT.

6.2.OSIGURIMAĆI ČHAĆIPE ROMNEGO MALASTARDO AKCIONENESKERE PLANORA

6.2.1.OBLASTIMAOS SASATIMASO ČHAĆIPE ROMENGO

Phućipe sasitmaso zaštitimo Romengo, uladime čhavore putarde but bidzinde oraganizacije thaj i golestar izvjestisaren BIH thaj pašemanušesko instutijači. Golestar is anglal lačardi Akcioneskere planora phućipe sastimase čhaćipe morajlen sa malastardo postaviasrde/ phućipe pe primorisarde čhaćipe, uedal programora, edukacijači thaj but javer/ pe gova odredime si:

-CILJORA-

Thaj goda trin ciljora: 1. te osigurin čačipe zaštitimaso pripadnikora romani nacionalno manjine; 2. vazdimaso i gogi ando oblastimaso thaj; 3. osigurisaren te provodisaren previntimači mjerora ando ciljimaso majlačomaso sastimaso sarilahko pripadnikora romani nacionmalno majciknimata.

-FINANCIRIMASI-

Malji namenino te resin e problemora sasitmase čačipe Romengo ani 2009. berši izdvojisarde aidn drzavako budžeti iznosil 135.000,00 KM thaj golestar e FBIH 84.500.00 KM ,RS 42,300,00 KM thaj BD BIH 8.200,00 KM.

-INSTUTUTIJAČI OKIVRIMO-

Predvićime nadleznoar instututijači te probedbin si: VIJEĆE MINISTRA, VLADAČI ANO NIVO ENTITETORA I BD BIH, MINSITARSTVO LOKALNIMATO UPRAVAKO THAJ SAMOUPRAVAČI THAJ JA I SLUZBA ANDO MINISTARSTVO ČAČIPAKO ANTITETORA, BIJANDI MASO ČHER, THAJ O SEKTOR BUČAČI SEKTORIOM E SASTAMISO AN SA E NIVORA THAJE USTANOVORA. HTAJ O ZAVOD THAJ AGENZIJE BASI STATISTIKASO, THAJ TE AVOIL SAR GOVA HTAJ TE O LOLO KRSTIMO BIH. APRLEMENTORA ANDO SA E NIVOHORA, DONATORENČI SAVEZ ROMENGO RS. VIJEĆE ROMENGO FBIH RESURSNNO CENTRO NVO.

Gija baro astardo nadlezname instutucijači, bi pojasnimaso precizirime jeg inčarimato e odredimaso aktimaso, objektimo an gova si instutijači andi državači razina maj penčarutni kal aktivnostora, savi trubul te avol koda savo ka vodisamol o buči save ka aven partnera Odredisaren jek je indzarimo savo šaj ter ljelpe ando te umrezisarenpe partnorenca savi našti te alov smetomi andi rig ande mrezevetrikalnora thaj horizontalno organora/organizacije ando sa e oblastora vladači htaj in vladači sketorora.

Operativnači planora e vakteso januar - decembar 2009 si skatisarde nadleznim institijači ando odnosimo ano postavisrado Akcioneso planora, thaj čude KO, ali palem vacadre andi institijači nadlezname e impleminticijači thaj monitoring. Koljestar ghija si te učestvujin: Minsitarstvo sastiamso thaj socijalnači buki RS, Ministarstvo sastimaso FBIH, instututi e zastitiamso Sasitpe RS, Bešipno sastimaso FHIB, Obešipno BD BIH, Ministarsvto emanušensko čačipe thaj e našavde BIH, dikljindi. MCR naj ukljicimo an kava bilastardo.

6.2.1.1. Realizimo planisararde ando oblasto sastimaso zaštiitmo

- Izradime Analiza propisimi dno oblastimo registrimo a edo biande lila biandemase, te šain te izmjenin e prpsiora e mašimasanedr. Pokrenisararde te sastaren te izmenin e Oblastora ande biande lila e propisora kaj šajin te izmenin ep e procedurimaso entitetora.
- Andipe vačrdipe ani paketesa sastimasi zaštisordave odereidnpe e maj ckne čačhipe gole Odlukasa ando pe vi kola naj osigurime, e manuša andi Federacija BiH Save šajin saren te aven e manuš dzi 18 berš, phuranimata (dzakora thaj e sdudentora čhan ando sar savo dzive školuisarepe dzi 26 berš dzvidimaso) thaj maj phurane ande 18 berš ando sa maj arakljime thaj dzinde – anid majsigatni mrdicinako pomošaripe. Aodn save si jam nasvale manušipa thaj save si majnasvale, pompšaripe ande kaj lečisaren le naj zarazime nasvalimata. thaj e gola save si kamle kaj trubusaren te bijanen, thaj gola save si silen komkilpacija kana bjanen e vaktese, ando čhonese, thaj gola si but nasvale maj durarde thaj gija. Save šajisaren te Obuhvatasiren thaj Roma save naj len sasimtasol lil thaj kaj najstae osigurime. Drumase alke lačharipase si lačardi taro manušeso vačaripe te šajin manisaren, ivgolese pe računora ando Kantoni thaj e bare čherese thaj kaj goj menava te andolpe e goda save šajin saren te čheren kola sastimase ljila taj te avolen ripo čačhipe ta šajin saren te avolen piro čačipe.
- E zavodeso potardimo sastimasko FBiH si ando okvirimo programasi sastimasi pe čačhipase piro čačipe. Romengo, preverdisarde piotimo ando phućimaso ando Hercegovako-neretvanskom kantoni andi MZ Kralupi thaj evidentirisarda buten čhavoren paravdo thaj hasardo utvrdisarda, lengo status. Vija gija si čerdo vi e čhavorenca vi e lenće dada thaj e dada save naj an gola MZ, an save zuvisaren privremeno zivisaren an goja MZ, paljegoda golendze mora te posvetisaren posebna phućipe.

- Provedisarde i evidencija Romenci kaj si e skurimasi sastimasi sastimaso save naj osigurime e manuša andi Romani populacija savi si jek osnovisarde save pe kaje cudresan Federalno zavodeso e putardimaso an kaja aver institucija (Čheramatabgo sastipe, Agencija baši statistika BiH thaj mb)
- Li duj Ministarstvo sastimaso naj zadimo de zadisaren kaj goda kaj si e radnikora silen i predrasudime baša Roma, a von si profesionalcora ando Hipokratimo Sovljasa, te planirisaren aktivnost-anketirimo staovengo, radnikora doktoresse ando bućanimata pe Romani populacija smatrisaren bajbuder thaj/ja ostvarisade aktivimata.
- Ando Ministarstvo čivdimaso thaj socijalno zaštitime RS, smatrisaren ano majbuderimo. Thaj aktivimo bašo provedimo programa sastimase čačipe pe tematenko oblastimo (ando reproduktimo sastipe čí go programako. Unpredime, sastipe) se gova si već čerdo majanglal čerdo e Global Fonda, thaj pe golasa naj sa gija kaj šajisaren te paljegova, previsarda sastimaso Raspale ipak čerdam preverisarda istrazisarda sastavimo čabidipe, stavora thaj sar ponašinpe e Romani populacija sar kaj si i tuberkoloza thaj e javer nasvalimata, so smatrin baši proventivnimi programa, naj ovisno i programa provedisardi andi stanatar Global Fonda.
- Imunizacija čhavorendzi ani RS si kaj redovnoprovedin premali pire čhave, a i evidencija ni provodilpe sar kaj si i evidencija čhavorendzi, a i evidencija ni vodilpe pe nacionalno struktura, baše save si Ministarstvo sastimaso thaj socijalno zaštitimaso smatrin kaj si e Romane čhave uključime ani imunizija. Rezerva siiskazime samo the šaisarde kaj si e roditeljengiri te anen ani imunizacija, ta po nisavo dat kaj mućen i buća ravš, thaj gija mućen piro odgovornost, sistemasi Ministarstva bašo instituti baši zaštitimaso sastipe RS si okvirime andi svakodzive andi kompanija Europači phurano kurko imunizacija, vršisarda kompanjinska imunizacija Romani savi vodisarol evidencija thaj registracija Romani populacija direktno ando zajednica procenisarada sastimaso landchipe ando 0-15 berš, evidencija vakcinalnog landchipe uvedisarde thaj kalendaresi, morajle imunizacija. Kampanjače imunizacija naručitimo ačilja romani populacija. Cilji sarde uvedisarde i evidencija, kaj bi čalde provodisarde preventivnači sastimase mjerora ke romani populacija. E isto ciljesa instituti baši sastimaso RS organizirisarda bućarne sastankora e prestavnikorenca čeramatanca e sastimaso ando 9 forora, baši pojačimi imunizacija Roma, sa ando ciljo trajisardo imunizacije romani populaci.
- U BD BiH započnisarda imunizacija čhavorenko ando romani mahalava ani savo si moj Prutaće,moj činde romani mahalavači.
- Ano dikljindo zakoni legislativači sar bi romani populacija bi avola uključime ando sistemo sastimaso arakludo thaj osigurimo, ando Ministarstvo sastimaso thaj socijalno arakludo ando instituti bašo arakludimako sastipe RS, smatrisaren aktimači si već provedime ando 2001 berš, kana si dindi kaj sajisaren sa gola manušesko prijavipe kaj si ando zavodeso budzanimaso sar e članora lenće porodicači kaj silen sastimaso osigurime, naj majdur ando dzazitno Fonteso sastimatasko osigurimači ugradime si propuručime obdusmenora Replikaci Srpska palje save sa dzavoren ando 15 berš, zivotoso ,naj bitnipe katar si lengo statusime lenće dada thaj e daja phuranimata siljen čhacipe bi počindo te dikljarenpe thaj sastimaso osigurime.
- Aktimači provedisardo informativno kampanja kaj si sebeso sastimaso arakludo, ando Ministarstvo sastimaso thaj socijalnako arakludo RS smatrisaren kaj si majbut vaktimo Kontinurimo provodisaren pe letke e nađinsa koristimso sastimaso arakludo.
- Provodisaren medijače kampanije ando Oblasti u moodredime si ando Evalicujači telal biškurisrdo informirime thaj ulogime medijači.
- Aktivimata vezime e upstavime bi podatkenko si navedimo andi mjerora save si prtezentirime podatkoru e vaktaso evalurime sesa dostupime obziresa kaj si postupko evidencijači Romengo ando BiH završimo januareso prezentirime ando kana dostupime cara si informirime sesa dindi ando progafimo savo si naslovimo, procesimo evidetimako Romengo thaj upostisarde e baza podatkoru.

Ando 2009. berš naj sa provedisarde odredime aktimaći savo sesa anglutno, prevodimo maj anglal sesa osvojimo o Akcioneso planora. **Konstiturin tumen:**

- Naj sa upostavime bućarnimata te radilpe zakonesodindo, ando oblastimo sastimaso arakludothaj osigurimako, baši ćitavo BiH.
- Naj sa izradime metodološkenko, uputora thaj programora te provedinpe Odlukaći ando osnovako paćeta sastimaso araljipe, e nadleznora Kantonaći organora naj sa pire propisora pire Odlukas.
- Ando RS-u naj andi Romani chip prevedisarde lektora ando načino koriostisara sastimasi arakludo.
- Naj zapoćnipe aktivnostora baše upostisardo Fond e stipendijako Romengo bašo doktorengo kadro.
- Ni počmisarde te edukuinpe Romane edukatora ¹⁰⁴

Zavodimo/instituti predlozin te ćerol pe an maj cikno roko ćerolpe:

- kaj o Federalno zavod e javnimata sastimaso prevodilpe pe terensko kopanjaćo e potrebaće cjepljeniosarde, te upostavinpe "Lilimatasko obaveznikora cjepljime" ande sastimase ustanovin, sa ando rokeso ando trin ćhon 14, te definisaren mobilna ci timora sastavimo ando nasvalimta, medicinsko pšej, prestavnikora romani populacija sar e pomogaća thaj e vozaćora, so šai provisarelpe pe kopanjaći "Putardo dzive cjepljenako".
- kaj Federalno Zasvodimaso e javni matanci sastimo planirin te pripremisarol promotivnaći-edukativno matrijalora e fokuseso skupine-e dada cikne ćhave thaj e dujvodzenca.
- RS Instituti e arakludose sastimaso RS kana osnovaći provodisarol aktivnostora thaj mjera ći thaj 2009 berš te predložilpe konkretno mjerora e te povećoilpe thaj obuhvatilpe romani populacija imunizacijasa thaj specifićaći promotivnakoro programora ando ciljo unapredsilpe sastimase araklude Roma.

6.2.2. OBLASTIMO ZAPOS LISREN ROMEN

A tenasojsaren te avol maj ćerdle problemora bizaposlime Roma, ande save si pe kajeg šajin saren obavisaren goja si dikljindi diskriminacija po tržište redosi, ali thaj posledicasa but beršeso ogranićimo pristupisarde obrazujimase 15 baši nanipe kalako populacisko 16, akcijoneso planora si pe kaja oblastora postvaisarda konkretno ciljora.

-CILJORA-

Pandz ciljora ando oblastimo rješimaći problemora zaposlisaren e : **1.** definisaren-azuririme baze podatkorora; **2.** krerisarenpotencijalno programora; **3.** Izmjerisaren thaj te dopunisaren e zakonora regulative thaj lahko provedzenje; **4.** obrazujisaren, doklifikusaren thaj prefikalisaren e Romane; **5.** Te vazden lengo svest thaj informiril.

-FINANCIRIMASI-

Ando diklindo financirimaso te zaposlisare Romen, odlukasa VM BiH si odredimo lengo laćardim, kaj si predvidzimo 702.000,00 KM, ando save si thaj FbiH 440.000.00 KM, Sumirime te zaposlisaren thaj bućanimatasko ko poslodavco naj isto thaj FbiH, RS-thaj BD thaj te odredime procjena etitensko zavodora thaj Zavodo BD BiH.

-INSTUTICIONALNO OKVIRI-

Predvidzime **nadležno institucije** baši prebedba si: VJEĆE MINISTARA, ENTITIESKERE VLADAĆI, THAJ I VLADA BD BiH, AGENCIJASKIRI BAŠOTE ZAPOS LINPE BjH, ZAVOD BAŠO ZAPOS LIMAĆI FbiH, ZAVODESI BAŠO ZAPOS LIMATANĆI RS, ZAVODESO ZAPOS LIMATENGO BD BiH, OPĆIMAKO BIRO BAŠO ZAPOS LIMATENGO, LOKALNORA THAJ REGIONALNE AGENCIJE THAJ E ZAVODORA BAŠI STATISTIKA ANI BiH 17, CIPS-MCR, ZAKONESKODINDIPE BAREĆHERESO ANDO SA E NIVORA, UDRUŽENJA ROMANE ANDI BiH, SAVEZ ROMENGO RS, VJEĆE ROMA FbiH RESURSNO CENTRO, NAĆELNIKORA OPĆINATAR, MEDIJAĆI, GANGRO.

6.2.2.1. Realizijaće planisarde ando oblastimo zaposlisaren

- ZAVODESO BAŠO ZAPOS LIMATENGO FbiH¹⁰⁵ si ano sklado kaj si potpišime memoradumesa objavisarde 17.08.2009. berš akarde javisarde kaj te šajin te ćestvusaren Roma te zaposlinpe thaj kaj si zaposlimata ando svako dzivesesi novine Odlukasa kaj odborisaren e saja akana si odborime e saja bašo bućamatanko si 64

¹⁰⁴ palje, save si educirime kaj si edukatora ando okvirime Global Fond savi šajisaren odredi mobilisaren

¹⁰⁵ <http://www.fzzz.ba/>

Roma, 33 kaj čute pe te éeren buki si thaj 31 bašo zaposlimateanci ke poslodavcora, ci kola javer saja pa le goda kana ko avol objavime e javno pozifora 06.11.2009.berš ando izvještimo bašo cjenako podnosaarol pe palo programeso te zaposlisaren thaj te zaposlimpe save dostavisarde i komisija baši selekcija, vrednimata andi goja savi dzerol zahtjevora, angova sastavimo sesavi o prestavnoko romani populacijači, analitičko si prikazimo akana si parcijalno rezultatora bašo akardo, avrutnar o diklindor dindo si pe kantonora, thaj djelatnostora save bavinpe e Roma thaj e rasporedora dodjelime dindimata.

- ZAVODESO BAŠO ZAPOS LIMATANKO ANDI RS ¹⁰⁶ Pi evidencija si 309 bizaposlime propadnikora roma populacija (3 manuša kaj sljen završime i škola thaj 276 bi kvalifikacijako). A skladeso e preuzetnikosa kaj ljoltumen, zavodeso si objavimo akardo akardimato bućimaso pe save naj rasporedime sa e raspolozivo dindimata kaj sa zaposlimateanci Roma, go da so objavimo o dujto akardo savo seha 07.10.2009. savo ka avol putardo ci trajin saren e saja. Procedurasa ko provodilpe ando sklado e Pravilnikosa sar trubul te koristilpe i Zavodimaso baši za zaposlimateanko te koristinpe e saja RS. Andi komšija e ocenaše thaj te obradin i programa sasa uzo trin uposlenikora thaj o prestavniko e Romengo populacija, savo trobusarol te anolpe o izvještimo odborimo si te zaposlin pe 71 radnikora, onda gova si 2 dobisarde manuša dobisarde e saja, kaj zaposlisarde korkori pe 9 manuša ke po poslodavco, dok javera trubusarde kaj trubul te okončilpe e procedura te sajin te phanden e ugovora e buaćamanitansko.
- ZAVODIMO BAŠO DB BiH 22 ni dostavisarda maj but droma rodle o izvještimo, a naj mujando andi stranatar direktor ando zavodo vašardo si kaj si odlučime te zaposlime 19 Roma ando Komunalno preduzeće ando brčko, kaj si i procedura ako zakljucisarde e ugovora bućomatasi maškaro poslodavco thaj kaj trobusarol te chgerol a Članiceatar KO e BD BIH dostavisarda hramosardi informacija kaj si “zaposlime moj butando J.P. Komunalno Brčko”

Konsatirilpe kaj si ando 2009 beršnjaj sasa provedime thaj naj sa naj sa lace prevedisarde u buga aktimateaci:

- A zavodeso e zaposlisaren FBIH naj salen thaj ni dostavisarde e podadke dali siljen evidencija ande Roma save naj zaposlime ako siljen dali vodini obraimi struktura.
- An as jek ando trn zavodora naj izradzime i program baš zaposlimateango Romengo savo obuhvatil o tržište, dikljindo obrazujimata strukturaci bi zaposlime Roma savo kaji šaji te pašarolpe rodinamata tržište,ghija kaj našti sarde thaj niu mangle te aven vršime prekvalifikacijako/dzu andokvalifikacijako Roma, andi napomenisarde zaposlimateango RS-a naj sa as predvidzime kaj an kava okvirimo thaj a aktivnora thaj saja vrsisarda i prefaakalifikacija, se goda si an javera programora.
- Ando filijalimora/biro e bućarmaratnko naj sa bućarde pe jek dzeno romani nacija, savo zadatko bi avola direktno ka cerdol baše aktivnostora ando Akcioneso planora te zaposlisaren Romen. Gova si kaj sa planirimo, khija bi avola sah zaposlisaren Rome stvorisarde pacahe ando atimata.
- Evidentno kaj e Roma aktivistora andi FBIH naj sea lacarde thaj zadovoljnime informirime ando processo zaposlimateango thaj e uvjetora bućanimatase Romen ke po poslodavco, ja ni shvatisarde fort lahce o mehanizmo savo trubula savo pahanden e ugovora saji kaj ni lje lace veš Pe alaves, Roma direktono upozorisarde kaj si von save si andi evidencijači Zavodeso bućanimatango ni javil pe pe akardimata daran kaj mate avol šajin saren maj cara, te thaj phalem te irinpe pi evidencija Zavodeso ni dinjele beneficije save si, sar prijavime kaj koristin (sastimasoljil osigurime si pese thaj pe porodicase, pe disave ando lovendzi dindipe pe savesi baše kaj nićerem buki naj zaposlime). Golestar si opravdimo šajin saren phandolpe, kaj si biladzo dindipo po akardimateanko akardo ando FBIH uzrukujimo baše gava kaj cherde romane aktivistora, (npr. Ando Resursno centro ando Kakanj, NVO-ando Mostari, Zavidović, ...)
- Naj pravedno reforma zakonesi e bućatar e preporukasa UN Komitetora, savo odnosilpe po chadzipe radnikorengo pe arakludo ando piro ponašipe poslodavco thaj lengi svako dzivesesi kontrola/inspekcija.

Predlozime si te cherol pe:

- Bašo maj cara akardime pe avrutno akardimato Zavodeso e zaposlimako RS-a kaj line e lahciatar, te ostvisaren thaj te kontaktirin e bućanimatango pe save mislisaren kaj trubun te zaposlisaren van neve

106 <http://zzrs.org/>

radnikora:e prestavnokorencar ando romane organizacije ando maj lohko te zaposilsaren Romen thaj kontaktirin e načalnikorencar ando opčina maj buder romani populacijasasa iste ciljesa.

6.2.3. Ćerutino zbrinime romengo

Ćerutne problemora Romengo palje nisave izvještajora sikaven kaj ando 50 thaj 70%Roma andi BiH zavisaren ane nesigurime smještajora objektorora,(ckne koljibe jeka sobasa bi khanceso as sanitarija čak rušime 23).Tenakava gasavo buka save ni avin gasavo ando si e Akcioneso planesa.

-CILJORA-

Akcioneso planora si an kava oblastimo postavisarde trin ciljora: 1. Urbunizacijaċi Romane mahalave thaj legalizirime inividualno stambeno objektorora: 2. te edukujin taj te vazden e romengo savjest amalipe thaj romani populacija te rešisaren chereše problemora, ćacutni regulativa, thaj dr. 3. planisaren te izgradin neve cherimata pe socijalna, e donatora thaj kreditencar programora;

-FINANCIRIMASO-

E cherimase zbrinutime Roma ando 2009 berš, ando drzavako budzeti izdvojisaren 1.863.000,00 KM. E potrebasa Romence andi FBiH 1.167.000.00 KM, ando RS-si 583.000,00 thaj ano BD BiH 113.000,00 KM. Ministarstvo prostoreso uradime FBiH izvoisarde 400.000,00 KM. so si ukupno izdvojimo e FBiH 1.567.000,00 KM. A o donator andari Swedska Agencija e razvojisarde SIDA naknadno odobrisarde saja ando iznos andi 10.5000.000,00 SEK ja 2.051.000,00 KM. Gola saja si ka aven realizirime pe 6 projektorora sar ka realizirinpe sa e 15 projektorora save zadovoljisarde e kriterije o akardo avrutno

-INSTUTICIONALNO OKVIRESO-

Predvidimo nadlezenora instutijaċi e provodimase si: VJEĆE MINISTARA, MINISTARSTVO MANUŠESKO E ĆHAĆIPE THAJ E NAĆAVDE DROMESA BUĆARNE GRUPE, MINISTARSTVO THANESO UREDIMATA FIH, MINISTARSTVO BAŠO THANESO BEŠIPE, GRADZEVINAĆE THAJ I EKOLOGIOA RS, BAREĆHERESE, OBRAZUIMAĆI INSTITUCIJAĆI, ROMANI NGO, ZAKONESODINDO MANUŠA ANDO SA E NIVORA, KOMERCIJALNO BANKA, DONATORA

6.2.3.1. Realizime planirisardo ando Oblastimo chereso zbrinusarde Romenge

- MINISTARSTVO BAŠE MANUŠENSKO ĆHAĆIPE THAJ E NAŠAVDE SI objavimo 23.06.2009. berš, javi sarde kaj šaj te bićalene lilence projektorora baše chereše zbrinime Romenge, i komisija kaj odibisarol projektorora 24 konstutisarda kaj si dostavimo sa 34 projektorora ando savo si 19 projektorora naj dostavime e dokomentora kaj trubusarde, te naj nasti sarde te aven razmotrime. Ando 15 save ispunisarde e kriterije i Komniaija odborisarda 9 rekonstrujin 103 stambeno objektorora an 11 bare ćherese BiH (5 thaj FBiH, 4 andi thaj 1 ando DB BiH), obzirimo kaj raspodelisarda ogranićime financirimaso. Nadoknadisarde kaj, te sastara Švedskake agencija bašo razvoj-SIDA, tah gola khaj adzile 6 projektorora save zadovoljisarde rodinde kriterije Golese ukljućime si andi realizime, golje se ando 2010 berš, ka implemintirinpe projektorora bašo bestndor ćhereso Romenge sa sesa 17 bare chereše BiH.
- MINISTARSTVO THANESO UREDIMO FIH, osigurisarda djek sav taro kova saja andaro piro budzeti.
- MLJPI si andi saradnja kaj cheren bući "BOSPO"-om organizisarda referalno sastanko e jekplaver Podrzisarol bući KO te šaji te prati taj te vodin o Akcijoneso planora BiH te rešin o problemi Romengo ando oblastimo bućanipako, chereše zbrininpe sastimasi araklpe an save si akarde: međunarodno organizacija, instutijaci BiH. Entitetora/DBBiH, kantoneso thaj bare ćhereso, bi vladasi organizacije, baši te informisarentumen e

Naj prevodime:

- VARSAVE LOKALNE MAHALAVE si baro broj romane populacije as ni prijavisarde pe projektora npr. Tuzla, ja i tha dostavisarde bi lhaće kompletno dokumentora so trubul Mostar¹⁰⁸, Kakanj, Visoko tkd. so si bi muglo, cherolpe buki te rjeđisarenpe e problemora te dobisaren e saja te ulozisaren en pe mahalove.

6.3. PROCESIMO EVIDENTIRIMASO ROMENGO UPOSTAVISARDE BAZA PODATKORA

Kaja aktimata kaj sa naj sa obuhvatime Akcioneso planoro te rješínpe e problemora e Romence, ali uključisarde naknidisarde thaj prezintirisarde ani METODOLOGIJA, kaj sa maj palal m raspodelimesaja pahle KO. Objektive ruk sa pe kava aktimata so pruzisardol sar savo rhenće podatkora sa e Romengo andi BiH, spoljnime, obrazujimaći strukturime, trububil ando čhereso thaj zaposlimatango ni postojin. Podatkora save istisarde romane organizacije an save zivisaren thaj lokalno zajednicaanid save zivisaren razlikujin, pe o skhurisardo ando 1991 berš naj sa relativimo, sar si moj anglal hramosardo, e naj ghija sar kaj trubusardol te avol te potvrdisaren sode Roma sesa npr. irisarde manuša, sako ckno brojako irisajle on pire thana. Pošto ckno avilje te bešen kaj zivisarde anglal I ljufta Romane zivin andi FBiH 28.

Anglal sikavdo ukazujil kaj e evidencija naj sa trubusarde te čerolpe e vakteso pripremake, sar je podloga ando Akcioneso planoro.

Gova, o ciljo baše evidencijako ćacutne informirime podatkora ano broj Roma tahj voi prepostavil kaj šajil pše te astaren kola podatke kaj trubusaren an gova statusime, socijalno arakludo, obrazujimasi strukturime, zaposlimata, ka šajin te izradin sar trubul goja savi ka trubul te čerol potrebasa Akcijoneso planora sar i javera organora posebno sluzisaren socijalno bugo arakludo thaj npr. DEP-a anledze aktivimata.

-FINANCIRIMASO-

E potrebaće evidentirimaso thaj usposzavisarde i baza podatkora e Romendar andi BiH ando budzeto drzavako udvojisarde 300.000,00 KM.

-INSITUĆIJAĆI OKVIRIME-

MLJPI si angludisarde andolpe: 1. Odlučime e sadrzajora thaj ando nacinora Programa baša evidentirimata thaj il nacini uspostavisarde baze; 2. dizanirijme thaj te utvrilpe a savo cheroj mato i evidencija thaj istrutkara popunilpe; 3. utvrdisarde o programa evidentirimasko thaj ispostavisarde e podatkora ando baro čhereso planora; 4. pripremisarde shemaka prikazime organizacijako timora.

6.3.1. Realizirime okvirimata pe evedintirime Roma

- MINISTARSTVO E MANUŠESKO ČHACHIPE THAJ E NAŠAVDE si skladime e Odlukasa e sadrzajesa thaj o načinime sar trubul te provedilpe I programa evidentirimaći. Organizirisareda, provesarda thaj Roma andi BiH. A e evidentirimaći kaj učestvuisarde Centrala ko timo lokalnimatango operativno timora save čerde

¹⁰⁷ Skupime održime 22.06.2009. berš andi sala Parlametanći kabaliko BiH. Prema skrurisardo prisutno si sesa 90 Učenikora, uključime si prestavnikora andi ambasada thaj NGO.

¹⁰⁸ Andi Mostari si instutucija Obdusmenora FBiH, Odjelime o čačipe đihvarengo si an 2003 berš incirisarda te rešil stambenako problemi Romengo, drosime e OSCE-om rodlje ando foreso odrime te šajin saren te lacharen odrime te šajin saren izgradin. Tahj ako ni vil on gola e mahalave/getoizacijasa naj on grlome stavovengo moj but dromaObdusmenora, ghija si čerdo pe ljile so Romango Ando vakteso podnosilpe oljil dzi avdive odlučisarde andi bari chereso odlučisarde andi lokacijamata kaj si o procesimo postavisardo o skturimataso. ECRI “ Izvještimo andi Bosna thaj Hercegovina” izvjestimo kaj pregledisardelće e 2004 berš thaj phuchipe relativatanci ando koda hramosarde

hramosarde – radnikora sluzbaće socijalako arakludo ane terenora thaj e prestavnikora andare Romane sektorora.

- Evidentirimaći obrascora si sačinjime thaj i konstuktacija e Agencijaći sa e statsikora BiH
- Te cidenpe i informacija evidentirimakiri buki Romenge si zvanisarde akonćilpe ando januari 2010 berš, a oprecisimo nakanadisarol pe jek cheni prijavimaso aćol putardo trajno te pristupin pire dokumentenće
- Podatkora kaj si dobisarde ka dostavilpe DEP – Ando potrebaće razvojsaren strategora, thaj e sluzbime sicialna arakljipe te raspodelinpe thaj te pomošaren.

Naj provedime thaj dovoljisadre mjerora:

- Informirilpe i procesimo evidentirimase Roma naj dovoljnime planirin te plasiril pe pe medicijaski, pe Hajat-ando jek sabahu, khanci maj buder moj but lokalnora el.medijasora andi Tuzla, Bjeljina, thaj generalno naj dovoljnime. Objavetime pe oglasime barikane sicialna arakljimata, naj Romengo sesa naj sa but dostupime.
- U TK radnikora ando centro ando sicialnako arakljipe ni zelisarde te ćhan pa tereno ando romane mahale, neko akaren e Romen te aven korgori ano centro. E posljedice si mogućisarde uzrukuji sarde i evidencija te ni avola potpunisardi.
- *Ando romano NVO sektorime dindi si i m primedba pa varsave slućajora popisivaćura ni objasisarde ani savi si gova evidencijasacherol, palje gova naj sa izjasnime sar pripadnikora/ca Romani populacija*
- Pripadnikora romano nevladimo sektori savo si thaj korkori pratisarde škurisarde isteknisrde kaj si kaj jehk škurisarde ni trudisajle ja ni dzangle te objasnin Romenge pućhipe so ni pušle naj sa lenće ćhera(ni rodlje te dokazein sosiljen) pa dpbisarde odgovor kaj si lenće objektora.
- Naj evidentirime Roma save trenutno ni zivisaren BiH, e kaj rodlje ćlanora lenće familijatar save si evidentirime, istićisarde kaj ni zivin andi Bih, ando gova razlog kaj naj zaposlime thaj bešimaso riješenje.
- Preliminarni rezultati i evidencija ka azurilpe krajesa januari, a korkore podatkora potrebno si si vi trin ćhon. Programi si projektme sar sicialno interventno orisnimako, programi thaj e potrebaće centro se sicialna bukia thaj lokalnimata zajednica, a save ka MLJP osigurin strućime podrzin e obuka ce thaj implementacijaći programa. Podatkora ka avol ukljućime e planirime saja ando riješipe problemora Romenge, sar thaj planirime programora vezime e školumatanći, zaposlisaren thaj mb.

Projekat finansira

European Union

Projekat implementira

